

Financované
Európskou úniou
NextGenerationEU

PLÁN [OBNOVY]

MINISTERSTVO
ŠKOLSTVA, VÝSKUMU,
VÝVOJA A MLÁDEŽE
SLOVENSKEJ REPUBLIKY

METODICKÁ PRÍRUČKA

DESEGREGÁCIE
VO VÝCHOVE A VZDELÁVANÍ

2024

ZOZNAM SKRATIEK.....	4
ÚVOD	6
Ciele.....	7
ČASŤ A: VÝCHODISKÁ PRE VYSVETLENIE POJMU SEGREGÁCIA	8
A1 SEGREGÁCIA A DISKRIMINÁCIA.....	8
A1.1 Segregácia a inklúzia.....	10
A1.2 Vylučovanie a oddelené vzdelávanie.....	13
A1.3 Segregácia ako priama diskriminácia alebo nepriama diskriminácia	15
A1.4 Prípustné oddelené vzdelávanie.....	16
A2 RASOVÁ DISKRIMINÁCIA A RASOVÁ SEGREGÁCIA.....	17
A2.1 Nepripustné oddelené vzdelávanie na základe dôvodu etnicity a rasy.....	20
A2.2 Podporné opatrenia, osobitné opatrenia a vyrovnávacie opatrenia	22
A2.3 Postojové, hodnotové a interkultúrne vzdelávanie.....	25
A3 KONANIE VO VECIACH NÁPRAVY DISKRIMINÁCIE A SEGREGÁCIE	25
Záver.....	27
ČASŤ B: PRAKTICKÁ ČASŤ	28
B1 ÚVODNÉ FAKTY	28
B2 TYPOLÓGIA SITUÁCIÍ S RIZIKOM SEGREGÁCIE VO VÝCHOVE A VZDELÁVANÍ	30
B2.1 Stanovenie typológie segregačných situácií vo výchove a vzdelávaní v SR	32
B2.2 Návrhy riešení situácií s rizikom segregácie vo výchove a vzdelávaní.....	33
B2.2.1 Problémy, príčiny a návrhy riešení platné všeobecne pre všetky situácie	33
B2.2.2 Charakteristika jednotlivých typov a podtypov situácií a návrhy riešení	38
EK1 Neúmerne veľký podiel detí a žiakov v špeciálnom prúde vzdelávania	38
EK2 ŠKOLSKÁ SEGREGÁCIA V ZMIEŠANOM PROSTREDÍ	41
EK2a) Koncentrácia MRK vo vnútri alebo na okraji lokality	41
Podtyp 2aa) Školy alebo elokované pracoviská v rámci lokality sa diferencujú podľa etnicity	41
Podtyp 2ab) V lokalite je škola, v ktorej dochádza k vnútornej segregácii	42
Podtyp 2ac) Spoločné vzdelávanie rómskych detí a žiakov v škole s vyučovacím jazykom národnostnej menšiny, ak je ich jazyk odlišný	45
EK3 ŠKOLSKÁ SEGREGÁCIA SPOJENÁ S REZIDENČNOU SEGREGÁCIOU	46
EK3a) Obce a lokality s väčšinou rómskeho obyvateľstva	46
Podtyp: 3aa) Etnicky homogénna škola vplyvom demografických pohybov	48
Podtyp 3ab) Etnicky homogénne školy alebo ich elokované pracoviská v dôsledku rezidenčnej segregácie	50
Podtyp 3ac) Viacero obcí s koncentráciou MRK tvoria spoločný školský obvod.....	51
POUŽITÁ LITERATÚRA.....	53
PRÍLOHY.....	58

ZOZNAM SKRATIEK

CERD	– Committee on the Elimination of Racial Discrimination (Výbor OSN na odstránenie všetkých foriem rasovej diskriminácie)
CESCR	– Committee on Economic, Social and Cultural Rights (Výbor OSN pre hospodárske, sociálne a kultúrne práva)
ECRI	– European Commission against Racism and Intolerance (Európska komisia proti rasizmu a intolerancii pri Rade Európy)
EDLP	– Európsky dohovor o ľudských právach (označovaný tiež ako Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd Rady Európy)
ECHR	– European Court of Human Rights (Európsky súd pre ľudské práva)
EK	– Európska komisia
EÚ	– Európska únia
FRA	– European Union Agency for Fundamental Rights (Agentúra EÚ pre základné práva)
HRC	– Human Rights Committee (Výbor OSN pre ľudské práva)
ICERD	– International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination (Medzinárodný dohovor o odstránení všetkých foriem rasovej diskriminácie)
IHRA	– International Holocaust Remembrance Alliance (Medzinárodná aliancia pre pripomínanie holokaustu)
LMP	– ľahký stupeň mentálneho postihnutia
MF SR	– Ministerstvo financií Slovenskej republiky
MRK	– marginalizované rómske komunity
MŠVVaŠ SR	– Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky
MP	– mentálne postihnutie
MŠ	– materská škola
MVO	– mimovládne organizácie
NEET	– mladí ľudia, ktorí nie sú zamestnaní, nepokračujú v procese vzdelávania, ani sa nezúčastňujú na odbornej príprave (Not in Education, Employment, or Training)
NIP	– Národný inšpektorát práce
NIVAM	– Národný inštitút vzdelávania a mládeže
OSN	– Organizácia Spojených národov (United Nations Organisation)
PZaOZ	– pedagogickí zamestnanci a odborní zamestnanci
PŠD	– povinná školská dochádzka
POO	– Plán obnovy a odolnosti Slovenskej republiky
PRO MŠVVaŠ SR	– priamo riadené organizácie ministerstva školstva
PUŠD	– predčasné ukončenie školskej dochádzky
RE	– Rada Európy (Council of Europe - CoE)
RÚŠS	– Regionálny úrad štátnej správy
SNSLP	– Slovenské národné stredisko pre ľudské práva
SOI	– Slovenská obchodná inšpekcia
SR	– Slovenská republika
SZP	– sociálne znevýhodnené prostredie
ŠŠI	– Štátna školská inšpekcia
ŠÚ SR	– Štatistický úrad Slovenskej republiky
ŠVVP	– špeciálne výchovno-vzdelávacie potreby
ŠZŠ	– špeciálna základná škola

UNESCO	– United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (Organizácia Spojených národov pre výchovu, vedu a kultúru)
ÚPDZP	– Úrad pre dohľad nad zdravotnou starostlivosťou
ÚPSVaR SR	– Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny
ÚSVRK	– Úrad splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity
USA	– United States of America (Spojené štáty americké)
VOP	– Verejný ochranca práv, ombudsman
ZŠ	– základná škola
ZMOS	– Združenie miest a obcí Slovenska

ÚVOD

S pojmom segregácia sa máme na Slovensku možnosť stretávať vo verejnom a odbornom diskurze najmä posledných 10 – 15 rokov, a to predovšetkým v súvislosti s upozoreniami mimovládnych organizácií, medzinárodných ľudskoprávných organizácií, ako aj Európskej komisie vo veci namietanej diskriminácie a segregácie príslušníkov rómskeho etnika vo vzdelávaní. Nutnosť vysvetliť pojem segregácia vyplýva z faktu zavedenia definície segregácie vo výchove a vzdelávaní do školského zákona¹ prijatím jeho novelizácie v máji 2023 a následným spresnením definície v novembri 2024.²

Všeobecný zákaz segregácie bol v školskom zákone zakotvený už od roku 2008 ako jeden z princípov, na ktorých je založená výchova a vzdelávanie: „*zákaz všetkých foriem diskriminácie a obzvlášť segregácie*“.³ Napriek tomu dochádzalo a dochádza v aplikačnej praxi na rôznych stupňoch a úrovniach systému výchovy a vzdelávania, ako aj v rozhodovacej praxi súdov, k rozdielnym interpretáciám toho, aké konania, či aké situácie predstavujú segregáciu a aké nie. Pre gestorský štátny orgán školského zákona, ktorým je Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky vyplýva úloha poskytnúť vysvetlenie zákona v tej jeho časti, ktorý sa týka zákazu segregácie, a to vo všetkých jeho súvislostiach.

Definícia segregácie vo výchove a vzdelávaní v školskom zákone je prierezová – definuje segregáciu cez všetky možné dôvody diskriminácie uvedené v antidiskriminačnom zákone.⁴ Tieto dôvody, inak nazývané aj chránené dôvody, sú charakteristiky ľudí, úzko spojené s ich dôstojnosťou a identitou, ktoré nesmú byť zneužitú pre nepripustné rozdielne zaobchádzanie s nimi. Tieto dôvody sú podľa antidiskriminačného zákona nasledovné: pohlavie, náboženské vyznanie alebo viera, rasa, príslušnosť k národnosti alebo etnickej skupine, zdravotné postihnutie, vek, sexuálna orientácia, manželský stav a rodinný stav, farba pleti, jazyk, politické alebo iné zmýšľanie, národný alebo sociálny pôvod, majetok, rod alebo iné postavenie alebo dôvod oznámenia kriminality alebo inej protispoločenskej činnosti.

Diskriminácia na základe všetkých dôvodov je nezákonná, bez ohľadu na to, či ide o diskrimináciu jednotlivca alebo segregáciu celej skupiny osôb. Dotknuté osoby alebo skupiny osôb majú nárok na nápravu ujmy podľa zákona. V tejto príručke, najmä v jej druhej časti, sa budeme zaoberať najmä diskrimináciou a segregáciou, ktorá sa v medzinárodnom práve označuje ako „rasová segregácia“ (*racial segregation*) a vzniká na základe dôvodov: rasy, etnicity a farby pleti. Dôvody, pre ktoré sme sa rozhodli aplikovať tento postup sú:

- Na Slovensku sa v súčasnosti situácie s potenciálom segregácie javia ako problém predovšetkým vo vzťahu rómskej komunity a majority.
- K predchádzaniu a odstraňovaniu segregácie voči Rómom sa Vláda Slovenskej republiky explicitne zaviazala podpisom Plánu obnovy a odolnosti a Programu Slovensko, čo sú záväzné zmluvné dokumenty uzatvorené medzi Slovenskou republikou a Európskou komisiou.
- Voči Slovenskej republike vedie Európska komisia od roku 2015 konanie („*infringement*“ – porušenie európskeho práva) vo veci segregácie rómskej menšiny vo výchove a vzdelávaní.⁵ V apríli 2023 Európska komisia posúdila, že Slovenská republika od začatia konania neurobila dostatočný pokrok a rozhodla sa postúpiť prípad na Súdny dvor Európskej únie.⁶ Dňa 22. 12. 2023 bola žaloba Európskej komisie na Súdny dvor Európskej únie nakoniec podaná. Slovenskej republike bol text žaloby doručený 17. 1. 2023.⁷

Na základe vysvetlenia pojmu segregácia vo výchove a vzdelávaní, osobitne v kontexte rasovej segregácie, pristúpime v druhej časti príručky k popisu jednotlivých situácií, ktoré môžu predstavovať segregáciu vo výchove a vzdelávaní v špecifických podmienkach Slovenskej republiky. Tiež popíšeme všeobecné návody pre riešenie jednotlivých situácií, ktoré budú participatívnym spôsobom v rámci osobitného projektu rozpracované do vzorových desegregačných plánov. Desegregačné plány sa zamerajú na praktické riešenia uplatniteľné v rôznych lokalitách

¹ [Zákon č. 245/2008 Z. z. \(školský zákon\)](#)

² [Zákon č. 182/2023 Z. z. a zákon č. 290/2024](#), ktorými bol novelizovaný školský zákon

³ „Výchova a vzdelávanie sú podľa tohto zákona založené na princípoch zákazu všetkých foriem diskriminácie a obzvlášť segregácie.“ [§ 3 písm. f\) zákona č. 245/2008 Z. z. \(školský zákon\)](#)

⁴ [Zákon č. 365/2004 Z. z. \(antidiskriminačný zákon\)](#)

⁵ Pozri [Prílohu č. 2](#)

⁶ [Európska komisia sa rozhodla postúpiť prípad Slovenska Súdnemu dvoru Európskej únie](#), tlačová správa (EK, 2023)

⁷ [Žaloba podaná dňa 22. decembra 2023 – Európska komisia v. Slovenská republika](#)

s koncentráciou rómskeho obyvateľstva s odlišnými sídelnými, demografickými, regionálnymi či jazykovými špecifikami a budú poskytnuté na využitie v lokalitách s podobným typom segregačnej situácie.

Ciele

Cieľmi predloženého materiálu sú:

- Podat' čo najpodrobnejšie vysvetlenie pojmu segregácia vo výchove a vzdelávaní, ktorá bola v máji 2023 začlenená do zákona č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní (školský zákon) jeho novelizáciou zákonom č. 182/2023 Z. z. a následnou úpravou definície zákonom č. 290/2024 Z. z.⁸

Cieľovou skupinou tejto časti materiálu sú jednak zamestnanci samotného rezortu školstva, ďalej zriaďovatelia, riaditelia a pedagogickí zamestnanci škôl, pôsobiaci najmä v regionálnom školstve, ale aj široká verejnosť.

- Predložiť užívateľom praktický dokument – metodickú príručku predchádzania a eliminácie segregácie vo výchove a vzdelávaní, so zohľadnením variability typov situácií, v ktorých sa segregácia môže prejavovať v špecifických podmienkach SR. Dôraz kladieme na situácie spojené s rizikom, či realitou rasovej segregácie, čo v podmienkach SR znamená predovšetkým riziko segregácie Rómov a Rómok vo vzdelávaní.

Cieľovou skupinou tejto časti materiálu je najmä zainteresovaná odborná verejnosť, samosprávy, štátne orgány, zriaďovatelia škôl, ich riaditelia a pedagogickí zamestnanci, odborní zamestnanci a ďalší zamestnanci, členovia školských rád a školských samospráv, ako aj rodičia a zákonní zástupcovia detí a žiakov.

- Obidva čiastkové ciele, vysvetlenie pojmu segregácia zakotveného v školskom zákone ako aj praktická metodologická časť prispievajú k zlepšeniu aplikačnej praxe pri predchádzaní a eliminácii segregácie v školskom prostredí na Slovensku.
- Metodická príručka je jedným z východísk pre vytvorenie systému monitorovania rizika segregácie a prípravu desegregačných projektov a plánov, pokiaľ je potrebné takéto plány v konkrétnej lokalite zostaviť a realizovať.
- Materiál tiež prispieva k plneniu ďalších cieľov:
 - Plánu obnovy a odolnosti, Komponent 6 „Dostupnosť, rozvoj a kvalita inkluzívneho vzdelávania“, Reforma 5 „Podpora desegregácie škôl“;
 - Programu Slovensko (2021 – 2027), v rámci cieľa politiky 4, Sociálnejšia a inkluzívnejšia Európa implementujúca Európsky pilier sociálnych práv, Špecifický cieľ: Podpora rovného prístupu, a to najmä znevýhodnených skupín, ku kvalitnému a inkluzívnemu vzdelávaniu a odbornej príprave a podpora ich úspešného ukončenia, počnúc vzdelávaním a starostlivosťou v ranom detstve cez všeobecné a odborné vzdelávanie a prípravu až po terciárnu úroveň a vzdelávanie a učenie dospelých vrátane uľahčovania vzdelávacej mobility pre všetkých a prístupnosti pre osoby so zdravotným postihnutím;
 - Stratégie inkluzívneho prístupu vo vzdelávaní 2021 – 2030;
 - Stratégie rovnosti, inklúzie a participácie Rómov do roku 2030.
- Materiál tiež nadväzuje na manuál Spolu v jednej lavici, vydaný Ministerstvom školstva, vedy, výskumu a športu SR v roku 2022. Uvedený manuál bol poskytnutý školám a zriaďovateľom z dôvodu urgentnosti ešte predtým, než bola v zákone zakotvená právne záväzná definícia segregácie vo výchove a vzdelávaní. Predkladaná metodická príručka nadväzuje na manuál, spresňuje a ďalej rozvíja jeho odporúčania.

⁸ Zákon č. 182/2023 Z. z., [ref. 2](#)

ČASŤ A: VÝCHODISKÁ PRE VYSVETLENIE POJMU SEGREGÁCIA

V časti [A1](#) sa zameriame na ozrejmienie segregácie vo výchove a vzdelávaní vo vzťahu ku všetkým chráneným dôvodom uvedeným v antidiskriminačnom zákone. V časti [A2](#) sa sústredíme predovšetkým na chránené dôvody: rasa, etnicita, farba pleti, čiže na formu segregácie, ktorá sa nazýva rasová segregácia. Osobitosť rasovej segregácie spočíva aj v tom, že v bežnom verejnom ako aj v politickom diskurze sa pod segregáciou rozumie práve, len a výhradne rasová segregácia, čo sťažuje pochopenie rozdielov medzi segregáciou z dôvodu rasy a etnicity a segregáciou z iných dôvodov.

A1 SEGREGÁCIA A DISKRIMINÁCIA

Segregáciou sa v bežnom diskurze označuje akékoľvek oddelovanie, či vzájomne oddelené jestvovanie rôznych skupín ľudí, alebo aj predmetov a materiálov. Pojmy segregácia a separácia (mechanické, či priestorové oddelovanie a triedenie) však často splyvajú. Segregácia v tom zmysle, v akom ho používame my, je však právny, ľudskoprávny, sociologický a pedagogický pojem, používaný v kontexte spoločenských a medziľudských vzťahov. Pre jeho správne uchopenie je dôležité ho analyzovať v kontexte medzinárodného práva a judikatúry domácich i zahraničných súdov, v kontexte ľudských práv, v kontexte súvisiacich právnych predpisov Slovenskej republiky a v kontexte základných princípov modernej pedagogickej vedy a praxe.

Segregácia podkopáva základné princípy modernej demokratickej spoločnosti: rovnosť, ľudskú dôstojnosť a spravodlivosť. Zákazom segregácie zákonodarca chráni tieto základné stavebné prvky a princípy. Európsky súd pre ľudské práva vo viacerých svojich rozsudkoch skonštatoval, že segregácia, osobitne segregácia v podobe priamej diskriminácie, je protiprávne konanie a je závažným porušením zákona. Zároveň je nutné podotknúť, že konanie vo veci identifikácie a nápravy namietanej segregácie podlieha presne stanoveným procesným pravidlám a nemôže byť založené na svojoľnom poukazovaní.

V medzinárodnom práve nenájdeme jednoznačnú definíciu segregácie. Medzinárodné ľudskoprávne dohody ako aj smernice Európskej únie vychádzajú z **konceptu rovnakého (rovného - equal) zaobchádzania**, čiže **nediskriminácie**. Jeho porušením je neprípustné rozdielne zaobchádzanie, čiže **diskriminácia**. Preto najprv ozrejmíme, aký je vzťah medzi diskrimináciou a segregáciou.

Definíciu segregácie vo výchove a vzdelávaní Slovenská republika prvýkrát zakotvila do legislatívy v máji 2023, ako súčasť plnenia míľníka Plánu obnovy a odolnosti SR. V zmysle školského zákona sa pod segregáciou vo výchove a vzdelávaní podľa tejto definície rozumie **„konanie alebo opomenutie konania, ktoré je v rozpore so zásadou rovnakého zaobchádzania podľa osobitného predpisu⁹ a v dôsledku ktorého dochádza alebo by mohlo dôjsť k priestorovému, organizačnému, fyzickému alebo sociálnemu vylučovaniu alebo oddelovaniu skupiny detí, žiakov, poslucháčov alebo účastníkov výchovy a vzdelávania bez dôvodu, ktorý vyplýva z tohto zákona“**.¹⁰

Po ďalších konzultáciách s expertmi a na základe širokého posúdenia, či je definícia dostatočne jasná a jednoznačná a či plne reflektuje medzinárodné záväzky Slovenskej republiky, pristúpilo Ministerstvo školstva, výskumu, vývoja a mládeže k spresneniu a rozšíreniu definície. Nový text bol v rámci komplexnej novelizácie školských zákonov v novembri 2024 Národnou radou SR včlenený do zákona č. 245/20008 Z. z. v nasledovnej podobe: **„segregáciou vo výchove a vzdelávaní konanie alebo opomenutie konania, ktoré je v rozpore so zásadou rovnakého zaobchádzania podľa osobitného predpisu^{2a}) a v dôsledku ktorého dochádza alebo by mohlo dôjsť k priestorovému, organizačnému alebo sociálnemu vylúčeniu skupiny detí a žiakov alebo účastníkov výchovy a vzdelávania alebo k ich oddelenému vzdelávaniu okrem vzdelávania poskytovaného v súlade s medzinárodnou zmluvou, ktorou je Slovenská republika viazaná^{2b}) pri uplatňovaní práv národnostných menšín na výchovu a vzdelanie v jazyku príslušnej národnostnej menšiny a pri vytváraní podmienok na vzdelávanie detí so zdravotným znevýhodnením alebo nadaním a žiakov so zdravotným znevýhodnením alebo s nadaním so zohľadnením ich vôle a záujmov a vôle a záujmov ich zákonných zástupcov, ak je účasť na takom vzdelávaní voliteľná a zodpovedá úprave podmienok výchovy**

⁹ § 2a ods. 2 a 3 zákona č. 365/2004 Z. z. (antidiskriminačný zákon)

¹⁰ § 2 písm. ah) zákona č. 245/2008 Z. z. (školský zákon) v znení účinnom od 1. 9. 2023 do 31. 12. 2024

a vzdelávania podľa tohto zákona, osobitne pre výchovu a vzdelávanie na rovnakom stupni vzdelania.¹¹Dôvody rozšírenia a spresnenia definície sú uvedené v časti A 1.1.

Definícia segregácie vo výchove a vzdelávaní sa odvoláva na antidiskriminačný zákon, ktorý okrem iného vymedzuje rôzne formy neprípustného rozdielného zaobchádzania (diskriminácie). V úvode je deklarované, že segregácia je formou diskriminácie. Ako sme na to poukázali vyššie, toto konštatovanie bolo v školskom zákone zakotvené aj predtým v podobe ustanovenia, že výchova a vzdelávanie sú založené (okrem iného) na princípe „**zákazu všetkých foriem diskriminácie a obzvlášť segregácie**“.¹²

Dodržiavanie zásady rovnakého zaobchádzania (nediskriminácie) sa podľa antidiskriminačného zákona vzťahuje na oblasť pracovnoprávných a obdobných právnych vzťahov, sociálneho zabezpečenia, zdravotnej starostlivosti, poskytovania tovarov a služieb a vzdelávania. Analogicky sa na tieto oblasti vzťahuje aj všeobecný zákaz segregácie.

V tejto príručke sa budeme zaoberať výlučne segregáciou v oblasti výchovy a vzdelávania, lebo sa pohybujeme vo vecnej oblasti stanovenej definíciou segregácie v školskom zákone. Ak budeme v ďalšom texte používať termín segregácia, vždy pod ním budeme rozumieť „segregáciu v oblasti výchovy a vzdelávania“ a nie segregáciu v iných oblastiach spoločenského života.

Osobitosti dodržiavania zásady rovnakého zaobchádzania v ostatných vecných oblastiach antidiskriminačného zákona upravujú iné zákony, napríklad Zákonník práce, zákon o sociálnych službách, zákon o ochrane spotrebiteľa, či zákon o zdravotných poisťovniach a dohľade nad zdravotnou starostlivosťou.

Keďže segregácia je formou diskriminácie, musíme najprv vymedziť pojem diskriminácie. Diskriminácia je porušením zásady rovnakého (rovného) zaobchádzania (*equal treatment*), čiže je neprípustným rozdielnym zaobchádzaním (*differential treatment*). (Rozdielne zaobchádzanie, ako vysvetlíme nižšie, môže byť niekedy aj prípustné, čiže odôvodnené.) Pod neprípustným rozdielnym zaobchádzaním sa spravidla chápe „**akékoľvek rozlišovanie, vylučovanie, obmedzovanie, uprednostňovanie alebo opomenutie, ku ktorému došlo v minulosti, dochádza v súčasnosti, alebo existujú preň predpoklady**“.¹³

Antidiskriminačný zákon menuje sedem foriem diskriminácie: priama diskriminácia, nepriama diskriminácia, obťažovanie, sexuálne obťažovanie, neoprávnený postih (viktimizácia), pokyn na diskrimináciu a nabádanie na diskrimináciu.¹⁴Definícia segregácie vo výchove a vzdelávaní sa priamo odvoláva na ustanovenia antidiskriminačného zákona definujúce priamu a nepriamu diskrimináciu. V zmysle definície teda **segregácia môže nadobudnúť formu priamej diskriminácie alebo nepriamej diskriminácie**. Definícia segregácie sa vzťahuje na skupiny detí, žiakov, poslucháčov alebo účastníkov výchovy a vzdelávania.

¹¹ § 2 písm. a) zákona č. 245/2008 Z. z. (školský zákon) – účinnosť nadobúda 1. 1. 2025. Poznámky pod čiarou k odkazom 2a a 2b znejú: „2a) Zákon č. 365/2004 Z. z. o rovnakom zaobchádzaní v niektorých oblastiach a o ochrane pred diskrimináciou a o zmene a doplnení niektorých zákonov (antidiskriminačný zákon) v znení neskorších predpisov. 2b) Dohovor proti diskriminácii vo vzdelávaní (Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí a európskych záležitostí Slovenskej republiky č. 276/2024 Z. z.).Dohovor o právach osôb so zdravotným postihnutím (Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky č. 317/2010 Z. z.).“

¹² § 3 písm. f) zákona č. 245/2008 Z. z. (školský zákon)

¹³ Všeobecné odporúčanie č. 7 Európskej komisie proti rasizmu a intolerancii. V origináli: „*Differential treatment is wide and includes any distinction, exclusion, restriction, preference or omission, be it past, present or potential.*“ (ECRI, 2002)

¹⁴ § 2a ods. 1 zákona č. 365/2004 Z. z. (antidiskriminačný zákon)

Antidiskriminačný zákon

Priama diskriminácia

„Konanie alebo opomenutie, pri ktorom sa **s osobou** zaobchádza menej priaznivo, ako sa zaobchádza, zaobchádzalo alebo by sa mohlo zaobchádzať **s inou osobou** v porovnateľnej situácii.“¹⁵

Nepriama diskriminácia

„Navonok neutrálny predpis, rozhodnutie, pokyn alebo prax, ktoré znevýhodňujú alebo by mohli znevýhodňovať **osobu v porovnaní s inou osobou**; nepriama diskriminácia nie je, ak takýto predpis, rozhodnutie, pokyn alebo prax sú objektívne odôvodnené sledovaním oprávneného záujmu a sú primerané a nevyhnutné na dosiahnutie takého záujmu.“¹⁶

Interpretácia podľa školského zákona

Segregácia vo forme priamej diskriminácie

Konanie alebo opomenutie, pri ktorom sa **so skupinou osôb** zaobchádza menej priaznivo, ako sa zaobchádza, zaobchádzalo alebo by sa mohlo zaobchádzať **s inou skupinou osôb** v porovnateľnej situácii.

Segregácia vo forme nepriamej diskriminácie

Navonok neutrálny predpis, rozhodnutie, pokyn alebo prax, ktoré znevýhodňujú alebo by mohli znevýhodňovať **skupinu osôb v porovnaní s inou skupinou osôb**; nepriama diskriminácia nie je, ak takýto predpis, rozhodnutie, pokyn alebo prax sú objektívne odôvodnené sledovaním oprávneného záujmu a sú primerané a nevyhnutné na dosiahnutie takého záujmu.

Zdroj: *vlastné spracovanie*

Segregácia vo výchove a vzdelávaní je teda konanie, alebo výsledok konania alebo nekonania, v dôsledku ktorého sa skupine osôb dostáva nižšia úroveň* a nižšia kvalita** vzdelávania, pričom nižšia úroveň a nižšia kvalita vzdelávania (t. j. menej priaznivé zaobchádzanie) je dôsledkom vylučovania a/alebo neprípustného oddeľovania (oddeleného vzdelávania) skupiny osôb na základe ich charakteristiky, ktorá je chráneným dôvodom podľa antidiskriminačného zákona (napríklad etnicity či farby pleti).

*pod úrovňou vzdelania rozumieme úrovne vzdelania podľa Medzinárodnej štandardnej klasifikácie vzdelania (ISCED), navrhutej UNESCO.

**pod kvalitou vzdelania rozumieme súbor všetkých faktorov, ktoré prispievajú k naplneniu maximálneho kognitívneho potenciálu dieťaťa, maximálneho dosiahnuteľného stupňa wellbeingu v kontexte podmienok, v ktorých žije a ďalších charakteristík, ktoré súvisia s jeho hodnotovým nastavením.

Menej priaznivé zaobchádzanie môže mať dlhodobý dopad na motiváciu študentov, ich akademické úspechy a budúce možnosti. Preto je dôležité venovať pozornosť rovnosti a spravodlivosti vo vzdelávaní.”

Segregácia je nielen porušením zásady rovnakého zaobchádzania v zmysle antidiskriminačného zákona, ale aj porušením zásady rovnosti pred zákonom v zmysle Článku 12 Ústavy Slovenskej republiky, podľa ktorého „základné práva a slobody sa zaručujú na území Slovenskej republiky všetkým bez ohľadu na pohlavie, rasu, farbu pleti, jazyk, vieru a náboženstvo, politické, či iné zmýšľanie, národný alebo sociálny pôvod, príslušnosť k národnosti alebo etnickej skupine, majetok, rod alebo iné postavenie“.¹⁷

A1.1 Segregácia a inklúzia.

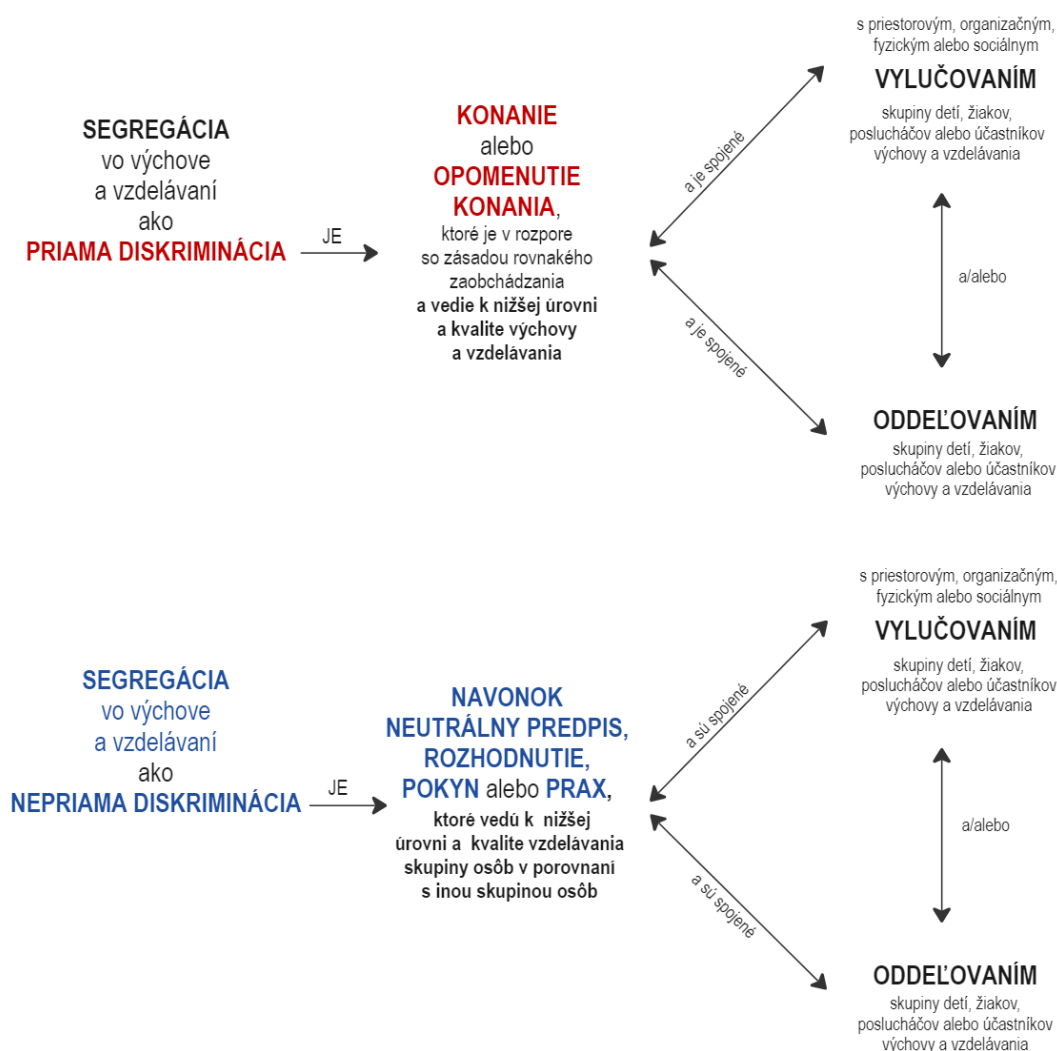
Súvislosť medzi menej priaznivým zaobchádzaním (nižšou úrovňou a kvalitou poskytovaného vzdelávania), vylučovaním a oddeľovaním nie je jednosmerná a lineárna. Vylučovanie a/alebo oddeľovanie je na jednej strane výsledkom menej priaznivého zaobchádzania, ale zároveň je aj jeho príčinou. V určitých situáciách a za určitých okolností práve v dôsledku rôznych foriem vylučovania a oddeľovania dochádza k nižšej úrovni a kvalite procesu vzdelávania, žiaci nemusia dosiahnuť svoj maximálny potenciál a výsledkom je nižšia úroveň a stupeň dosiahnutého vzdelania niektorých skupín učiacich sa v porovnaní s inými skupinami. Vytvára sa „začarovaný kruh“ a prehĺbuje sa špirála marginalizácie – vylučovanie vedie k nižšej úrovni a kvalite vzdelávania a naopak, znížená úroveň a kvalita vzdelávania ešte viac umocňuje vylúčenie a izoláciu.

¹⁵ § 2a ods. 2 zákona č. 365/2004 Z. z. (antidiskriminačný zákon)

¹⁶ § 2a ods. 3 zákona č. 365/2004 Z. z. (antidiskriminačný zákon)

¹⁷ Rozdiel medzi diskrimináciou podľa antidiskriminačného zákona a diskrimináciou podľa ústavy je uvedený v [Tabuľke 1](#)

Obrázok 2 - Znáozornenie vzájomných súvislostí pojmov v definícii segregácie.

Zdroj: vlastné spracovanie

Pri interpretácii definície segregácie je veľmi dôležité podčiarknuť, že v pôvodnej definícii sa nachádza formulácia „**bez dôvodu, ktorý vyplýva z tohto zákona**“ (t. j. zo školského zákona). Tento dôvetok sa vzťahoval len na druhú časť definície, ktorá sa týka oddeleného vzdelávania. **Kým konanie, v dôsledku ktorého dochádza k bezdôvodnému sociálnemu, priestorovému či symbolickému vylučovaniu je vždy diskriminačné a nemôžu sa naň vzťahovať žiadne výnimky, oddelené vzdelávanie však nemusí byť vždy segregáciou. Segregácia je komplexný fenomén, ktorý sa nedá redukovať (len) na „separáciu“, čiže oddeľovanie.**

Rozdiel medzi vylučovaním a oddeľovaním je v tom, že:

- vylučovanie (po anglicky *exclusion*) je vždy diskrimináciou a/alebo segregáciou;
- oddeľovanie je diskrimináciou a/alebo segregáciou za určitých podmienok.¹⁸

Redukcia desegregácie iba na „deseparáciu“ je problematická z dvoch dôvodov. Po prvé, ako aj definícia naznačuje, existujú niektoré zákonné dôvody existencie oddeleného vzdelávania, napríklad v podobe národnostného školstva, ktoré je naplnením ústavného práva príslušníkov národnostných menšín na vzdelávanie v materinskom jazyku. Po druhé, samotné zrušenie neprípustného oddeleného vzdelávania (čo je niekedy zjednodušene stotožňované s „desegregáciou“) samo osebe ešte nie je zárukou kvalitného a inkluzívneho vzdelávania skupiny marginalizovaných detí či žiakov, včlenených do nového kolektívu. Predpokladom plnej inklúzie aj v týchto prípadoch je poskytnutie vhodných podporných opatrení, vytvorenie priaznivej klímy v škole,

¹⁸ Detailnejšie vysvetlenie v časti [A1.2](#) tohto materiálu.

v mnohých prípadoch destigmatizácia, debarierizácia a odbúravanie stereotypov a predsudkov v rámci školy i širšej komunity.

Segregáciu môžeme chápať a skúmať v dvoch rovinách:

- a) ako stav, ako statický fenomén,
- b) ako proces v jeho dynamike a vývoji.

Obrázok 3 – Roviny chápania segregácie

Zdroj: vlastné spracovanie

Pri posudzovaní súvislosti medzi etnickou homogenitou (koncentráciou) a segregáciou musíme zohľadniť **dva kľúčové aspekty**:

1. **Vzťah medzi etnickou koncentráciou v rámci školy a etnickou skladbou územnej jednotky alebo školského obvodu.** (Školské obvody, či už v rámci obce alebo mesta, alebo spoločné školské obvody, majú byť určené v súlade s kritériami stanovenými v zákone.¹⁹) V tomto prípade by etnické zloženie žiakov škôl v rámci obvodov malo v zásade korešpondovať s etnickou skladbou danej územnej jednotky (obce), alebo s etnickou skladbou v rámci územia školského obvodu. Výnimkou sú samozrejme prípady, kedy je oddelené vzdelávanie prípustné, napríklad na základe vyučovacieho jazyka.²⁰
2. **Súvislosť medzi segregáciou ako vylučovaním a oddeľovaním a kvalitným inkluzívnym vzdelávaním.** Tu je podstatné, či oddelené vzdelávanie skupín detí a žiakov nie je zásadnou prekážkou ich plnohodnotnej inklúzie a či nie je zásadnou prekážkou realizácie práva na kvalitné vzdelanie pre všetkých zúčastnených v procese výchovy a vzdelávania.

Inklúzia vo vzdelávaní nie je chvíľkový stav, ale dlhodobý proces smerujúci k určitému cieľu. Podstatným kritériom hodnotenia jeho úspešnosti je výsledok, ktorým je sociálna inklúzia. Plná inklúzia sa dosiahne, ak šance detí a žiakov uplatniť sa po skončení vzdelávania na trhu práce, plnohodnotne sa začleniť do spoločenského života a mať príležitosť pre všestranný osobnostný rozvoj budú skutočne porovnateľné (rovnaké) pre všetkých, bez ohľadu na to, z akého kultúrneho, sociálneho alebo rodinného prostredia pochádzajú. Rovnako ako segregáciu nie je možné redukovať na „separáciu“, ani inklúziu nie je možné redukovať na „integráciu“, čiže na jednoduché zaradenie dieťaťa so špeciálnymi potrebami, či dieťaťa menšinového, do „bežnej“ triedy, bez prípravy a ďalšej podpory. Inklúzia sa nerovná *jednorazovému aktu „zmiešavania“* detí s rôznymi charakteristikami, potrebami či identitami.

¹⁹ § 8 zákona č. 596/2003 Z. z.

²⁰ Pozri časť [A1.4](#) tohto materiálu.

Konečným cieľom desegregácie je dosiahnutie sociálnej inklúzie účastníkov procesu vzdelávania a vytvorenie takých podmienok pre učiacich sa patriacich k znevýhodnenej skupine, **aby po skončení vzdelávania neostali v pasci sociálneho vylúčenia**. Z tohto pohľadu musíme v konečnom dôsledku posudzovať aj efektívnosť desegregačných opatrení. **Odstránenie neprípustného oddelovania nie je samoučelom**, ale prostriedkom a medzistupňom na ceste dosiahnutia konečného cieľa.

Niektoré formy „vylučovania“ uvedené v definícii vyzdvihujú statický a niektoré dynamický pohľad na segregáciu a inklúziu. Pojem „sociálne vylúčenie“ reflektuje najmä dynamický pohľad, teda či desegregačné aktivity vedú v konečnom dôsledku skutočne k sociálnej inklúzii. Pojmy „priestorové, organizačné a fyzické vylučovanie“ charakterizujú skôr aktuálne opatrenia a reflektujú segregáciu ako stav. Obidva tieto aspekty musia byť v rovnováhe.

Kvalitné inkluzívne vzdelávanie v prípade detí a žiakov prichádzajúcich z odlišného sociálneho a kultúrneho prostredia by malo obsahovať aj prvky **prijateľnosti a prispôsobivosti (adaptability)** a malo by byť prispôbené potrebám detí a žiakov vyplývajúcich z ich postavenia.²¹ Kultúrna prijateľnosť a adaptabilita sú súčasťou inkluzívneho prístupu v zmysle „**rešpektovania výchovno-vzdelávacích potrieb a individuálnych osobitostí**“ detí a žiakov.²² Ide pritom nielen o adaptabilitu vzdelávacích obsahov (napríklad v podobe minimálneho učebného výstupu potrebného na postup do ďalšieho cyklu vzdelávania), ale aj v podobe hodnotenia výkonov učiacich sa a nastavenia ich vzdelávacej cesty ako takej. Sem patria aj efektívne opatrenia na zabránenie predčasného ukončovania školskej dochádzky, zamedzenia neodôvodneného prepádávania, ale aj zabezpečenia riadnej školskej dochádzky a disciplíny.

A1.2 Vylučovanie a oddelené vzdelávanie

Pre lepšie ozrejmienie vzájomnej súvislosti a podmienenosti medzi menej priaznivým zaobchádzaním, vylučovaním a oddelovaním pri charakterizovaní segregácie vo výchove a vzdelávaní preskúmame kľúčové ustanovenia niektorých dôležitých medzinárodných právnych noriem, predovšetkým Dohovoru UNESCO proti diskriminácii vo vzdelávaní (ďalej „Dohovor UNESCO“).

Box č. 1 - Dohovor UNESCO: definícia diskriminácie vo vzdelávaní²³

Článok 1

1. Na účely tohto dohovoru pojem „diskriminácia“ zahŕňa akékoľvek rozlíšenie, vylúčenie, obmedzenie alebo zvýhodnenie (v origináli: *distinction, exclusion, limitation or preference*) na základe rasy, farby pleti, pohlavia, jazyka, náboženstva, politických či iných názorov, národného či sociálneho pôvodu, ekonomickej situácie alebo narodenia, ktoré má za cieľ alebo za následok zrušenie alebo oslabenie zásady rovného zaobchádzania vo vzdelávaní, predovšetkým:

- (a) znemožnenie prístupu ktorejkoľvek osoby/skupiny osôb k akémukoľvek druhu alebo stupňu vzdelania;
- (b) obmedzenie vzdelania ktorejkoľvek osoby/skupiny osôb na nižšiu úroveň;
- (c) zriadenie či udržiavanie oddelených vzdelávacích systémov alebo inštitúcií pre ktorúkoľvek osobu/skupinu osôb, pokiaľ sa tak nedeje v súlade s ustanoveniami článku 2 tohto dohovoru; alebo
- (d) uvrhnutie ktorejkoľvek osoby/skupiny osôb do podmienok, ktoré nie sú zlučiteľné so zásadou ľudskej dôstojnosti.

2. Na účely tohto dohovoru pojem „vzdelávanie“ znamená všetky druhy a stupne vzdelania a zahŕňa prístup k vzdelávaniu, úroveň a kvalitu vzdelávania i podmienky, za ktorých sa poskytuje.

Dohovor UNESCO, ktorého zmluvnou stranou je aj Slovenská republika, vymedzuje konania, ktoré sa považujú za diskrimináciu vo vzdelávaní. Tento dohovor síce nepoužíva pojem „segregácia vo vzdelávaní“, ale neprípustné konania voči „skupinám osôb“ môžeme v zmysle už použitej analógie považovať za prípady segregácie vo vzdelávaní. Medzi neprípustné konania je zahrnuté aj „**zriadenie či udržiavanie oddelených vzdelávacích systémov alebo inštitúcií pre ktorúkoľvek osobu/skupinu osôb**“, pokiaľ sa tak nedeje v súlade s ustanoveniami

²¹ Pozri napr. [General Comment No. 13: The Right to Education](#) (CESCR, 1999) – kritéria z tohto komentára sú rozpísané aj v [Prílohe č. 5](#). Pozri tiež viaceré rozsudky Európskeho súdu pre ľudské práva, napr. [Elmazova a ďalší proti Severnému Macedónsku z roku 2022](#).

²² Pozri definíciu inkluzívneho vzdelávania: [§ 2 písm. ag\) zákona č. 245/2008 Z. z. \(školský zákon\)](#)

²³ [Convention against Discrimination in Education](#) (UNESCO, 1960). Neoficiálny slovenský preklad in [Právo na vzdelanie a jeho kľúčové aspekty](#) (D. Horná a K. Petőcz, 2015)

článku 2 tohto dohovoru, ku ktorému sa vrátíme neskôr. Pod ktoroukoľvek skupinou osôb sa tu rozumie skupina osôb vymedzená niektorou charakteristikou vymenovanou v úvode príslušného článku Dohovoru UNESCO – teda rasou, farbou pleti, pohlavím, jazykom, náboženstvom, politickými či inými názormi, národným či sociálnym pôvodom, ekonomickou situáciou alebo narodením.

Obrázok 4 – Ustanovenia Dohovoru UNESCO v Článku 1

a) znemožnenie prístupu ktorejkoľvek osoby/skupiny osôb k akémukoľvek druhu alebo stupňu vzdelania;	b) obmedzenie vzdelania ktorejkoľvek osoby/skupiny osôb na nižšiu úroveň;
c) zriadenie či udržiavanie oddelených vzdelávacích systémov alebo inštitúcií pre ktorúkoľvek osobu/skupinu osôb, pokiaľ sa tak nedeje v súlade s ustanoveniami článku 2 tohto dohovoru;	d) uvrhnutie ktorejkoľvek osoby/skupiny osôb do podmienok, ktoré nie sú zlučiteľné so zásadou ľudskej dôstojnosti.

Zdroj: vlastné spracovanie podľa Článku 1 Dohovoru UNESCO

Porovnaním definície segregácie zo školského zákona s príslušnými ustanoveniami Článku 1 Dohovoru UNESCO môžeme konštatovať, že:

- situácie definované písmenami a), b) a d) predstavujú rôzne formy „vylučovania“;
- situácie vymedzené písmenom c) predstavujú „nepripustné oddeľovanie“;
- niektoré situácie predstavujú kombináciu vylučovania a oddeľovania;
- pod kombináciou prípadov vymedzenými písmenami a), b) a c) si môžeme predstaviť situáciu, keď sa v niektorých islamských krajinách ženám a dievčatám znemožňuje prístup ku vzdelaniu vôbec, alebo je obmedzené len na základné vzdelanie nižšej úrovne a kvality, pričom takéto obmedzovanie je spravidla spojené aj s udržiavaním oddelených vzdelávacích systémov či inštitúcií pre dievčatá;
- pod písmenom d) si môžeme predstaviť situáciu, keď sú niektoré skupiny detí či žiakov vzdelávané v zlých hygienických podmienkach, s nízkou úrovňou materiálno-technického zabezpečenia, pri nedostatku či úplnej absencii vhodných a kvalitných edukačných materiálov a nízkej úrovni, kvalifikovanosti a odbornosti pedagogického či odborného personálu. Prípadne musia čeliť neustálej priamej či latentnej stigmatizácii, znevažovaniu, či otvorenému rasizmu. Ďalej do tejto kategórie môže patriť aj situácia, keď sú deti patriace k určitej etnickej skupine síce fyzicky prítomné v triede, ale sú symbolicky vylučované tým, že sú usadené do zadných lavíc a pedagóg im nevenuje dostatočnú pozornosť, alebo ich aj podceňuje a znevažuje.
- kombináciu situácie spadajúcej pod písmeno b) aj c) môže predstavovať nadmerné zaraďovanie rómskych detí z marginalizovaných komunít do špeciálnych škôl pre deti a žiakov s mentálnym postihnutím v dôsledku ich nesprávneho diagnostikovania, pričom takéto konanie nemusí byť vyslovene cielené alebo zámerné, ale založené na nesprávnom alebo nedôslednom odbornom postupe. Napríklad, ak sa použijú pre diagnostikovanie rómskeho dieťaťa nehovoriaceho slovenským jazykom, pochádzajúceho z marginalizovaného a menej podnetného prostredia, rovnaké postupy a metódy, ako pre bežné dieťa z majority, uplatní sa síce navonok neutrálna prax, ktorá však dané rómske dieťa znevýhodňuje v porovnaní s iným dieťaťom. Je to teda prípad nepriamej diskriminácie ústiacej do segregácie.
- pod písmenom c) si môžeme predstaviť situácie, ktoré môžeme označiť za bezdôvodné či nepripustné oddeľovanie. Môže ísť o prípady, keď sú niektoré skupiny detí a žiakov nútené vzdelávať sa izolovane a bez kontaktu s ostatnými skupinami učiacich sa len na základe etnickej odlišnosti, v osobitne vyhradených budovách či triedach, alebo sú vzdelávané mimo hlavného vzdelávacieho prúdu bez relevantného dôvodu potvrdeného odbornou diagnostikou.

Dohovor UNESCO aj náš školský zákon v niektorých prípadoch oddelené vzdelávanie pripúšťajú.²⁴

²⁴ Tieto prípady sú popísané v časti [A1.4](#) tohto materiálu.

A1.3 Segregácia ako priama diskriminácia alebo nepriama diskriminácia

Všetky uvedené **situácie môžu byť výsledkom systematického plánovaného konania** orgánov verejnej moci a verejných inštitúcií, ktoré má oporu v právnych predpisoch daného štátu a je oficiálnou súčasťou verejných politík. V tomto prípade ide o otvorenú a systematickú, zákonom legalizovanú priamu diskrimináciu/segregáciu.

Vo svojej krajnej forme sa priama, otvorená a systematická segregácia nazýva **apartheidom**. Príkladom priamej legálnej segregácie boli aj tzv. židovské kódexy prijaté v 30. rokoch 20. storočia v nacistickom Nemecku a v iných európskych krajinách, ktoré sa dostali do sféry mocenského vplyvu Nemecka. Segregácia môže vyústiť až do genocídy, ako sa to stalo aj v prípade európskych Židov počas 2. svetovej vojny.²⁵

Segregácia Afroameričanov v mnohých štátoch USA v prvej polovici 20. storočia síce nemala priamu oporu vo federálnej ústave, len v zákonoch viacerých južanských štátov, bola však legalizovaná nešťastným rozhodnutím Najvyššieho súdu USA v roku 1896 v kauze Plessy v. Ferguson²⁶, ktorým Najvyšší súd legitimizoval princíp „separate but equal“ (oddelený, ale rovný).²⁷ Uvedené rozsudky sú precedентné pre vymedzenie rasovej segregácie aj pri rozhodovaní európskych súdov, preto sa k nim vrátíme v časti [A2](#).

Segregácia môže byť aj **výsledkom nekonania alebo (aj neúmyselného) opomenutia cieleného konania** v prípadoch, keď si riešenie vyžaduje osobitný prístup zohľadňujúci špecifické postavenie určitej skupiny a práve jeho nezohľadnením a uplatnením formálne rovnakého prístupu dochádza k nepriamej diskriminácii či segregácii. Tu ide spravidla o zlyhanie administratívnej praxe a nesprávnu aplikáciu zákonov a právnych predpisov. Tá vyplýva buď z nejednoznačnosti zákonov a predpisov a ich vzájomného nesúladu, niekedy z ich účelovej dezinterpretácie alebo z nevedomosti. Príčinou je aj malá vymožitelnosť práva, či absencia účinnej kontroly a dohľadu nad dodržiavaním zákonov, právnych predpisov a usmernení.

Aj keď štát sám priamo a aktívne nekoná diskriminačne a segregačne, nezbavuje ho to povinnosti konať v prípadoch nerovnakého zaobchádzania zo strany iných subjektov, či už sú to orgány verejnej moci alebo iné právnické a fyzické osoby. Európsky súd vo svojich rozsudkoch viackrát potvrdil, že aj v prípadoch vylučovania spojeného s oddelovaním, ktoré nie sú dôsledkom priameho a aktívneho konania štátu, či orgánov verejnej moci, je štát povinný konať v záujme toho, aby zabezpečil rovnosť šancí vo vzdelávaní, vrátane rovnosti šancí vo výsledkoch pre skupiny učiacich sa, ktoré sa ocitli v znevýhodnenej situácii. Takéto situácie Európsky súd nazýva *de facto* segregáciou a svojou podstatou naplňajú definíciu nepriamej diskriminácie a segregácie.²⁸

Diskrimináciu, teda aj segregáciu môžeme posudzovať buď v kontexte ochrany individuálnych ľudských práv alebo v kontexte smerníc Európskej únie zakotvujúcich zásadu rovnakého zaobchádzania a z nich vychádzajúceho slovenského antidiskriminačného zákona.

Ústava SR, Európsky dohovor o ľudských právach a medzinárodné ľudskoprávne dohovory prijaté na pôde OSN sú postavené na princípe **ochrany a podpory individuálnych ľudských práv**, ktorý je založený na vertikálnom vzťahu štát (orgán verejnej moci) – jednotlivec. Pokiaľ príslušné orgány, najmä súdy, posudzujú diskrimináciu v kontexte ochrany individuálnych ľudských práv, **zvažujú ochranu pred diskrimináciou ako „akcesorické“, pridružené právo**. Napríklad skúmajú, či bolo porušené právo jednotlivca na vzdelanie a zároveň môžu skúmať, či bola pritom porušená aj zásada rovnakého zaobchádzania. Skúmajú teda, či bolo právo jednotlivca porušené takým spôsobom, že bol orgánom verejnej moci znevýhodnený oproti inej osobe, ktorej identické právo v rovnakej situácii a za rovnakých podmienok porušené nebolo. Ide tu teda v prvom rade o rozvinutie princípu rovnosti pred zákonom.

Koncept zákazu diskriminácie založený na **antidiskriminačných smerniciach** Európskeho hospodárskeho spoločenstva, neskoršej Európskej únie, primárne **vychádza z konceptu ochrany spoločného trhu a spoločného hospodárskeho priestoru**. Je preto zameraný na ochranu rovnakého prístupu k tovarom

²⁵ Definíciu genocídy prijalo Valné zhromaždenie OSN v roku 1948 prijatím Dohovoru o zabránení a trestaní zločinu genocídy. Pozri [Vyhláška ministra zahraničných vecí č. 32/1955 Zb.](#)

²⁶ [Plessy v. Ferguson: Separate But Equal Doctrine](#)

²⁷ V roku 1954 Najvyšší súd USA rozsudkom v kauze [Brown vs. Board of Education of Topeka](#) pôvodné rozhodnutie zvrátil. Oba rozsudky mali zásadný dopad aj na judikatúru Európskeho súdu pre ľudské práva a na judikatúru súdov demokratických právnych štátov Európy pri rozhodovaní o prípadoch rasovej diskriminácie a segregácie (Viac v [Boxe č. 5](#)).

²⁸ Pozri rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva v prípade [Elmazova a ďalší proti Severnému Macedónsku z roku 2022](#)

a službám, ktoré poskytuje nielen štát, ale akékoľvek právnické a fyzické osoby. Jeho **personálny rozsah je teda horizontálny**. Diskriminovať v tomto zmysle môžu nielen orgány štátnej a verejnej moci, ale aj fyzické a právnické osoby vo vzťahu k iným fyzickým osobám. Z hľadiska jednotlivca je namietanie rovného prístupu k právu na vzdelanie buď podľa ústavy alebo podľa antidiskriminačného zákona v zásade rovnaký. Pri namietaní porušenia rovného prístupu k právu na vzdelanie (väčších) skupín osôb v rámci celej oblasti vzdelávania (nielen vo verejnom školstve) sa väčšinou využíva postup podľa antidiskriminačného zákona.

Aj v prípade diskriminácie či segregácie zo strany právnických alebo fyzických osôb je však štát povinný konať v záujme odstránenia diskriminácie či segregácie, a to bez ohľadu na to, či segregácia spôsobená konaním neštátnych subjektov má formu priamej alebo nepriamej diskriminácie.

A1.4 Prípustné oddelené vzdelávanie

Definícia segregácie vo vzdelávaní v určitých prípadoch dovoľuje oddelené vzdelávanie. Prípady dovoleného oddeleného vzdelávania vymedzuje Dohovor UNESCO vo svojom článku 2.

Box č. 2: Oddelené vzdelávanie, ktoré nie je diskriminačné a segregáčné podľa Čl. 2 Dohovoru UNESCO:

(a) oddelené vzdelávanie pre deti odlišného pohlavia, ak je zabezpečená rovnosť šanci a rovnaká úroveň a kvalita vzdelávania;

(b) oddelené vzdelávanie podľa vyučovacieho jazyka, alebo na základe náboženských dôvodov, ak je účasť na takomto vzdelávaní voľiteľná a zodpovedajúca stanoveným normám;

(c) vzdelávanie v súkromných školách, ak účelom ich zriadenia nie je dosiahnuť vylúčenie akejkoľvek skupiny a ak poskytované vzdelávanie zodpovedá stanoveným normám.

V školách na Slovensku sú v súčasnosti pre chlapcov a dievčatá oddelené len hodiny telesnej výchovy.²⁹ Existujú však aj niektoré učebné a študijné odbory, v ktorých prevažujú buď chlapci alebo dievčatá. V konečnom dôsledku aj tento jav môže viesť k situácii nepriamej (horizontálnej) segregácie, pretože práve profesie, v ktorých prevažujú ženy, napríklad pomocné profesie v zdravotníctve, v sociálnych službách, či učiteľské povolania, sú v priemere menej platené.

Na Slovensku existuje oddelené vzdelávanie podľa vyučovacieho jazyka, ktorý sa viaže na národnosť a realizuje sa v podobe národnostného školstva. Takéto oddelené vzdelávanie je odôvodnené pozitívnym právom na vzdelávanie príslušníkov národnostných menšín vo svojom materinskom jazyku, ktoré je zakotvené v medzinárodnom práve, v Ústave SR³⁰ a v školskom zákone.³¹ Oddelené vzdelávanie podľa vyučovacieho jazyka je teda jedným z dovolených dôvodov, ktoré definícia segregácie pripúšťa.³² Znenie definície segregácie v našom školskom zákone reflektuje túto skutočnosť s odkazom na zákonnú možnosť „**vzdelávania poskytovaného v súlade s medzinárodnou zmluvou, ktorou je Slovenská republika viazaná pri uplatňovaní práv národnostných menšín na výchovu a vzdelanie v jazyku príslušnej národnostnej menšiny**“.

Ďalšou formou prípustného oddeleného vzdelávania, ktoré je v súlade s Dohovorom UNESCO, je vzdelávanie v súkromných a cirkevných školách. V tomto prípade však ani nejde tak o dovolený dôvod oddeleného vzdelávania na základe náboženského presvedčenia, či majetku a sociálneho postavenia, ale o pluralitu zriaďovateľských subjektov. Ani súkromné a cirkevné školy nemôžu diskriminovať na základe nijakého chráneného dôvodu menovaného v antidiskriminačnom zákone či v ústave. To znamená, že napríklad škola zriadená katolíckou cirkvou nemôže podmieniť prijatie žiaka dokladom o preukázateľnej príslušnosti ku katolíckej cirkvi. Rovnako súkromná škola nemôže podmieniť prijatie žiaka preukázaním majetkových pomerov. Rovnosť šanci pre štúdium na všetkých typoch škôl garantuje štát ich jednotným financovaním a stanovením štátneho vzdelávacieho programu.

Dohovor UNESCO sa nevenuje diskriminácii a segregácii z dôvodu zdravotného postihnutia či zdravotného znevýhodnenia. Dohovor sa totiž opiera o výpočet dôvodov diskriminácie vo Všeobecnej deklarácii ľudských práv (ďalej len „Deklarácia“)³³, v ktorom sa dôvody zdravotného postihnutia, ale ani sexuálnej orientácie, národnosti

²⁹ Všeobecná koedukácia sa v bývalom Československu zaviedla v roku 1948.

³⁰ Čl. 34 ods. 2 písm. a) Ústavy SR

³¹ § 2, písm. ab) – ae) a § 12 ods. 3 a 5 zákona č. 245/2008 Z. z. (školský zákon)

³² Podrobnejší výklad tejto problematiky sa nachádza v Prílohe č. 4

³³ Universal declaration of human rights (OSN, 1948)

či veku nenachádzajú.³⁴ Uvedené dôvody boli v čase prijímania Deklarácie a Dohovoru UNESCO na univerzálnej úrovni z rôznych dôvodov ešte príliš citlivo vnímané, aby boli zahrnuté do medzinárodného práva. Dôvody zdravotného postihnutia a sexuálnej orientácie neuvádza ani Európsky dohovor o ľudských právach (1950) a ani Ústava SR (1992), ktorá sa vo svojej Druhej hlave venovanej základným právam a slobodám opiera o Deklaráciu a Európsky dohovor.

Úplné zrovnoprávenie osôb so zdravotným postihnutím priniesol až Dohovor o právach osôb so zdravotným postihnutím (2006), ktorý Slovenská republika ratifikovala v roku 2010. Vzdelávaniu detí a žiakov so zdravotným postihnutím alebo zdravotným znevýhodnením venuje školský zákon viacero ustanovení. Problematika vzdelávania týchto detí a žiakov, aj v kontexte diskriminácie a segregácie, presahuje rámec a ciele tejto príručky, preto sa jej dotkneme len okrajovo, a to v kontexte nadmerného zaraďovania detí zo sociálne znevýhodneného prostredia a marginalizovaných rómskych komunít do špeciálnych škôl, najmä pre deti a žiakov s ľahkým mentálnym postihnutím. Tu uvedieme len niekoľko podstatných skutočností.

Dohovor o právach osôb so zdravotným postihnutím stanovuje pre zmluvné strany povinnosť zabezpečiť pre osoby so zdravotným postihnutím a zdravotným znevýhodnením začleňujúci (*inclusive*) vzdelávací systém na všetkých úrovniach vzdelávania. V texte je použitá formulácia „(aby) osoby so zdravotným postihnutím neboli na základe svojho zdravotného postihnutia vylúčené zo všeobecného systému vzdelávania“ (z hlavného prúdu vzdelávania) a nie formulácia „osoby so zdravotným postihnutím majú právo na začlenenie do zariadení hlavného prúdu vzdelávania“. Tento dohovor teda nestanovuje pre zmluvné strany okamžitý záväzok tu a teraz zabezpečiť začlenenie do bežných škôl všetkých detí so zdravotným postihnutím a znevýhodnením. Zmluvné strany, teda aj Slovensko však majú pozitívny záväzok vyvinúť jednoznačné a nepretržité úsilie k takémuto cieľu smerovať.

V niektorých prípadoch ťažkého zdravotného postihnutia je spoločné vzdelávanie veľmi problematické a vyžaduje si také masívne podporné opatrenia, ktoré v súčasnosti nie sú k dispozícii.

Zatiaľ teda definícia segregácie, ako aj príslušné ustanovenia zákona dovoľujú zriaďovanie oddelených vzdelávacích inštitúcií pre osoby so zdravotným znevýhodnením alebo osoby s nadaním. Zároveň však ostáva možnosť voľby rodičov a zákonných zástupcov vybrať si, akú formu vzdelávania pre svoje dieťa uprednostňujú. Školský zákon poskytuje tieto tri možnosti:

a) školy pre deti so zdravotným znevýhodnením a žiakov so zdravotným znevýhodnením,

b) v ostatných školách podľa školského zákona:

1. v triedach pre deti a žiakov so zdravotným znevýhodnením, ktoré sa zriaďujú spravidla pre deti s rovnakým druhom zdravotného znevýhodnenia alebo žiakov s rovnakým druhom zdravotného znevýhodnenia; pričom časť výchovno-vzdelávacieho procesu sa môže uskutočňovať v triede spoločne s ostatnými deťmi alebo žiakmi školy a niektoré vyučovacie predmety alebo činnosti môže dieťa alebo žiak absolvovať mimo triedy pre deti a žiakov so zdravotným znevýhodnením,
2. alebo v triedach alebo výchovných skupinách spolu s ostatnými deťmi alebo žiakmi školy (plne zapojené do výchovno-vzdelávacieho procesu, s nevyhnutnou podporou stanovenou na základe posúdenia školou alebo zariadením poradenstva a prevencie).³⁵

Dohovor UNESCO nepripúšťa oddelené vzdelávanie na základe rasy a etnicity. Dôvody tohto zákazu sú vysvetlené v nasledujúcej kapitole, ktorá je venovaná osobitnej forme segregácie, a to o rasovej segregácii.

A2 RASOVÁ DISKRIMINÁCIA A RASOVÁ SEGREGÁCIA

V ďalšej časti príručky sa budeme venovať **rasovej segregácii**, čo v podmienkach Slovenskej republiky znamená predovšetkým problematiku segregácie Rómov.

Definícia rasovej diskriminácie je zakotvená v Medzinárodnom dohovore o odstránení všetkých foriem rasovej diskriminácie (ďalej len „Dohovor ICERD“ - *International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination*). Dohovor ICERD definuje rasovú diskrimináciu a zakazuje rasovú segregáciu, aj keď ju explicitne

³⁴ Pod rodom sa v tomto kontexte chápe rodinný/sociálny pôvod (*birth, descent*), nie „gender“.

³⁵ Pozri § 94 a § 145a zákona č. 245/2008 Z. z.

nedefinuje. Tento dohovor je jediným medzinárodným právnym dokumentom, ktorý segregáciu, aj to len rasovú, explicitne menuje a explicitne zakazuje.

Box č. 3: Definícia rasovej diskriminácie podľa ICERD³⁶

Čl. 1. Výraz „rasová diskriminácia“ v tomto dohovore znamená akékoľvek rozlišovanie, vylučovanie, obmedzovanie alebo zvyhodňovanie (v origináli: distinction, exclusion, restriction or preference) založené na rase, farbe pleti, rodovom alebo na národnostnom alebo etnickom pôvode, ktorého cieľom alebo následkom je znemožnenie alebo obmedzenie uznania, používania alebo uskutočňovania ľudských práv a základných slobôd na základe rovnosti v politickej, hospodárskej, sociálnej, kultúrnej alebo v ktorejkoľvek inej oblasti verejného života.

Čl. 3. Zmluvné štáty zvlášť odsudzujú rasovú segregáciu a apartheid a zaväzujú sa na územiach spadajúcich pod ich právomoc predchádzať, zakázať a odstrániť všetky praktiky tohto druhu.

Používanie termínu „rasa“ (race) v Dohovore ICERD má dôvod praktický – zastrešuje päť podkategórií: rasu, farbu pleti, etnický pôvod, národnostný pôvod a rod. V žiadnom prípade sa termín „rasa“ v medzinárodnom práve nepoužíva s ideologickým podtónom v zmysle teórií o nadradenosti alebo podradenosti rás.³⁷ Vysvetlenie rozdielov medzi uvedenými podkategóriami je užitočné preto, že sa aj na Slovensku pri vymedzení segregácie Rómov a Rómkov často zamieňajú.

Box č. 4: Dôvod „rasa“ a súvisiace dôvody ako dôvody diskriminácie a segregácie podľa ICERD

Rasa ako pomocný strešný termín sa používa na označenie veľkých skupín obyvateľov Zeme, ktoré sa odlišujú niektorými objektívnymi vonkajšími odlišovacími znakmi, najmä farbou pleti, prípadne tvarom lebky či očí, prípadne spôsobom reči a vyjadrovania. Tieto veľké skupiny ľudí sa vytvorili počas mnohých tisícročí v rámci jedného biologického druhu homo sapiens sapiens. Spravidla sa rozlišujú tri veľké základné „rasy“: europoidná (biela), mongoloidná (žltá-hnedá), africká (čierna). V modernej histórii sa tieto tri základné „rasy“ vplyvom migrácie a interkultúrnych kontaktov samozrejme miešali a medzi „rasami“ v tomto ponímaní neexistujú ostré hranice.

Farba pleti je kategória, ktorá sa v mnohých prípadoch a krajinách používa ako synonymum kategórie „rasa“. Avšak vzhľadom na miešanie troch základných „rás“ farba pleti môže byť veľmi variabilná a farieb pleti môže byť v zásade nekonečné množstvo. Pokiaľ hovoríme o Rómoch na Slovensku (v strednej Európe) v kontexte rasy, myslíme pod tým aj odlišnú farbu ich pleti.

Rod (v origináli „descent“, respektíve vo Všeobecnej deklarácii ľudských práv „birth“) znamená „rodinný pôvod“, čiže okolnosti, do ktorých sa človek narodí. Ide teda o sociálnu kategóriu (spoločenský stav, trieda alebo sociálna skupina) a nie o rod v zmysle „gender“. Kategória „rod“ je teda pomerne blízka kategórii „sociálny pôvod“. V kontexte univerzálnych ľudskoprávnych dohovorov „rod“ znamená odkaz na skutočnosť, že v niektorých krajinách (napríklad v Indii) doslova záleží na tom, do akej rodiny, do akej sociálnej vrstvy, spoločenskej kasty sa človek narodí. Už tento samotný fakt môže byť dôvodom diskriminácie či segregácie v podstate od narodenia a môže predurčovať celú životnú dráhu človeka.

Výbor pre odstránenie všetkých foriem rasovej diskriminácie (ICERD) vo svojom Všeobecnom odporúčaní č. 29³⁸ z roku 2002 vymedzuje diskrimináciu z dôvodu „rodu“ (birth, descent) ako „diskrimináciu proti členom určitých spoločenských skupín na základe takých foriem sociálnej stratifikácie ako napríklad kasty alebo iné analogické systémy zdedeného spoločenského postavenia, ktoré zásadným spôsobom ovplyvňujú rovné užívanie ľudských práv alebo ho priam negujú“.

V slovenskom kontexte respektíve v kontexte diskriminácie/segregácie Rómov je otázka rodu v zmysle rodinného/sociálneho pôvodu tiež veľmi relevantná. Dokonca je relevantná nielen vo vzťahu majorita – rómska minorita, ale aj z pohľadu vnútorných pomerov a vzťahov medzi jednotlivými skupinami Rómov.

Národnostný pôvod, či národnosť (v origináli national origin) znamená príslušnosť k národu či národnostnej menšine. Národnosť v kontexte Slovenska a strednej Európy znamená predovšetkým príslušnosť ku komunite, ktorú spájajú spoločný jazyk, spoločné kultúrne zvyky a tradície, spoločné historické vedomie, spoločne obývané územie, prípadne aj prevažujúce náboženstvo a viera. Národnosť však nie je (výhradne) objektívny vonkajší odlišovací znak akým je „rasa“ v zmysle farby pleti či iných biologických odlišovacích znakov. Národ, tak ako ho chápeme dnes, je v zásade sociálny konštrukt, tak ako

³⁶ In [Vyhláška ministra zahraničných vecí č. DO Zb.](#) (MZ SR, 1974)

³⁷ Európska smernica o rasovej rovnosti vo svojom preambulárnom odstavci (6) tiež deklaruje, že „Európska únia odmieta teórie, ktoré sa pokúšajú určiť existenciu rozdielných ľudských rás; používanie termínu „rasový pôvod“ v tejto smernici neznamená prijatie takýchto teórií.“ - [Smernica Rady 2000/43/ES](#) z 29. júna 2000, ktorou sa zavádza zásada rovnakého zaobchádzania s osobami bez ohľadu na rasový alebo etnický pôvod.

³⁸ [Všeobecné odporúčanie č. 29](#) Výboru pre odstránenie všetkých foriem rasovej diskriminácie (ICERD, 2002)

sú sociálne konštrukty (vytvárajúce sa stáročia) aj jazyk, ľudová kultúra a tradície, vysoká kultúra či historické vedomie. Národnosť nemá takmer nič spoločné s genetickým fondom človeka. Geneticky sú takmer všetci Európania v zásade neodlíšiteľní. V zmysle medzinárodných dokumentov ako aj Ústavy SR národnosť je vecou slobodnej (osobnej) voľby. Podľa čl. 12 ods. 3 Ústavy SR: „Každý má právo slobodne rozhodovať o svojej národnosti. Zakazuje sa akékoľvek ovplyvňovanie tohto rozhodovania a všetky spôsoby nátlaku smerujúce k odnárodňovaniu.“

Etnicita, etnický pôvod a národnosť nie sú totožné pojmy. Etnicita je kategória, ktorá je bližšia ku kategórii „rasa“ (v zmysle farby pleti) a ku kategórii „rod“ (v zmysle rodinného/sociálneho pôvodu). Pojem „rómske etnikum“ je v zásade totožný s pojmom „rómska rasa“, ak pod tým rozumieme obyvateľov s charakteristickými vonkajšími odlišovacími znakmi, prípadne sociálno-kultúrnymi charakteristikami spojenými s ich sociálnym, rodinným pôvodom (rodom).

Rómsku národnostnú menšinu tvoria obyvatelia, ktorí sa slobodne rozhodli prihlásiť k tejto národnosti (rovnako ako v prípade iných národnostných menšín). Rómske etnikum tvoria obyvatelia, ktorí disponujú určitými objektívnymi hore uvedenými vonkajšími odlišovacími znakmi, ktoré im môžu byť alebo sú prisudzované inými ľuďmi či orgánmi verejnej moci, bez ohľadu na to, či sa sami z národnostného hľadiska za Rómov otvorene považujú. Skutočnosť, že po roku 1990 vláda oficiálne uznala existenciu rómskej národnostnej menšiny (na rozdiel od obdobia pred rokom 1989, keď boli Rómovia považovaní za „etnickú skupinu“) neznamena, že každá osoba patriaca k rómskemu etniku automaticky nadobudla rómsku národnosť alebo že sa tým automaticky vytvorila rómska národnostná menšina ako uvedomelo organizované občianske a politické spoločenstvo.

K národnosti sa podľa ústavy viažu určité národnostné práva (právo používanie jazyka vo verejnom styku, právo na vzdelanie v menšinovom jazyku, právo na rozvoj svojbýtnej kultúry ap.). K etniku sa viažu okrem základných občianskych a politických práv najmä sociálne a hospodárske práva.

Ak hovoríme o diskriminácii Rómov a Rómkov, čo je aj predmetom konania Európskej komisie voči Slovenskej republike, musíme jednoznačne ozrejmiť, o akej skupine obyvateľov hovoríme. **V kontexte rasovej segregácie máme na mysli Rómov ako etnickú (rasovú skupinu).** V právnych predpisoch v pôsobnosti ministerstva školstva sú definované skupiny „detí a žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami“ („ŠVVP“) respektíve „detí a žiakov zo sociálne znevýhodneného prostredia“ („SZP“). Časť žiakov s rómskym etnickým pôvodom patrí do niektorej z vyššie uvedených kategórií, avšak etnických Rómov v systéme explicitne identifikovať nevieme.³⁹

Odhadovaný počet osôb patriacich k rómskemu etniku podľa Atlasu rómskych komunít⁴⁰ a podľa analytickej správy vypracovanej na základe zisťovania EU SILC_MRK 2020, ktorú realizoval Úrad splnomocnenca Vlády Slovenskej republiky pre rómske komunity v spolupráci s Agentúrou pre základné práva EÚ (ďalej „FRA“)⁴¹ dosahuje počet obyvateľov rómskeho etnika cca 450 tisíc osôb. Ide tu o skupinu osôb definovanú na základe prisúdenej „rómskej etnicity“.

V politických a strategických dokumentoch, napríklad v Stratégii inklúzie a participácii Rómov do roku 2030⁴² sa používa aj pojem „marginalizované rómske komunity“ („MRK“), pod čím sa rozumie tá časť rómskeho etnika, ktorá žije vo vylúčených komunitách. Tento pojem však nie je nikde legislatívne definovaný a školský zákon sa teda o neho nevie oprieť. Je dôležité podotknúť, že rómske etnikum tvoria rôznorodí jednotlivci pochádzajúci z rozdielnych socio-ekonomických vrstiev a nie každé dieťa rómskej etnicity patrí do jednej zo spomínaných kategórií. Kategórie MRK a SZP sa výrazne prelínajú, veľká časť detí zo SZP žije v MRK⁴³, ale tieto kategórie nie sú identické.

Slovenská republika od roku 1990 uznáva Rómov aj ako národnostnú menšinu.⁴⁴ Rómovia ako „národnostná menšina“ môžu využívať národnostné práva, napríklad právo na vzdelávanie vo svojom jazyku (pokiaľ je ich jazyk

³⁹ Výchove a vzdelávaniu týchto detí a žiakov je venovaný § 107 zákona č. 245/2008 Z. z. (školský zákon). Pre potreby výchovy a vzdelávania detí a žiakov zo SZP NIVAM pripravil a zverejnil detailný rozpis „osobitostí vzdelávania žiakov zo SZP“.

⁴⁰ Atlas rómskych komunít (ÚSVRK, 2019)

⁴¹ Príjmy a životné podmienky v marginalizovaných rómskych komunitách: Vybrané ukazovatele zo zisťovania EU SILC_MRK 2020 (Markovič F., Plachá L., 2020)

⁴² Stratégia rovnosti, inklúzie a participácie Rómov do roku 2030 (ÚSVRK, 2021)

⁴³ Revízia výdavkov na skupiny ohrozené chudobou alebo sociálnym vylúčením (MF SR, 2020), str. 63. Podľa uvedenej správy tvorili na základe dostupných dát v roku 2018 58 % žiakov zo SZP deti z MRK a naopak, 55 % detí z MRK bolo zaradených do kategórie SZP.

⁴⁴ Podľa sčítania obyvateľov v roku 2021 sa k rómskej národnosti prihlásilo cca 67 tisíc obyvateľov a rómsku národnosť ako druhú možnosť si zvolilo ďalších cca 89 tisíc obyvateľov, čo je spolu cca 166 tisíc osôb. Odhadovaný počet osôb patriacich k rómskemu etniku podľa Atlasu rómskych komunít bol v roku 2019 cca 440 tisíc.

rómsky, čo nemusí byť vždy tak) respektíve právo na vyučovanie svojho jazyka a takisto môžu využívať právo na rozvoj svojej kultúrnej identity.⁴⁵ Zriadenie rómskych národnostných škôl je v princípe možné, ak sa postupuje podľa záväzkov, ktoré Slovenská republika prijala ratifikáciou Európskej charty regionálnych alebo menšinových jazykov (ďalej len „Charta“) a sa zároveň dodržia vyššie uvedené ustanovenia Dohovoru UNESCO a Dohovoru ICERD, t. j. „*ak je účasť na takomto vzdelávaní voľiteľná a zodpovedajúca stanoveným normám*“, čo sú princípy a ciele vzdelávania stanovené v právnych predpisoch v pôsobnosti ministerstva školstva, vrátane dodržania zásady rovnakého zaobchádzania.⁴⁶

Prípady identifikovanej diskriminácie a segregácie vo vzťahu k Rómom majú teda spravidla príčinu v dôvode rasy a etnicity, čiže okolím prisudzovaných charakteristík, bez ohľadu na to, či sa príslušní obyvatelia sami za Rómov deklarujú, alebo nie. To však nemôže byť dôvod neposkytnutia im účinnej ochrany pred diskrimináciou zo strany štátu. Zákon stanovuje, že „*pri posudzovaní, či ide o diskrimináciu alebo nie, sa neberie do úvahy, či dôvody, ktoré k nej viedli, vychádzali zo skutočnosti alebo z mylnej domnienky*“, a zároveň, „*za diskrimináciu z dôvodu rasového pôvodu, národnostného alebo etnického pôvodu sa považuje aj diskriminácia z dôvodu vzťahu k osobe určitého rasového pôvodu, národnostného alebo etnického pôvodu*“.⁴⁷

A2.1 Nepripustné oddelené vzdelávanie na základe dôvodu etnicity a rasy

Pri rozhodovaní o prípadoch namietanej rasovej diskriminácie či rasovej segregácie súdy uplatňujú kritérium tzv. osobitne prísneho posudzovania, po anglicky *strict scrutiny*. Za **obzvlášť citlivé charakteristiky**, ktoré je potrebné pri rozhodovaní podrobiť osobitne prísnemu posudzovaniu európske⁴⁸ i slovenské súdy považujú rasu, farbu pleti, etnicitu a s ňou zviazaný rodinný a sociálny pôvod.

Posudzovanie na základe *strict scrutiny* má pôvod v USA a je spojené so spoločenským a politickým úsilím odstrániť dlhotrvajúcu segregáciu Američanov čiernej pleti. Uplatňovanie uvedeného princípu súvisí so známym prípadom *Brown vs. Board of Education of Topeka* (Brownová vs. školská rada v Topeke) z roku 1954, ktorým Najvyšší súd USA zvrátil rozhodnutie toho istého súdu z roku 1896 v prípade *Plessy v. Ferguson*.

Box č. 5: Pravidlo „oddelený ale rovný“ vs. pravidlo „prísnej kontroly“ (*strict scrutiny*)

Meritom veci v prípade *Plessy v. Ferguson* bolo to, že v štáte Louisiana mali železničné súpravy vyhradené osobitné vozne pre europoidnú (bielu) rasu a obyvateľov s inou farbou pleti, čiže tieto dve skupiny cestujúcich museli byť počas cestovania od seba striktné oddelené. *Plessy*, ktorý bol mimochodom Afroameričan len z jednej osminy, si sadol do vozňa pre bielych. Bol zatknutý a sankcionovaný. Následne podal žalobu, ktorá sa dostala až na Najvyšší súd USA.

Najvyšší súd vo svojom rozsudku dôvodil, že vyčleňovanie osobitných vozňov pre bielych a farebných nie je v rozpore s ústavou za predpokladu, že v oboch typoch vozňov sú poskytnuté porovnateľné základné služby. Súd argumentoval, že v tomto prípade je uplatnená zásada „**oddelený, ale rovný**“ (*separate but equal*). Ústavný princíp rovnosti sa podľa súdu vzťahuje len na občianske a politické práva (napr. právo voľiť), nie však na práva sociálne“.⁴⁹

Na vzdelávanie ľudí odlišnej farby pleti bol tento rozsudok Najvyššieho súdu USA aplikovaný tak, že pokiaľ je pre všetkých k dispozícii dostatok škôl, v ktorých môžu dosiahnuť rovnaký stupeň vzdelania, oddelené vzdelávanie nie je protiprávne. Ďalej už vec nepatrí do kompetencie súdov, ale je prejavom demokratickej vôle väčšiny obyvateľstva. Segregované školy (najmä v južných štátoch) boli potom aj vďaka tomuto rozsudku pravidlom dlhé nasledujúce desaťročia.

V prípade **Brown vs. Board of Education** v roku 1954 (čiže po takmer 60 rokoch) Najvyšší súd svoj názor zásadným spôsobom zmenil. Súd deklaroval, že v oblasti verejného školstva doktrína „oddelený, ale rovný“ nemá miesto, pretože obsahuje predpoklad tzv. inherentnej nerovnosti (*inherently unequal* = voľný preklad: vo svojej podstate nerovný) dvoch kategórií ľudí. Doktrína „oddelený, ale rovný“ je založená na hlboko zakorenených predsudkoch a stereotypoch a hlboko zakorenenej štruktúrálnej nerovnosti⁵⁰ dotknutej skupiny obyvateľstva. Uvedené faktory sú v konečnom dôsledku prekážkou jej plnohodnotného začlenenia do spoločnosti aj za predpokladu, že vonkajšie formálne znaky poskytovanej služby vyzerajú rovnako.

⁴⁵ Ústava Slovenskej republiky, Článok 34

⁴⁶ Bližšie vysvetlenie problematiky národnostného školstva, aj vo vzťahu k rómskej národnostnej menšine pozri v Prílohe č. 4.

⁴⁷ § 3 ods. 3 zákon č. 365/2004 Z. z. (antidiskriminačný zákon) a § 2a ods. 11 písm. b)

⁴⁸ Napr. *D.H. a ďalší proti Českej republike z roku 2007*, *Horváth a Kiss proti Maďarsku z roku 2009*, *Oršuš a ďalší proti Chorvátsku z roku 2010*, *Lavida a ďalší proti Grécku z roku 2013*, *Elmazova a ďalší proti Severnému Macedónsku z roku 2022*.

⁴⁹ K prípadu pozri napr.: *Plessy v. Ferguson: Separate But Equal Doctrine*

⁵⁰ Nerovnosti v moci, či vo vplyve medzi aktérmi nejakej skupiny (LISTER, Ruth. Poverty, 2004: str. 177-178)

Precedensy uplatnenia kritéria „strict scrutiny“ pri posudzovaní namietanej diskriminácie či segregácie existujú aj v rozhodovaní slovenských súdov. Krajský súd v Prešove⁵¹ napríklad v roku 2012 konštatoval, že „*pokiaľ je reálnym kritériom pre konanie príslušnosť k určitému etniku, alebo národnosti, je toto považované za podozrivé kritérium. Pri posudzovaní, či došlo k diskriminácii sa potom vykonáva vysokokvalifikované preskúmavanie ospravedlniteľnosti rozdielného zaobchádzania, tzv. strict scrutiny, toto aplikuje aj Európsky súd pre ľudské práva. (...) Tam, kde je rozdielne zaobchádzanie založené na rase, farbe, alebo etnickom pôvode, potreba objektívneho a rozumného zdôvodnenia musí byť vykladaná tak striktné, ako sa len dá.*“

Prečo je stanovisko „oddelený, ale rovný“ v prípade oddeleného vzdelávania na základe etnicity a rasy nesprávne, aj keď takéto vzdelávanie nie je výsledkom aktívneho konania súčasných aktérov, ale dôsledkom predchádzajúcich procesov? Po prvé, ako sme uviedli už vyššie, **Dohovor UNESCO o odstránení diskriminácie vo vzdelávaní nedovoľuje oddelené vzdelávanie na základe etnicity**. Oddelené vzdelávanie je dovolené na základe vyučovacieho jazyka, pričom odlišný vyučovací jazyk sa viaže podľa medzinárodného práva aj podľa Ústavy SR na príslušnosť k národnostnej menšine, nie k etnickej príslušnosti.

Argument, že rodičia rómskych detí s oddeleným vzdelávaním svojich detí súhlasia, alebo že si to želajú z rôznych dôvodov rodičia nerómskych detí, síce nie je zanedbateľný, ale z hľadiska posudzovania nepriamej segregácie málo relevantný, ako na to poukázal vo viacerých rozsudkoch aj Európsky súd pre ľudské práva. Argument, že s oddeleným vzdelávaním rómskych detí súhlasia ich rodičia nemá oporu ani v ustanovení Európskeho dohovoru o ľudských právach, ktoré zakotvuje „*právo rodičov na výchovu a vzdelávanie svojich detí v súlade so svojím náboženským či filozofickým presvedčením*“.⁵² Právo na poskytnutie oddeleného vzdelávania na základe etnicity z uvedeného ustanovenia dohovoru nevyplýva.

Dôvody uvádzané rodičmi samozrejme nemožno ignorovať, či už sa týkajú dostupnosti školy z bydliska zo strany rómskych rodičov, alebo sa týkajú kvality vyučovania či požiadaviek na hygienu zo strany nerómskych rodičov. Sú to relevantné dôvody a je potrebné sa nimi seriózne zaoberať. Právo na kvalitné vzdelávanie rovnako prináleží deťom z minority aj deťom z majority, rovnako to platí vo vzťahu k realizácii práva na dôstojné a ľudské a neponižujúce zaobchádzanie. Zriaďovateľ a škola a nadriadené orgány teda musia vytvoriť také podmienky, aby k uvedeným právam mali rovnaký prístup všetci a aby sa v škole všetci cítili dobre.

Štát ukladá každému dieťaťu povinnosť školskej dochádzky, za ktorú je na jednej strane zodpovedný zákonný zástupca dieťaťa. Zodpovednosť má však aj štát. Dieťa má právo na vzdelanie, má právo na kvalitné vzdelanie, pričom právo na (kvalitné) vzdelanie ako univerzálne právo prináleží všetkým deťom. Kvalitné inkluzívne vzdelanie je v najlepšom záujme dieťaťa, lebo prostredníctvom neho sa plnohodnotne začlení do spoločnosti, nájde si zodpovedajúcu prácu a dosiahne plnohodnotný osobnostný rozvoj. Zodpovednosť za vytvorenie podmienok na realizáciu tohto práva má štát respektíve subjekty vystupujúce v jeho mene.

Aj pri najlepšom úsilí všetkých aktérov je veľmi ťažké dosiahnuť kvalitné a inkluzívne vzdelanie pre deti učiace sa v podmienkach sociálneho znevýhodnenia, v podmienkach koncentrovanej viacgeneračnej chudoby, v málo podnetnom prostredí, bez sociálnych kontaktov s majoritou. S tou majoritou, v prostredí ktorej by sa potom minoritné dieťa po absolvovaní školy malo uplatniť. Zároveň je veľmi ťažké vychovávať deti z majority (príp. deti nerómskeho pôvodu) k tolerancii, empatii a interkultúrnemu porozumeniu bez reálneho priameho kontaktu a interakcií s deťmi z minority. Všetky tieto faktory vedú v konečnom dôsledku k zosilňovaniu predsudkov a stereotypov a k prehĺbovaniu špirály marginalizácie rómskych komunít. To má ďalekosiahle dôsledky nielen na sociálnu kohéziu spoločnosti, ale aj na ekonomickú výkonnosť spoločnosti, pretože na trhu práce chýbajú desiatky tisíc potenciálnych schopných pracovných síl.⁵³

Podľa zisťovania Úradu splnomocnenca pre rómske komunity⁵⁴ zo žiakov pochádzajúcich z MRK vo veku 16 až 24 rokov, ktorí neopakovali ročník, pokračovalo v ďalšom vzdelávaní na strednej škole 39 %; z tých, ktorí opakovali

⁵¹ [Rozsudok Krajského súdu v Prešove](#) z 30.10.2012. sp. zn. 20Co/126/2012

⁵² [Európsky dohovor o ľudských právach](#). Dodatokový protokol. Článok 2. [Čl. 14 ods. 3 Charty základných práv Európskej únie](#) uvedené právo formuluje v rozšírenejšej podobe ako „právo rodičov zabezpečiť vzdelanie a výchovu svojich detí v zhode s ich náboženským, filozofickým a *pedagogickým* presvedčením.“

⁵³ Pre podrobnejšie popísané dôsledky segregácie a naopak, priaznivé dopady eliminácie segregácie pozri [Prílohu č. 3](#)

⁵⁴ Markovič F., Plachá L., 2023, [ref. 38](#)

ročník raz, to bolo 31%. Pri tých, ktorí opakovali viac ako jeden ročník, pokračovalo na strednú školu iba 12%. Opakovanie ročníka teda výrazne obmedzuje šance na dosiahnutie vyššej úrovne vzdelania. Podiel dospelých ľudí z MRK, ktorí ukončili školskú dochádzku predčasne je podľa uvedeného zisťovania až 83%.

Vzdelávanie v prostredí koncentrovanej generačnej chudoby a v etnicky/rasovo homogénnom prostredí so všeobecne nízkou úrovňou ukončeného vzdelania nevyhnutne vedie k prehlbovaniu segregácie a sociálneho vylúčenia. Dokazujú to všetky dostupné údaje o predčasnom ukončovaní školskej dochádzky osôb pochádzajúcich z uvedeného prostredia, o vysokom počte osôb, ktoré neštudujú, sú nezamestnané a nezúčastňujú sa ani odborného výcviku (tzv. „NEET“). Sociálno-ekonomické a etnické zloženie tried a škôl patrí medzi najdôležitejšie premenné vysvetľujúce systematicky nízko dosahované vzdelávacie výsledky a výstupy.⁵⁵ Výsledky testovania 15-ročných žiakov PISA 2022 ukazujú, že na Slovensku je vplyv socioekonomického zázemia na výkon žiakov a ich šance plnohodnotne sa uplatniť v živote stále výraznejší ako v priemere krajín OECD.⁵⁶ Z hľadiska záujmov štátu, ale aj miestnych a regionálnych orgánov štátnej správy a školskej samosprávy takáto situácia nemôže byť prijateľná a potrebuje udržateľné riešenie.

Je potrebné pozastaviť sa pri otázke, či je v prípade rómskych detí a žiakov možné zosúladiť právo na vzdelávanie v materinskom jazyku, ktoré prislúcha časti rómskej komunity ako národnostnej menšine, so zásadou rovnakého zaobchádzania, čiže nediskriminácie a nesegregácie.

Túto problematiku podrobnejšie analyzujeme v nasledujúcich častiach tohto dokumentu, osobitne v Prílohe č. 4. Na tomto mieste citujeme stanovisko Poradného výboru Rámcového dohovoru Rady Európy na ochranu národnostných menšín, formulované v rámci Tematického komentára o vzdelávaní, ktorý bol prijatý v máji 2024. „Niekedy je oddelené vzdelávanie poskytované v menšinových jazykoch v školách zriadených primárne pre vzdelávanie osôb patriacich k niektorým menšinám nesprávne stotožňované so segregovaným vzdelávaním. Takéto oddelené vzdelávanie je jedným zo schodných (vhodných) spôsobov vytvorenia priestoru pre vyjadrenie a posilňovanie menšinových identít a jazykov, ktoré sú integrálnou súčasťou spoločnosti. Na druhej strane, poskytnutie priestoru pre vyjadrenie odlišnosti nesmie viesť k nárastu izolácie a uzavretým identitám (*must not give rise to fixed identities*) a musí ísť ruka v ruke so zabezpečením interkultúrnych kontaktov a vzájomného dialógu. Inými slovami, oddelené vzdelávanie nespôsobuje automaticky segregáciu, avšak na druhej strane môže nechcene generovať segregačné následky, ak nie je uskutočňované v dostatočne inkluzívnom a interkultúrnom duchu.“⁵⁷

A2.2 Podporné opatrenia, osobitné opatrenia a vyrovnávacie opatrenia

Dohovor UNESCO považuje za diskrimináciu a segregáciu aj „zvýhodnenie“ na základe niektorého z dôvodov v ňom uvedeného. Medzinárodný dohovor o odstránení všetkých foriem rasovej diskriminácie zároveň deklaruje, že za zvýhodnenie z dôvodu rasy alebo etnicity sa nepovažujú osobitné opatrenia urobené výhradne na zabezpečenie primeraného rozvoja niektorých rasových alebo etnických skupín alebo jednotlivcov vyžadujúcich nevyhnutnú ochranu potrebnú na zabezpečenie rovnosti pri užívaní alebo výkone ľudských práv a základných slobôd. Platí to samozrejme s podmienkou, že uvedené opatrenia nebudú viesť k fixovaniu rozdielných práv pre rôzne rasové skupiny, a že nezostanú v platnosti po dosiahnutí cieľov, pre ktoré boli prijaté“.⁵⁸

Na uvedený článok Medzinárodného dohovoru o odstránení všetkých foriem rasovej diskriminácie nadväzuje článok 5 Európskej smernice o rasovej rovnosti, ktorá definuje tzv. „pozitívnu akciu“, čiže „osobitné opatrenia na predchádzanie nevýhodám súvisiacim s rasou alebo etnickým pôvodom a pre ich vyrovnanie“.⁵⁹ Princíp „pozitívnej akcie“ je do slovenského antidiskriminačného zákona transponovaný v podobe ustanovenia o „dočasných vyrovnávacích opatreniach“:

⁵⁵ Pozri tiež: MF SR, 2020, [ref. 40](#), str. 65 a ďalšie.

⁵⁶ [Správa o realizácii medzinárodnej štúdie PISA 2022 a prvé výsledky za SR](#) (NIVAM, 2023)

⁵⁷ Thematic Commentary No. 1 on Education under the Framework Convention for the Protection of National Minorities. (Tematický komentár č. 1 o vzdelávaní Rámcového dohovoru o právach národnostných menšín.) Council of Europe (Rada Európy), August 2024. S. 14. (Vlastný preklad.)

⁵⁸ Čl. 2 ods. 2 Medzinárodného dohovoru o odstránení všetkých foriem rasovej diskriminácie

⁵⁹ [Smernica Rady 2000/43/ES](#)

„Diskriminácia nie je prijatie dočasných vyrovnávacích opatrení orgánmi verejnej správy alebo inými právnickými osobami smerujúcich k odstráneniu znevýhodnení vyplývajúcich z dôvodov rasového alebo etnického pôvodu, príslušnosti k národnostnej menšine alebo etnickej skupine, rodu alebo pohlavia, veku alebo zdravotného postihnutia, ktorých cieľom je zabezpečiť rovnosť príležitostí v praxi. Dočasnými vyrovnávacími opatreniami sú najmä opatrenia:

- a) zamerané na odstránenie sociálneho alebo ekonomického znevýhodnenia, ktorými sú nadmerne postihnutí príslušníci znevýhodnených skupín,
- b) spočívajúce v podporovaní záujmu príslušníkov znevýhodnených skupín o zamestnanie, vzdelávanie, kultúru, zdravotnú starostlivosť a služby,
- c) smerujúce k vytváraniu rovnosti v prístupe k zamestnaniu, vzdelávaniu, zdravotnej starostlivosti a bývaniu, a to najmä prostredníctvom cielených prípravných programov pre príslušníkov znevýhodnených skupín alebo prostredníctvom šírenia informácií o týchto programoch alebo o možnostiach uchádzať sa o pracovné miesta alebo miesta v systéme vzdelávania.“⁶⁰

Dočasné vyrovnávacie opatrenia uvedené v odseku vyššie môžu byť prijaté, ak existuje preukázateľná nerovnosť, ak cieľom opatrení je zníženie alebo odstránenie tejto nerovnosti, a ak sú opatrenia primerané a nevyhnutné na dosiahnutie stanoveného cieľa.

Koncept osobitne prísneho posudzovania na základe tzv. citlivých charakteristík⁶¹, má teda dve stránky: na jednej strane poskytuje určitým skupinám znevýhodnených osôb zvýšenú ochranu pred diskrimináciou a segregáciou a na druhej strane poskytuje aj možnosť prijímať osobitné podporné opatrenia na vyrovnávanie ich šancí v rôznych oblastiach spoločenského života, napríklad v zamestnaní a vo vzdelávaní. Skupiny osôb patriace k rasovým a etnickým menšinám patria podľa medzinárodného práva do kategórie osôb, ktorým prináleží uvedená zvýšená ochrana.

V konkrétnom prípade rómskych detí pochádzajúcich zo sociálne znevýhodneného prostredia, ktoré neprešli riadnou predškolskou výchovou alebo sa im v ranom detstve nedostala dostatočná starostlivosť sa môže ich zaostávanie zásadným spôsobom pozdvihnúť len poskytovaním dodatočných osobitných opatrení. Takéto opatrenia už v školskom zákone boli zahrnuté napríklad vo forme finančného príspevku na vzdelávanie detí zo sociálne znevýhodneného prostredia (SZP), vrátane povinnosti z uvedeného príspevku zamestnať pedagogického asistenta, ak počet žiakov zo SZP dosiahne najmenej 50.

Princíp vyrovnávania šancí pre deti zo SZP (a iné deti so špeciálnymi výchovnovzdelávacími potrebami) bol v školskom zákone posilnený zavedením tzv. **podporných opatrení**, ktoré rozširujú už doteraz existujúce opatrenia. Podporné opatrenia⁶² je potrebné v prípade rómskych žiakov zo SZP/MRK realizovať v súlade s ustanoveniami § 107 školského zákona, ktorý definuje princípy výchovy a vzdelávania detí a žiakov zo SZP. Podporné opatrenia zároveň môžu pomôcť ku kultivácii interetnických a medziludských vzťahov v rámci školy, ale aj v rámci celej komunity.

Box č. 6 Podporné opatrenia, ktoré môžu byť využiteľné pre lepšie začlenenie rómskych žiakov pochádzajúcich z MRK do školského prostredia⁶³:

- úprava cieľov, metód, foriem a prístupov vo výchove a vzdelávaní (napríklad: vypracovanie individuálneho výchovno-vzdelávacieho programu pre žiaka v záujme doučovania v niektorých predmetoch; dočasné vytvorenie tzv. adaptačných tried pre menšie skupiny zaostávajúcich žiakov; zníženie počtu žiakov v triede; zamestnanie pedagogických asistentov a v prípade potreby osobných asistentov);
- úprava obsahu výchovy a vzdelávania a hodnotenia výsledkov dosiahnutých deťmi alebo žiakmi (vychádzať z tzv. minimálneho učebného výkonu, ktorý je potrebný pre splnenie podmienok pre postup do ďalšieho ročníka či do ďalšieho cyklu vzdelávania; praktickejšia orientácia učiva; učenie zážitkovou metódou; alternatívne formy vzdelávania – animácia atď.);

⁶⁰ § 8a ods. 1 zákona č. 365/2004 Z. z. (antidiskriminačný zákon)

⁶¹ Princíp Strict scrutiny je popísaný v časti A2.1

⁶² § 145a a § 145b zákona č. 245/2008 Z. z. (školský zákon), ďalej § 4e zákon č. 597/2003

⁶³ § 145a, 145b a § 107 zákona č. 245/2008 Z. z. (školský zákon)

- *dôraz na rozvoj pohybovej schopnosti, zmyslového vnímania, komunikačnej schopnosti, kognitívnej schopnosti, sociálno-komunikačných zručností, emocionality a sebaobsluhy;*
- *činnosť na podporu dosahovania školskej spôsobilosti, vrátane poskytovania podpory ranej starostlivosti a včasnej intervencie, zaraďovanie detí do inštitucionalizovaného predprimárneho vzdelávania;*
- *zabezpečenie poskytovania kurzu vyučovacieho jazyka školy alebo inej podpory pri osvojovaní si vyučovacieho jazyka školy – táto podpora môže byť poskytnutá po vyučovaní, alebo aj v rámci vyučovania; poskytovanie programov učenia sa základov rómskeho jazyka pre pedagogických a odborných zamestnancov škôl v oblastiach so silným zastúpením rómskeho obyvateľstva;*
- *zabezpečenie doučovania alebo cieleného učenia na dosiahnutie najvyššieho individuálneho kognitívneho potenciálu dieťaťa alebo žiaka – doučovanie žiakov zo SZP vo vybraných predmetoch, alebo podpora v tých predmetoch a zručnostiach, v ktorých prejavujú zvýšené schopnosti alebo nadanie, napríklad aj prostredníctvom podpory ich zapojenia do záujmovej umeleckej, technickej alebo športovej činnosti, vrátane zapojenia mimovládnych organizácií, ktoré sa problematike venujú;*
- *skvalitnenie podmienok výchovy a vzdelávania žiakov zo SZP (napríklad: zabezpečenie stravovania, zabezpečenie hygieny, pokiaľ v domácich podmienkach ju nie je možné garantovať; zabezpečiť včasné a dôsledné riešenie problémov sociálne znevýhodnených žiakov, ktoré by mohli spôsobiť predčasné opustenie školskej dochádzky (ďalej „PUŠD“), zaviesť systém vnútorného včasného varovania pre identifikáciu rizika PUŠD; úprimne sa zaujímať o ich problémy a viesť s nimi organizované diskusie, aj spolu s ostatnými žiakmi, podporovať prevenciu zameranú na podporu fyzického zdravia, duševného zdravia a prevenciu výskytu rizikového správania; realizovať programy práce s rodičmi, vrátane návštev rodín, v prípade potreby spoločne so zamestnancami orgánov sociálno-právnej ochrany detí a sociálnej kurately; vytváranie priateľského a podnetného prostredia (well-beingu), aj organizovaním cielených programov interkultúrneho vzdelávania a spoznávania, výchovy k empatii a tolerancii);*
- *poskytovanie špecializovaného kariérového poradenstva s cieľom motivovať žiakov (a ich rodičov) k pokračovaniu vzdelávania žiaka na niektorom type strednej školy, v súlade so schopnosťami a identifikovaným nadaním žiaka.*

Najkomplexnejšie riešenia si vyžadujú situácie spojené s tzv. rezidenčnou segregáciou vytvorenou v dôsledku silnej priestorovej koncentrácie rómskeho etnika. Riešenie rezidenčnej segregácie, teda oddeleného vzdelávania v etnicky homogénnom prostredí, nemôže byť okamžité, bez súčasného zvažovania ostatných kontextov. Nestačí deti len redistribuovať, porozdeľovať, mechanicky pospájať a zmiešať a očakávať, že sa problémy spôsobené dlho pretrvávajúcimi štrukturálnymi nerovnosťami, marginalizáciou, koncentrovanou chudobou a absenciou tzv. civilizačných návykov okamžite vyriešia. Postupná eliminácia neodôvodneného oddelovania je síce dôležitá súčasť desegregácie, ale nie postačujúca podmienka skutočnej pedagogickej, ľudskej a sociálnej inklúzie.

Aj v tomto prípade však môžu aktéri urobiť pre dobro detí mnoho, ak začnú okamžite konať. Poskytnúť deťom vzdelávanie čo najvyššej kvality, prispôbené sociálnym a kultúrnym potrebám a osobitostiam detí, s dôrazom na praktickú využiteľnosť získaných zručností a vedomostí; efektívne uplatniť možnosti dané zavedením systému podporných opatrení na posilnenie školskej integrácie a inklúzie⁶⁴; posilňovať ich sebaúctu a sebaúctu rodičov; pôsobiť v rodinách v ranom veku dieťaťa v spolupráci s terénnymi pracovníkmi, mimovládnyimi organizáciami, dobrovoľníkmi a orgánmi sociálno-právnej ochrany detí a sociálnej kurately; rozvíjať interkultúrne kontakty spoločnými spoločenskými, kultúrnymi a športovými aktivitami s ostatnými školami v obci či v okolí; zapájať deti do organizovanej záujmovej umeleckej a športovej činnosti spoločne s deťmi z majority; pracovať postupne na začleňovaní vylúčenej komunity či časti obce a mesta do komunitného života; rozvíjať dopravnú a ostatnú infraštruktúru spájajúcu rôzne časti obce či mesta; celkovo rozvíjať spoločenstvo obce a snažiť sa o inklúziu nielen detí, ale aj ich rodičov a dospelých obyvateľov komunity, napríklad rozširovaním pracovných príležitostí či ich ďalším vzdelávaním.

Ďalšie opatrenia priamo súvisiace s výchovou a vzdelávaním, ktoré môžu vhodne doplniť už uvedené podporné opatrenia, môžu zahŕňať zvyšovanie informovanosti o rómskych kultúrach, jazyku a histórii vrátane pamiatky rómskeho holokaustu⁶⁵; podporu procesov zmierenia v spoločnosti, okrem iného akciami zabezpečujúcimi

⁶⁴ § 145a a 145b zákona č. 245/2008 Z. z. (školský zákon); [Katalóg podporných opatrení](#) (MŠVVaŠ SR, 2023)

⁶⁵ [Národná rada SR dňa 22.9.2022 schválila](#) pracovnú definíciu *protirómskeho rasizmu* vypracovanú Medzinárodnou alianciou pre pripomínanie holokaustu (IHRA) a prijatú jej členskými štátmi (vrátane Slovenskej republiky) dňa 8. októbra 2020 na zasadnutí vedúcich delegácií IHRA.

príslušnú odbornú prípravu pre pedagogických zamestnancov, a vypracovaním vhodných učebných osnov, keďže táto informovanosť je nevyhnutná na odstraňovanie predsudkov a protirómskeho zmýšľania ako významných príčin diskriminácie; opatrenia na podporu pozitívnych príbehov o Rómoch, vzorových príkladov Rómov a lepšie pochopenie výziev, ktorým Rómovia čelia, a to aj podporou stretnutí medzi komunitami a medzikultúrnym vzdelávaním.⁶⁶

A2.3 Postojové, hodnotové a interkultúrne vzdelávanie

Prvým predpokladom akéhokoľvek riešenia je však zásadný posun v oblasti postojového a hodnotového vzdelávania, kultivácie verejného diskurzu a medziľudských vzťahov. Práve to je obsahom jedného z kľúčových ustanovení Dohovoru ICERD, ktorým sa v Článku 7 zmluvné strany zaväzujú, že podniknú bezodkladné a účinné opatrenia, najmä v oblasti vyučovania, výchovy, kultúry a informácií na **boj proti predsudkom, ktoré vedú k rasovej diskriminácii, a pre podporu porozumenia, znášanlivosti a priateľstva medzi národmi a rasovými alebo etnickými skupinami**.⁶⁷

Hodnotiaca správa Európskej komisie o národných strategických rámcoch členských štátov pre Rómov⁶⁸ z januára 2023 konštatuje, že opatrenia na plnenie jedného z kľúčových cieľov strategického rámca EÚ pre Rómov⁶⁹, ktorým je **predchádzanie protirómskemu zmýšľaniu a diskriminácii a ich eliminácia** sa v mnohých členských štátoch systematicky a prierezovo neuplatňujú.

Komisia konštatuje, že rozpočtové prostriedky určené na tento cieľ, či už v rámci národných stratégií participácie a rovnosti Rómov alebo tých, ktoré sa vzťahujú na príslušné hlavné programy verejných politík, buď chýbajú, alebo majú skôr všeobecný a neurčitý charakter.⁷⁰

A3 KONANIE VO VECIACH NÁPRAVY DISKRIMINÁCIE A SEGREGÁCIE

Konanie vo veciach nápravy diskriminácie a segregácie môže byť rozdielne podľa toho, či ide o namietanie diskriminácie/segregácie ako pridruženého práva pri porušení niektorého zo základných ľudských práv zakotvených v ústave, alebo ide o namietanie porušenia zásady rovnakého zaobchádzania na základe antidiskriminačného zákona.⁷¹ V prvom prípade rozhodujú všeobecné súdy, pričom najvyšším vnútroštátnym odvolacím orgánom je v tomto prípade Ústavný súd SR, na ktorý môže dotknutá osoba (v zastúpení advokáta) podať ústavnú sťažnosť, po vyčerpaní ostatných prostriedkov ochrany.⁷² Ak vyčerpá aj túto možnosť, môže sa obrátiť na Európsky súd pre ľudské práva v Štrasburgu. Rozsudky štrasburského súdu v obdobných prípadoch môžu tvoriť východisko pre rozhodovanie vnútroštátnych súdov. Orgánom, ktorý má právomoc preskúmať porušenie individuálnych ľudských práv, je aj verejný ochranca práv (ombudsman).

Okrem súdneho konania môže osoba dotknutá na svojich právach využiť aj tzv. kvázisúdne medzinárodné mechanizmy. Prostredníctvom právneho zástupcu sa môže obrátiť na Výbor OSN pre ľudské práva (*Human Rights Committee*) alebo na Výbor OSN pre odstránenie rasovej diskriminácie (*Committee on the Elimination of Racial Discrimination*). Rozhodnutia týchto orgánov síce nemajú priamy právny účinok, ale sú silným politickým odporúčaním pre zmluvné strany príslušných dohôd, teda Medzinárodného paktu o občianskych a politických právach alebo Medzinárodného dohovoru na zabránenie rasovej diskriminácie.

Vo vecných oblastiach spadajúcich pod antidiskriminačný zákon je kompetentné konať Slovenské národné stredisko pre ľudské práva (ďalej „Stredisko“), ktoré je oprávnené zastupovať účastníka v konaní vo veciach

⁶⁶ [Odporúčanie Rady EÚ z 12. marca 2021 o rovnosti, začleňovaní a účasti Rómov](#) (2021/C 93/01).

⁶⁷ Článok 7 ref. 33

⁶⁸ [Hodnotiaca správa Európskej komisie o národných strategických rámcoch členských štátov pre Rómov](#) (EK, 2023)

⁶⁹ [Odporúčanie Rady EÚ z 12. marca 2021 o rovnosti, začleňovaní a účasti Rómov](#) (EÚ, 2021).

⁷⁰ [Prvý akčný plán Stratégie participácie a inklúzie Rómov pre roky 2022 – 2024](#) nestanovil na zabezpečenie uvedených cieľov výrazné navýšenie prostriedkov oproti už existujúcim rozpočtovým prostriedkom príslušných inštitúcií, napríklad Slovenského národného strediska pre ľudské práva či Fondu na podporu kultúry národnostných menšín.

⁷¹ Pozri tiež časť [A1.2](#) tohto materiálu.

⁷² [Čl. 127 ods. 1 Ústavy SR](#)

súvisiacich s porušením zásady rovnakého zaobchádzania. Verejný ochranca práv v prípadoch horizontálnej diskriminácie podľa antidiskriminačného zákona nie je kompetentný konať.⁷³

V rámci jednotlivých rezortov pôsobiach v konkrétnych vecných oblastiach antidiskriminačného zákona môžu na prvom stupni konať osobitné, zákonom ustanovené orgány, napríklad Národný inšpektorát práce v oblasti pracovnoprávných vzťahov, Štátna školská inšpekcia v oblasti vzdelávania, Úrad pre dohľad nad zdravotnou starostlivosťou v oblasti poskytovania zdravotnej starostlivosti a zdravotného poistenia, či Slovenská obchodná inšpekcia pri kontrole trhu vo veciach ochrany spotrebiteľa. Zároveň platí, že k tomu, aby tieto orgány mohli efektívne konať, musia byť ich kompetencie dostatočne jasne vymedzené v príslušných rezortných/vykonávacích zákonoch. Podľa § 3 ods. 2 antidiskriminačného zákona „Zásada rovnakého zaobchádzania (...) sa uplatňuje len v spojení s právami osôb ustanovenými osobitnými zákonmi.“⁷⁴

V rezorte školstva kontroluje dodržiavanie zásady rovnakého zaobchádzania, vrátane zákazu segregácie **Štátna školská inšpekcia** (ďalej „ŠŠI“). ŠŠI „kontroluje súlad školského vzdelávacieho programu so štátnym vzdelávacím programom, s cieľmi a princípmi výchovy a vzdelávania“, medzi ktoré patrí aj zákaz všetkých foriem diskriminácie, vrátane segregácie. Za závažné nedostatky zistené v škole sa považuje aj „neuskutočňovanie výchovy a vzdelávania v súlade s princípmi a cieľmi výchovy a vzdelávania“.⁷⁵

Pokiaľ sa podanie vo veci diskriminácie podľa ADZ nevyrieši inou formou, napríklad dohodou, mediáciou, alebo intervenciou jedného z vyššie spomenutých osobitných orgánov v správnom konaní a končí súdnou žalobou, na konanie sa vzťahuje Civilný sporový poriadok⁷⁶. Pokiaľ by diskriminačným konaním mohli byť dotknuté práva alebo právom chránené záujmy väčšieho alebo neurčitého počtu osôb alebo by mohol byť inak vážne ohrozený verejný záujem, patrí právo domáhať sa ochrany práva na rovnaké zaobchádzanie aj právnickej osobe podľa vyššie citovaného § 10 ods. 1 antidiskriminačného zákona (teda Stredisku alebo špecializovanej mimovládnej organizácii).

Najvyšším odvolacím orgánom v prípadoch konania vo veciach diskriminácie/segregácie podľa ADZ je Najvyšší súd SR. Pri rozhodovaní o kauzách týkajúcich sa porušenia zásady rovnakého zaobchádzania podľa antidiskriminačného zákona a smerníc Európskej únie o dodržiavaní zásady rovnakého zaobchádzania sa vnútroštátne súdy môžu odvolávať na rozhodovanie Súdneho dvora Európskej únie. Kompetencie a zodpovednosti konať v prípadoch porušenia zásady rovnakého zaobchádzania a v prípadoch porušení individuálnych ľudských práv sú zhrnuté v nasledujúcej tabuľke.

⁷³ § 10 ods. 1 písm. a) zákona č. 365/2004 Z. z. (antidiskriminačný zákon) ; Zákon č. 308/1993 Z. z. o zriadení Slovenského národného strediska pre ľudské práva

⁷⁴ Napríklad Zákon č. 311/2001 Z. z. - Zákonník práce v znení neskorších predpisov, Zákon č. 312/2001 Z. z. o štátnej službe, Zákon č. 552/2003 Z. z. o výkone práce vo verejnom záujme, Zákon č. 195/1998 Z. z. o sociálnej pomoci, Zákon č. 576/2004 Z. z. o zdravotnej starostlivosti, službách súvisiacich s poskytovaním zdravotnej starostlivosti. V našom prípade, teda v prípade dodržiavania zásady rovnakého zaobchádzania vo výchove a vzdelávaní, ide najmä o Zákon č. 245/2008 Z. z., Zákon č. 596/2003 Z. z. o štátnej správe v školstve a školskej samospráve a Zákon č. 138/2019 Z. z. o pedagogických zamestnancoch a odborných zamestnancoch.

⁷⁵ § 13 ods. 13 a 15 zákona č. 596/2003 Z. z. o štátnej správe v školstve a školskej samospráve

⁷⁶ § 307 až 315 zákona č. 160/2015 Z. z. (Civilný sporový poriadok)

Tabuľka 1 – Konanie vo veciach nápravy diskriminácie

	Ústava SR, Medzinárodné dohovory OSN, Európsky dohovor o ĽP	Antidiskriminačný zákon Školský zákon
Princíp	Vertikálny	Horizontálny
Povinný subjekt	Štát (orgány verejnej moci)	Štát (orgány verejnej moci) a akákoľvek fyzická a právnická osoba
Oprávnený subjekt	Jednotlivec – fyzická osoba	fyzická alebo právnická osoba, a aj skupina osôb
Garant ochrany práv	Súdy až po Ústavný súd SR a Európsky súd pre ľudské práva; kvázisúdne mechanizmy OSN	Súdy až po Najvyšší súd SR; Súdny dvor Európskej únie
Namietat' porušenie práv môže	Verejný ochranca práv, advokáti	SNSLP, NIP, ŠŠI, ÚPDZP, SOI, MVO činné v oblasti ľudských práv a nediskriminácie ⁷⁷
Vecný rozsah	Konkrétne individuálne ľudské práva	Oblasť pracovnoprávných vzťahov a obdobných právnych vzťahov, sociálneho zabezpečenia, zdravotnej starostlivosti, poskytovania tovarov a služieb a vzdelávania

Zdroj: Vlastné spracovanie

Záver

Predchádzanie a odstraňovanie segregácie Rómov a Rómkov vo výchove a vzdelávaní je jedným z kľúčových predpokladov plnohodnotného začleňovania (inklúzie) členov rómskej komunity, najmä jej marginalizovanej časti na trh práce a do spoločnosti a tým k celkovému zvýšeniu sociálnej, ekonomickej i kultúrnej kohézie štátu. V tejto oblasti sa ako zásadné ukazujú byť nasledovné opatrenia a kroky:

- Zásadné posilnenie programov ranej starostlivosti v prostredí MRK a viacgeneračnej chudoby, vrátane práce s rodinami v záujme zvýšenia šancí zaraďovania rómskych detí do systému predprimárneho vzdelávania a ich neskoršieho začleňovania do bežných škôl.
- Zásadný posun v oblasti interkultúrneho vzdelávania.
- Zásadný posun pri riešení neodôvodneného zaraďovania časti rómskych detí do špeciálnych škôl a špeciálnych tried, vrátane správneho a nediskriminačného uplatňovania predškolskej diagnostiky a následnej rediagnostiky a preraďovania detí s diagnózou ľahkého mentálneho postihnutia do hlavného prúdu vzdelávania.
- Zásadný posun pri odstraňovaní prípadov (úmyselnej) segregácie vo výchove a vzdelávaní detí a žiakov v zmiešanom prostredí, ktoré vykazujú znaky priamej diskriminácie, napríklad v podobe neodôvodneného vytvárania oddelených tried, pavilónov, hygienických zariadení, oddeleného stravovania, symbolického vylučovania a stigmatizácie v rámci triedy či školy.
- Vypracovanie a implementácia dobre premyslených, vyrokovaných a odkomunikovaných desegregačných a inkluzívnych plánov.
- V prípadoch súvisiacich s rezidenčnou segregáciou alebo de facto segregáciou vykazujúcich znaky nepriamej diskriminácie, ktorých riešenie si vyžaduje sústredenú pozornosť a koordináciu postupu viacerých subjektov, vypracovať a postupne naplňovať desegregačné a inkluzívne plány v prepojení s realizáciou komplexných programov a plánov inkluzívneho sociálneho a hospodárskeho rozvoja na miestnej, mikroregionálnej a regionálnej úrovni.

⁷⁷ Slovenské národné stredisko pre ľudské práva, Národný inšpektorát práce, Štátna školská inšpekcia, Úrad pre dohľad nad zdravotnou starostlivosťou, Slovenská obchodná inšpekcia, mimovládne organizácie

ČASŤ B: PRAKTICKÁ ČASŤ

B1 ÚVODNÉ FAKTY

Vo výkladovej časti tejto príručky sme sa snažili ozrejmiť fenomén segregácie vo výchove a vzdelávaní v širšom kontexte antidiskriminačného zákona a medzinárodných ľudskoprávných dohovorov a smerníc Európskej únie.

V nasledujúcej, praktickej časti sa sústredíme výhradne na problematiku predchádzania a odstraňovania segregácie vo výchove a vzdelávaní vo vzťahu k rómskej komunite. Dôvodom tohto prístupu je to, že najväčšie problémy segregácie vo výchove a vzdelávaní sa týkajú rómskej komunity a práve v tejto oblasti čelí Slovenská republika žalobe Európskej komisie pred Súdnym dvorom Európskej únie.

Všetky nižšie spomenuté opatrenia sa venujú tej časti rómskej (etnickej) komunity, ktorú vládny dokument Stratégia rovnosti, inklúzie a participácie Rómov do roku 2030⁷⁸ (ďalej „Stratégia“) označuje ako marginalizované rómske komunity.

Podľa analytickej správy vypracovanej na základe zisťovania EU SILC_MRK 2020, ktorú realizoval Úrad splnomocnenca Vlády Slovenskej republiky pre rómske komunity (ďalej „ÚSVRK“) v spolupráci s Agentúrou pre základné práva EÚ (FRA)⁷⁹ z celkového odhadovaného počtu cca 450 000 etnických Rómov a Rómkov žije na Slovensku cca 290 000 v marginalizovaných komunitách.⁸⁰ Uvedené číslo je orientačné pre celkový počet obyvateľov patriacich k rómskemu etniku podľa kvalifikovaných odhadov Atlasu rómskych komunít 2019⁸¹. Pri sčítaní obyvateľov v roku 2021 sa zisťoval počet osôb hlásiacich sa k rómskej národnosti ako prvej voľbe, alebo ako druhej voľbe. Množina osôb patriacich k rómskemu etniku a osôb deklaráujúcich rómsku národnosť nie je totožná.⁸²

Stratégia **definuje marginalizované rómske komunity ako** osídlenia považované okolím za „rómske“, v ktorých sa kumulujú rôzne štrukturálne znevýhodnenia, v nasledujúcom členení:

Tabuľka 2 – Marginalizované rómske komunity podľa Stratégie rovnosti, inklúzie a participácie Rómov do roku 2030

Označenie	Charakteristika	Počet obyvateľov
MRKa)	Segregované osídlenia mimo obcí a miest ⁸³	cca 80 000
MRKb)	Osídlenia lokalizované na okraji a vo vnútri obcí alebo miest	cca 185 000
MRKc)	Rómske obyvateľstvo nežijúce v osídleniach, ale čeliace znevýhodňujúcim sociálno-ekonomickým podmienkam, vrátane obyvateľstva väčšiny rómskych obcí	cca 25 000
Spolu MRK	MRKa) + MRKb) + MRKc)	cca 290 000

Zdroj: ÚSVRK. Stratégia rovnosti, inklúzie a participácie Rómov do roku 2030

⁷⁸ [Stratégia rovnosti, inklúzie a participácie Rómov do roku 2030](#) (ÚSVRK, 2021)

⁷⁹ [Príjmy a životné podmienky v marginalizovaných rómskych komunitách: Vybrané ukazovatele zo zisťovania EU SILC_MRK 2020](#) (Markovič F., Plachá L., 2020)

⁸⁰ Ako sme vysvetlili vo výkladovej časti, z pohľadu diskriminácie a segregácie Rómov a Rómkov je irelevantné, v akej miere sa samotní etnickí Rómovia a Rómky deklarujú za príslušníkov rómskej národnosti. Podstatná z tohto pohľadu je pripísaná etnická príslušnosť, na základe ktorej dochádza k segregácii a sociálno-ekonomické postavenie.

⁸¹ [Atlas rómskych komunít 2019](#) (ÚSVRK, 2019)

⁸² Rozdiel medzi kategóriami „etnikum“ a „národnosť“ je vysvetlený v [Boxe č. 4](#)

⁸³ Pod pojmom „mimo obcí a miest“ myslíme situácie, kedy majú deti a žiaci zníženú dostupnosť do školy podľa [§ 29 ods. 19 písm. a\) zákona č. 245/2008 Z. z. \(školský zákon\)](#)

Tabuľka 3 – Počet príslušníkov rómskeho etnika a rómskej národnosti podľa sčítania obyvateľov z roku 2021

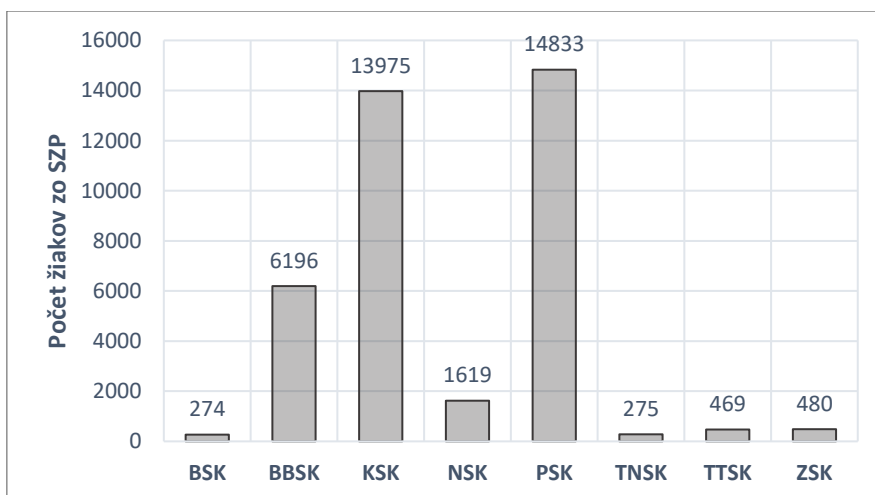
Spolu rómske etnikum	MRK + integrovaní Rómovia	cca 450 000
Osoby deklarujúce rómsku národnosť pri sčítaní obyvateľov 2021	1. národnosť	cca 67 000
	2. národnosť	cca 89 000
	Spolu rómska národnosť	cca 156 000

Zdroj: ŠÚ SR. Národná analytická správa, 2023⁸⁴

Až 88 % všetkých obyvateľov MRK žije v troch krajoch: Prešovskom kraji (39 %), Košickom kraji (36 %) a Banskobystrickom kraji (13 %). Približne 4 % z obyvateľov MRK žije v Nitrianskom kraji a 3 % v Trnavskom kraji. V ostatných troch krajoch žijú menej ako 2 % z celkového počtu marginalizovaných Rómov a Rómok.

Zistenia ÚSVRK korelujú so štatistickými údajmi ministerstva školstva o počte žiakov zo SZP, na podporu výchovy a vzdelávania, ktorých školy môžu dostávať príspevok. (V roku 2022 bol uvedený príspevok 150 eur na žiaka). Z týchto údajov vyplýva, že vysoký podiel žiakov v SZP a MRK sa prekrýva. (Je to cca 50%, avšak z dát nie je jasné, či sú to tí istí žiaci.)⁸⁵

Graf č. 1 – Počet žiakov zo SZP podľa krajov v roku 2022

Legenda: BSK – Bratislavský samosprávny kraj, BBSK – Banskobystrický samosprávny kraj, KSK – Košický samosprávny kraj, NSK – Nitriansky samosprávny kraj, PSK – Prešovský samosprávny kraj, TNSK – Trenčiansky samosprávny kraj, TTSK – Trnavský samosprávny kraj, ZSK – Žilinský samosprávny kraj

Box č. 7 - Základné fakty charakteristické pre výchovu a vzdelávanie detí a žiakov z MRK

Citovaná správa (EU SILC_MRK 2020)⁸⁶ poukazuje na niektoré základné fakty charakteristické pre výchovu a vzdelávanie detí a žiakov z MRK, ktoré je nevyhnutné zohľadniť pri správnom nastavovaní inkluzívnych a desegregačných postupov a plánov. Realizácia zberu dát prebiehala počas jesene 2020:

- Len približne tretina (32 %) detí z MRK vo veku 3 až 6 rokov navštevovala v roku 2020 materskú školu. V celkovej populácii to bolo až 87 % detí. Celodennú výchovu a vzdelávanie (viac ako 5 hodín) každý deň v týždni využívalo 59 % detí z MRK navštevujúcich materskú školu, v porovnaní so 73 % detí v celkovej populácii. Deti z MRK nieleže menej navštevujú materskú školu, ako deti z celkovej populácie, ale zároveň v nich trávia aj menej času. Dôsledkom toho je, že takéto deti pri zápise do 1. ročníka základnej školy zaostávajú za vývojom detí z majority, čo sťažuje ich začleňovanie do hlavného prúdu vzdelávania.
- V špeciálnom prúde vzdelávania bolo 17 % detí z MRK vo veku 6 až 15 rokov. V porovnaní s celkovou populáciou je tento podiel zhruba 3-krát vyšší.

⁸⁴ Národná analytická správa, Sčítanie obyvateľov, domov a bytov 2021 (ŠÚ SR, 2023), str. 125

⁸⁵ MF SR, 2020, ref. 40, str. 63.

⁸⁶ Markovič F., Plachá L., 2023, ref. 38

- Takmer dve tretiny (63 %) detí z MRK vo veku 6 až 15 rokov v špeciálnom prúde vzdelávania má v triede iba rómskych spolužiakov; školy s výhradne rómskymi žiakmi však v rámci špeciálneho prúdu vzdelávania navštevuje 32 % žiakov z MRK. To môže poukazovať na cielené vytváranie etnicky homogénnych rómskych tried v rámci špeciálneho prúdu vzdelávania.
- Vytváranie výlučne rómskych tried sa vyskytuje aj v hlavnom prúde vzdelávania (najmä na základných školách). Takmer polovica (47%) detí z MRK vo veku 6 až 15 rokov v hlavnom prúde vzdelávania má v triede iba rómskych spolužiakov, zatiaľ čo školu s výlučne rómskymi žiakmi navštevuje 32 % detí a žiakov.
- V základnej alebo špeciálnej základnej škole opakovalo ročník 28 % žiakov z MRK vo veku 7 až 16 rokov, pričom 11 % žiakov opakovalo ročník viac než raz.
- V prípade žiakov z MRK je prelomovým bodom v ich ďalšom vzdelávaní prechod zo základnej školy na strednú školu. Zo žiakov pochádzajúcich z MRK vo veku 16 až 24 rokov, ktorí neopakovali ročník, pokračovalo v ďalšom vzdelávaní na strednej škole 39 %; z tých, ktorí opakovali ročník raz, to bolo 31 %. Pri tých, ktorí opakovali viac ako jeden ročník, pokračovalo na strednú školu iba 12 %. Opakovanie ročníka teda výrazne obmedzuje šance na dosiahnutie vyššej úrovne vzdelania.
- Výrazné rozdiely medzi celkovou populáciou a populáciou z MRK existujú aj v úrovni najvyššieho dosiahnutého stupňa vzdelania. Zatiaľ čo podiel dospelých ľudí z MRK, ktorí ukončili školskú dochádzku predčasne je 83%, v rámci celkovej populácie je to 10 %.
- Dve tretiny (67 %) ľudí z MRK vo veku 16 až 24 rokov sa nevzdelávajú ani nie sú zamestnaní (tzv. „NEET“), kým v celkovej populácii je to 12 %. Pri absolventoch špeciálnych škôl/špeciálnych tried/odborov bez výučného listu z MRK je tento podiel 80 %.

B2 TYPOLOGIA SITUÁCIÍ S RIZIKOM SEGREGÁCIE VO VÝCHOVE A VZDELÁVANÍ

Keďže na Slovensku existuje viacero rôznych typologických situácií rómsko-majoritného spolujitia vyplývajúcich zo špecifik sídelnej štruktúry, demografického vývoja, historicko-politických faktorov, miestnych a regionálnych jazykových a kultúrnych špecifik, sociálno-ekonomického prostredia, plurality zriaďovateľov, pre každú z týchto situácií je potrebné načrtnúť čiastočne osobitné cesty riešenia (plány inklúzie/desegregácie), podopreté uvedením príkladov dobrej praxe zo Slovenska alebo zo zahraničia. Neexistuje jeden uniformný návod na riešenie všetkých situácií.

Načrtnutie týchto modelov a riešení je jedným z cieľov tohto materiálu. Pri stanovení typológie budeme vychádzať z troch východísk:

Prvé východisko poskytuje konanie Európskej komisie (EK) voči Slovenskej republike, v ktorej sú identifikované tri základné oblasti, v ktorých dochádza k segregácii, alebo riziku segregácie rómskych detí vo výchove a vzdelávaní⁸⁷:

EK1 - Neúmerne veľký podiel rómskych detí zaradených do špeciálnych škôl a tried, najmä detí a žiakov s ľahkým stupňom mentálneho postihnutia (LMP), ktorého dôsledkom je segregácia vo výchove a vzdelávaní a v konečnom dôsledku sociálne vylúčenie z dôvodu nemožnosti sa plnohodnotne začleniť na trhu práce a do spoločnosti.

EK2 -Rôzne formy marginalizácie rómskych detí a žiakov v hlavnom prúde vzdelávania. Tu ide napríklad o výhradne rómske (oddelené) triedy v rámci bežných škôl; oddelené časti budov alebo areálov; oddelené vchody, hygienické zariadenia, šatne, čas a miesto stravovania; symbolické vylúčovanie v rámci triedy (zadné lavice, nižšia úroveň pozornosti venovaná rómskym deťom).

EK3 - Školská segregácia spojená s rezidenčnou segregáciou. Vytváranie etnicky homogénnych rómskych škôl alebo elokovaných pracovísk škôl v lokalitách, kde vzhľadom na demografické trendy tvoria rómske deti značný podiel z celkového počtu detí v daných vekových kohortách.

⁸⁷ [Európska komisia sa rozhodla postúpiť prípad Slovenska Súdnemu dvoru Európskej únie](#), tlačová správa, (EK, 19.4.2023b)

Druhé východisko poskytuje kategorizácia priestorovej koncentrácie marginalizovaných rómskych komunít použitá pri metodike horeuvedeného zberu dát pre zisťovanie EU SILC_MRK 2020.⁸⁸ Význam kombinácie oboch týchto metodík (EK aj EU SILC_MRK) je v tom, že riešenie niektorých segregačných situácií je možné aj „mäkkými“ prostriedkami (facilitáciou, mediáciou, podpornými opatreniami a materiálno-technickým zabezpečením v rámci bežných výdavkov) realizovanými v rámci školy alebo škôl v pôsobnosti jedného zriaďovateľa. Riešenie iných segregačných situácií však iba s využitím „mäkkých“ nástrojov väčšinou možné nie je. Sú potrebné aj investičné intervencie (napríklad výstavba nových budov a zariadení, zabezpečenie autobusovej dopravy) v úzkej spolupráci viacerých aktérov – škôl, zriaďovateľov, orgánov verejnej správy pri predefinovaní plánov hospodárskeho a sociálneho rozvoja lokality či širšieho regiónu.

Z pohľadu uvedeného vyzerá previazanosť metodiky Európskej komisie a metodiky použitej v zisťovaní EU SILC_MRK 2020 takto:

- Riziko segregácie v zmiešanom prostredí (EK2) je relevantné predovšetkým pri kategórii MRKb) (rómske osídlenia vo vnútri obcí a miest alebo na ich okraji, ale ešte v dostupnej vzdialenosti od centra) a pri niektorých obciach kategórie MRKc) (obce s prevahou rómskeho obyvateľstva, ale nie nad 80%).
- Riziko segregácie spojenej s rezidenčnou segregáciou (EK3) je relevantné predovšetkým pri kategórii MRKa) (rómske osídlenia mimo obcí a miest) a pri niektorých obciach kategórie MRKc) (obce, ktoré sú z hľadiska detskej populácie takmer výhradne rómske)

Tretím východiskom pri stanovení typológie sú faktory spojené s demografiou, jazykom a národnosťou marginalizovaných Rómov alebo nerómskych obyvateľov danej lokality alebo jej širšieho okolia.

Box č. 8 – Zistenia spojené s demografiou, jazykom a národnosťou MRK

Aj v tejto súvislosti je užitočné poukázať na niektoré súbory dát zistených v rámci citovaného materiálu EU SILC_2020.

- Podiel domácností, v ktorých žijú deti je v MRK v porovnaní s celkovou populáciou vyšší (70 % vs. 37%). Vyšší je aj priemerný počet osôb na domácnosť (4,3 vs. 2,9). Priemerný vek osôb je nižší (27,6 vs. 41,1 rokov). Rozdiely sa zvyšujú s rastúcou mierou priestorového vylúčenia.
- Podiel detí vo veku 0 až 15 rokov v rámci MRK je až 33%, kým v rámci nerómskej populácie je to len 17%. Tento demografický trend zásadným spôsobom ovplyvňuje aj možné modely a spôsoby riešenia inklúzie Rómov a Rómok a ich desegregácie vo výchove a vzdelávaní.
- Rómskym jazykom doma komunikuje 68% obyvateľov MRK vo veku 16 rokov a viac, slovenčinu používa 19% a maďarčinu 12% obyvateľov MRK. Mimo domova Rómovia a Rómky najviac využívajú slovenčinu (72%), rómčinu používa mimo domova najčastejšie 14% a maďarčinu 13% obyvateľov MRK nad 16 rokov.
- V dvoch tretinách (66 %) domácností MRK s deťmi vo veku 0 až 6 rokov je hlavným komunikačným jazykom rómčina. Veľká časť detí z MRK tak prichádza do materskej školy alebo do základnej školy bez znalosti ovládania vyučovacieho jazyka školy.
- Zvyšná tretina rómskych domácností s deťmi vo veku 0 až 6 rokov používa slovenčinu (18%) alebo maďarčinu (10%). Keďže však jazyk detí/žiakov veľmi chudobných rodičov s nízkym vzdelaním je spravidla rozvinutý slabšie ako jazyk detí/žiakov z materiálne priaznivejších podmienok, aj v prípade detí z MRK, ktoré doma používajú slovenčinu alebo maďarčinu, prebieha komunikácia v obmedzenom jazykovom kóde. Aj v tomto prípade je preto školská spôsobilosť detí z MRK nižšia ako v prípade nerómskych detí prichádzajúcich zo sociálne priaznivejšieho prostredia, bez ohľadu na to, že z formálneho hľadiska je ich jazyk zhodný s vyučovacím jazykom školy.

⁸⁸ Markovič F., Plachá L., 2023, [ref. 38](#)

B2.1 Stanovenie typológie segregačných situácií vo výchove a vzdelávaní v SR

Na základe uvedených troch východísk definujeme nasledovnú typológiu situácií s rizikom segregácie v školskom prostredí pre špecifické podmienky Slovenskej republiky.

Tabuľka 4 – Typológia segregačných situácií

Hlavná oblasť	Typ	Podtyp	Špecifikum
EK1 Neúmerne veľký podiel rómskych detí zaradených do špeciálnych škôl a tried	1a) Špeciálne školy.		Vyučovací jazyk školy je odlišný ako doma používaný jazyk dieťaťa.
	1b) Špeciálne triedy v ZŠ.		
EK2 Školská segregácia v zmiešanom prostredí	2a) Koncentrácia MRK lokalizovaná na okraji a vo vnútri obcí alebo miest – MRKb).	2aa) Školy alebo elokované pracoviská v rámci lokality sa diferencujú podľa etnicity.	
		2ab) V lokalite je škola, v ktorej dochádza k vnútornej segregácii (oddelená výučba/ dvojzmenná výučba/symbolické vylúčenie).	
		2ac) Spoločné vzdelávanie rómskych detí a žiakov v škole s vyučovacím jazykom národnostnej menšiny, ak je ich jazyk odlišný.	
EK3 Školská segregácia spojená s rezidenčnou segregáciou	3a) Obce s väčšinou rómskeho obyvateľstva – MRKc).	3aa) Etnicky homogénna škola vplyvom demografických pohybov.	
		3ab) Etnicky homogénne školy alebo ich elokované pracoviská v dôsledku rezidenčnej segregácie.	
		3ac) Viacero obcí s koncentráciou MRK tvoriacich spoločný školský obvod.	

Zdroj: vlastné spracovanie

V nasledujúcej časti ku každej rizikovej situácii identifikujeme príčiny a problémy špecifické pre danú oblasť, ich charakteristiku, dôsledky, návrhy riešení a nástroje s definíciou následnej zodpovednosti za ne.

B2.2 Návrhy riešení situácií s rizikom segregácie vo výchove a vzdelávaní

Na úvod je dôležité vymedziť problémy a príčiny, ktoré sa týkajú vzdelávania celistvo a vplyvajú na celý systém a na všetky vyššie spomenuté oblasti. Zaraďujeme medzi ne:

- Postoje štátu a politických elít.
- Postoje zriaďovateľov a riaditeľov škôl.
- Postoje PZaOZ na školách.
- Postoje rodičov (MRK aj majority).
- Vzdelávanie v dostupnej vzdialenosti.
- Generačná chudoba.
- Chýbajúci/nedostatočný systém ranej starostlivosti pre SZP.

B2.2.1 Problémy, príčiny a návrhy riešení platné všeobecne pre všetky situácie

Postojové a hodnotové nastavenia na úrovni štátu a politických elít

Problém	Možné riešenia	Návrhy foriem riešení	Kľúčoví aktéri a spolupracujúce subjekty
Málo systematicky rozvinuté vzdelávanie k demokracii a ľudským právam a interkultúrne vzdelávanie.	Podpora hodnotového vzdelávania - vzdelávania k demokracii a ľudským právam a interkultúrneho vzdelávania eliminujúceho predsudky a stereotypy, ktoré vedú k rasovej diskriminácii.	Dôsledné vysporiadanie sa s nenávisťnými prejavmi s rasovým alebo etnickým podtónom na verejnosti, budovanie leadershipu kompetentných, vrátane sfunkčnenia a zefektívnenia kontrolných mechanizmov.	Všetky subjekty na úrovni verejnej správy a občianskej spoločnosti
		Podpora interkultúrneho dialógu využitím existujúcich poradných orgánov a mechanizmov.	
		Zahrnutie príslušných obsahov a postojov do iniciačnej prípravy PZaOZ a do programov ich ďalšieho vzdelávania.	MŠVVaŠ, vysoké školy, PRO MŠVVaŠ SR
		Vytvorenie regionálnych kurikúl, ktoré reflektujú národnostné a etnické skupiny daného regiónu (história, kultúra) na všetkých stupňoch a úrovniach systému vzdelávania v dostatočnom objeme a zodpovedajúcej úrovni a kvalite, vrátane vyučovania dejín a kultúry národnostných menšín a etnických skupín.	MŠVVaŠ, PRO MŠVVaŠ SR
Absencia systematickej podpory programov rozvoja tolerance, rešpektu a porozumenia.	Podpora programov upevňujúcich porozumenie, znášanlivosť a priateľstvo medzi etnickými, náboženskými a národnostnými skupinami.	Rozvoj neformálneho a občianskeho vzdelávania v rámci mimoškolskej činnosti ako aj v rámci celoživotného vzdelávania rôznymi formami podpory mimovládnych organizácií a inštitúcií celoživotného vzdelávania.	MŠVVaŠ, PRO MŠVVaŠ SR, MVO
Rezortizmus a chýbajúci leadership na národnej úrovni.	Masívnejšia podpora prístupov posilňujúcich synergiu a prekonávajúcich rezortizmus pri hľadaní a realizácii riešení pre desegregáciu a rómsku inklúziu.	Posilnenie koordinačnej a nadrezortnej funkcie centrálnej inštitúcie zodpovednej za realizáciu Stratégie inklúzie a participácie Rómov, vrátane sfunkčnenia Rady vlády pre realizáciu Stratégie ako stálej siete aktérov zameraných na problém segregácie.	ÚSVRK, Vláda SR
		Efektívnejšie fungovanie príslušných medzirezortných a nadrezortných mechanizmov v oblasti budovania postojov (Rada vlády pre ľudské práva, národnostné menšiny a rodovú rovnosť a jeho Výboru pre predchádzanie a elimináciu rasizmu a Výboru pre výskum, vzdelávanie a výchovu v oblasti ľudských práv).	Všetky subjekty podľa príslušných uznesení vlády

Postojové a hodnotové nastavenia na úrovni zriaďovateľov a vedenia škôl

Problém	Možné riešenia	Návrhy foriem riešení	Kľúčoví aktéri a spolupracujúce subjekty
Postojové a hodnotové nastavenia na úrovni zriaďovateľov a vedenia škôl.	Metodická pomoc, usmernenia, doplňujúce vzdelávania.	Metodiky, usmernenia, doplňujúce vzdelávania. Usmernenie zo strany ŠŠI.	MŠVVaŠ SR a jeho PRO ŠŠI
Obava o stratu podpory majoritných voličov, stereotypné uvažovanie, cesta ľahšieho odporu.	Komunitný rozvoj, práca s rodičmi, osвета v radoch rodičov.	Cielená práca s rodičmi, vrátane mediácie a facilitácie štruktúrovaných diskusií v rámci rady školy, združenia rodičov a vysvetľovania ekonomických a sociálnych súvislostí a dopadov segregovaného vzdelávania na rozvoj mesta/obce.	Školské podporné tímy, ZPP, MVO, ÚPSVaR SR - sociálna kuratela
Obava z white-flight (odliv detí z majority).			
Neschopnosť škôl pracovať s „okrajovou“ populáciou, cesta ľahšieho odporu, chýbajúce pozitívne vzory a modelové riešenia.	Spolupráca a výmena dobrej praxe medzi samosprávami (obcami/mestami).	Výmena skúseností a dobrej praxe medzi samosprávami, kde proces desegregácie a inklúzie pokročil a lokalitami, kde je potrebné proces naštartovať a udržať; vrátane zohľadnenia jazykových špecifik lokalít.	RÚŠS, Zriaďovatelia, Samosprávy, Riaditelia škôl
		Tvorba vzorových desegregačných plánov pre rôzne typy situácií v konkrétnych lokalitách, v ktorých dochádza k segregácii.	MŠVVaŠ, RÚŠS, MVO, špecialisti desegregácie ⁸⁹ , rozvojové tímy ⁹⁰ , riaditelia škôl, zriaďovatelia, samosprávy.

Postojové a hodnotové nastavenia na úrovni rodičov

Problém	Možné riešenia	Návrhy foriem riešení	Kľúčoví aktéri a spolupracujúce subjekty
Rasové predsudky a stereotypy: - nízke očakávania; - nízke uvedomenie významu vzdelávania; - obava zo šikanovania.	Komunitný rozvoj, práca s rodičmi, mediácia, podporné tímy.	Cielená edukácia rodičov a systematická práca s nimi, najmä na lokálnej úrovni – cez aktivity v komunitných centrách, na mestských a obecných úradoch.	NIVAM, ÚSVRK, ZPP, ÚPSVaR SR
		Komunitná práca – mediácia a facilitácia medzi rôznymi skupinami rodičov (z majority a minority) žijúcich v danej lokalite.	
Obava rodičov zo šikanovania ich detí v integrovanom prostredí.	Dodržiavanie Smernice k prevencii a riešeniu šikanovania.	Dôsledné dodržiavanie ustanovení Smernice č. 36/2018. ⁹¹	Školy, zriaďovatelia
	Vytvorenie priateľského a inkluzívneho prostredia v škole i komunite.	Citlivá práca s deťmi zo strany PZaOZ.	Riaditelia škôl, PZaOZ
		Podpora interkultúrnej výchovy a výchovy k tolerancii.	MŠVVaŠ SR
		Kontrolná činnosť ŠŠI (well-being v škole).	ŠŠI

⁸⁹ MŠVVaŠ SR bude od roku 2024 realizovať národný projekt „Príležitosť pre všetkých“ s cieľom implementovať desegregačné plány v 15 lokalitách. Dôležitými aktérmi projektu v jednotlivých lokalitách budú lokálne tímy v zložení: lokálni manažéri desegregácie, regionálni koordinátori a odborníci na riešenie konfliktov. Po skončení realizácie projektu budú výstupy slúžiť ako návody a zdroje pre ďalšie lokality, školy a školské zariadenia, ktoré budú prechádzať procesom desegregácie.

⁹⁰ Národný projekt „Rozvojové tímy“ realizuje ÚSVRK.

⁹¹ Smernica č. 36/2018 k prevencii a riešeniu šikanovania detí a žiakov v školách a školských zariadeniach (MŠVVaŠ SR, 2018)

Postojové a hodnotové nastavenia špecifické pre rodičov z majority

Problém	Možné riešenia	Návrhy foriem riešení	Kľúčoví aktéri a spolupracujúce subjekty
Obavy zo zníženia úrovne a kvality vzdelávania vlastných detí kvôli rómskym deťom (PZaOZ podľa rodičov nemajú dosť času venovať sa deťom z majority, kvôli tomu, že pozornosť potrebujú deti, ktoré neovládajú dobre vyučovací jazyk a zaostávajú).	Riešenie situácie v samotných triedach, aby sa eliminoval priestor na možné znížovanie úrovne a kvality.	Zabezpečenie dostatočného počtu pedagogických asistentov a členov podporného tímu.	Zriaďovateľ, škola
		Pokiaľ je to potrebné a žiadúce, zníženie počtu žiakov v triede ⁹² , aby mali PZaOZ dostatok času a priestoru venovať sa žiakom individuálne.	
	Dočasné vyrovnávacie opatrenia.	Využitie podporných opatrení: - doučovanie vyučovacieho jazyka; - využitie rómskeho jazyka ako podporného jazyka pri doučovaní; - vypracovanie individuálneho výchovno-vzdelávacieho programu na stanovené obdobie pre zaostávajúce deti.	Škola
		Dočasné zriadenie adaptačnej triedy pre zaostávajúcích žiakov striktné podľa podmienok daných zákonom.	Škola, PZaOZ
Obavy z nízkej hygieny, chorôb, infekcií, parazitov atď., (strach z patológií spojených s generačnou chudobou).	Práca na pozitívnej a priateľskej klíme v triede.	Vytvorenie priateľského a podnetného prostredia v škole a triede.	PZaOZ
	Eliminovať možné rozdiely dôslednou zaškolenosťou detí miestnej komunity.	Zaškoľovanie detí do systému predprimárneho vzdelávania, využitie existencie právneho nároku na umiestnenie v materskej škole.	Samospráva
	Zvýšenie úrovne hygieny a osvetu o zodpovednom životnom štýle miestnej MRK.	Dobudovanie hygienických zariadení v škole a ich využitie, podpora zo strany asistentov učiteľa.	Zriaďovateľ, samospráva, ÚSVRK
		Rozvoj hygienickej infraštruktúry v rómskych komunitách.	Samospráva, ÚSVRK
		Hygienická a zdravotná osвета v prostredí MRK.	MZ SR, ÚSVRK

Postojové a hodnotové nastavenia špecifické pre rodičov zo SZP/MRK

Problém	Možné riešenia	Návrhy foriem riešení	Kľúčoví aktéri a spolupracujúce subjekty
Problém vodiť/posielať deti ďalej od miesta bydliska, pokiaľ by bolo potrebné využiť dopravné prostriedky.	Chýbajúca sieť škôl v dostupnej vzdialenosti riešená bezpečnou (s ohľadom na vek detí) verejnou dopravou.	Ak má mesto MHD, zvážiť bezplatnú dopravu aspoň pre deti ZŠ.	Samospráva, Zriaďovateľ, VÚC
		Pokiaľ je to vhodné a účelné, zavedenie špeciálnych školských autobusov (v rámci obce a stredne veľkého mesta by mala byť škola v dostupnej vzdialenosti pešo), vrátane zabezpečenia sociálneho dohľadu a pedagogického dozoru pri doprave a nástupe/výstupe.	
Nedostatočná schopnosť rodičov podporovať svoje deti pri dosahovaní pokroku v škole.	Osveta v radoch rodičov aj miestnej MRK podporujúca zvýšenie hodnoty vzdelávania v živote komunity.	Zapájanie rodičov do života školy, aktivity pre rodičov v škole.	Škola

⁹² Pri dodržaní minimálnych počtov žiakov podľa § 29 ods. 7 a 8 zákona č. 245/2008 Z. z. (školský zákon)

Dopady generačnej chudoby

Problém	Možné riešenia	Návrhy foriem riešení	Kľúčoví aktéri a spolupracujúce subjekty
Ťažké existenčné podmienky rodín, toxický stres detí od raného veku, traumy.	Komunitný rozvoj a práca s rodinami a rôznymi skupinami v danej lokalite.	Vytváranie príležitostí na zapájanie miestnej komunity do verejného života (aj kultúrneho a spoločenského).	Samosprávy, MVO
	Chýbajúce fin. prostriedky na materiálne podnety, ktoré by pomohli deťom rozvíjať sa.	Podpora adresného fungovania komunitných a obecných centier, kde by deti a žiaci mohli tráviť čas učenia po vyučovaní (napr. skúsenosť s detskými knihami, hračkami zlepšuje rečový vývin, všeobecnú informovanosť, diferencované vnímanie, kognitívny vývin).	Samosprávy, MVO
Materinským jazykom detí/žiakov zo SZP často nie je slovenčina.	Osvojovanie sekundárneho habitusu ⁹³ a budovanie svojho potenciálneho kultúrneho kapitálu už v mladom veku.	Účasť v inštitucionálnom predprimárnom vzdelávaní.	Samosprávy, MŠ, rodiny
		Využitie <u>podporných opatrení</u> .	Škola
Obmedzené finančné i nefinančné zdroje rodín na podporu vzdelávania.	Eliminovať skryté poplatky, ktoré by mohli viesť k vylučovaniu žiakov z procesu výchovy a vzdelávania.	Neklástť úmyselné bariéry pre zapojenie detí rodín zo SZP do všetkých súčastí procesu výchovy a vzdelávania formou VZN (poplatky za ŠKD, mimoškolskú činnosť atď.).	Samosprávy
		Využitie možných dotácií.	Škola, rodičia

Vzdelávanie v dostupnej vzdialenosti

Problém	Možné riešenia	Návrhy foriem riešení	Kľúčoví aktéri a spolupracujúce subjekty
Chýbajúci podporný dopravný systém.	Funkčný podporný dopravný systém (zberné autobusy).	Systém podpory samospráv v oblasti miestnej dopravy v lokalitách.	Samosprávy
		Využiť možnosť úzkej spolupráce škôl v rámci mikroregiónu alebo formou vytvárania klastrov.	
Chýba škola v dostupnej vzdialenosti od bydliska detí a žiakov.	Zabezpečiť vzdelávanie pre rómske deti v dostupnej vzdialenosti od bydliska.	Pri výstavbe nových objektov preferovať výber lokality tak, aby bola v príjemnom prostredí na polceste medzi hlavnou časťou obce a oddelenou časťou obce.	Samosprávy, ÚSVRK
		V rámci plánu strednodobého rozvoja obce vhodne prepojiť časti obce aj dobudovaním dopravnej infraštruktúry a inžinierskych sietí, rekreačných priestorov, nákupných centier, športovísk a priestorov pre kultúrne využitie.	
		Vzdelávanie starších žiakov (2. stupeň, resp. 2.a 3. cyklus po kurikulárnej reforme) v každom prípade riešiť spoločným vzdelávaním. V prípade potreby zabezpečiť servis školských autobusov vo vlastníctve obce, ktoré sa môžu využiť aj na iné účely pre obyvateľov obce. Zabezpečiť sociálny a pedagogický sprievod pri preprave žiakov.	Samosprávy, školy, podporný tím

⁹³ VÚDPaP, 2023, [ref. 104](#), str. 10

Chýbajúci/nedostatočný systém ranej starostlivosti pre deti zo SZP

Problém	Možné riešenia	Návrhy foriem riešení	Kľúčoví aktéri a spolupracujúce subjekty
Oneskorený kognitívny, sociálny a psychomotorický vývoj detí z MRK.	Podpora rozvoja ranej starostlivosti a včasnej intervencie v prostredí MRK a viacgeneračnej chudoby.	Programy podpory ranej starostlivosti poskytovanej mimovládny a neziskovými organizáciami.	MVO, MŠVVaŠ SR, MPSVaR
		Rozvoj systematickej inštitucionálnej komplexnej ranej starostlivosti a včasnej intervencie, vrátane depistáže/skríningu vo veku 3 rokov dieťaťa.	MPSVaR SR, MZ SR, MŠVVaŠ SR
		Budovanie dostupných kapacít na predprimárne vzdelávanie a znižovanie bariér pre vstup doň deťom od 3 rokov veku.	MŠVVaŠ SR, MF SR, ÚSVRK
Chýbajúci systém ranej starostlivosti vo veku 0-3 roky pre rodiny zo SZP.	Kvalitný a rozšírený systém ranej starostlivosti vo veku 0-3 roky pre rodiny zo SZP.	Nastavenie stabilného systému financovania a kvality sociálnej služby.	MŠVVaŠ SR, MF SR, ÚSVRK
Nízka zaškolenosť detí v MŠ a slabá predškolská príprava.	Systém zapojenia 100 % detí zo SZP v MŠ.	Dodržiavať a kontrolovať zapojenie a dochádzku detí od 5 rokov v MŠ.	Samosprávy, MŠ, Rodiny zo SZP
	Funkčný systém sociálnej podpory vzdelávania detí zo SZP v predškolskom i školskom veku.	Dodržiavať existujúci motivačný i sankčný systém.	ÚPSVaR, Rodiny zo SZP

B2.2.2 Charakteristika jednotlivých typov a podtypov situácií a návrhy riešení

EK1 Neúmerne veľký podiel detí a žiakov v špeciálnom prúde vzdelávania

Charakteristika:

V špeciálnych školách sa u nás vzdeláva nadmerný podiel žiakov v porovnaní s inými krajinami. Podľa štatistického zberu MŠVVaŠ SR navštevovalo v školskom roku 2022/23 z celkového počtu **482 426** žiakov základných škôl celkom **26 439** žiakov špeciálne základné školy alebo špeciálne triedy (vrátane špeciálnych škôl pri zdravotníckych zariadeniach), čo je **5,48 %**. Z toho bolo **17 728** žiakov s diagnostikovaným mentálnym postihnutím a z toho **12 189** žiakov s diagnostikovaným ľahkým mentálnym postihnutím (variant „A“). Tieto čísla patria medzi najvyššie v pomere k celkovému počtu žiakov v Európskej únii, aj keď prihliadneme na mierne rozdiely v metodike zberu medzi jednotlivými krajinami. Podľa zisťovania EU_SILC MRK 2020 výskyt diagnostikovaného ľahkého stupňa mentálneho postihnutia medzi žiakmi z prostredia MRK je skoro **päťnásobne vyšší** v porovnaní s celkovou populáciou žiakov základných škôl.

Napriek tomu, že celkový počet žiakov základných škôl sa za ostatných 35 rokov znížil o cca **250 tisíc**, počet detí a žiakov zaraďovaných do špeciálneho prúde vzdelávania je takmer konštantný, osciluje okolo čísla **25 tisíc**. Pozitívne je to, že počnúc rokom 2018, aj v súvislosti s prijatím viacerých dôležitých legislatívnych zmien a administratívnych opatrení, sa celkový trend v zaraďovaní žiakov s diagnostikovaným mentálnym postihnutím do špeciálneho prúde vzdelávania obrátil. Napriek tomu, že ide o pozitívny trend, nedá sa to zatiaľ považovať za zásadný prelom.

Prispieva k tomu aj málo realizovaný alebo takmer vôbec nerealizovaný prestup žiakov zo špeciálneho do hlavného prúde vzdelávania, na ktorý je nevyhnutná rediagnostika žiakov.

Dôsledky:

- Neproporčné zaraďovanie detí z MRK do špeciálnych škôl a tried pre deti s mentálnym postihnutím, kde tvoria spravidla väčšinu žiakov, vedie k ich oddelenému vzdelávaniu.
- Pokiaľ sú príčinou tohto stavu nesprávne aplikované odborné diagnostické postupy, nezohľadňujúce osobitosti detí z vylúčených rómskych komunit, porušuje sa tým aj ľudská dôstojnosť týchto detí.
- V kombinácii s ďalšími faktormi to spôsobuje ich (takmer) nezvratné sociálne vylúčenie, čím sa prehĺbuje „špirála marginalizácie“ a celé generácie sa dostávajú do tzv. „začarovaného kruhu“ segregácie.
- Stávajú sa nepripravenými na uplatnenie sa na trhu práce a na plnohodnotné začlenenie sa do spoločnosti.
- Po absolvovaní špeciálnej školy sú šance pokračovať v štúdiu veľmi sťažené a ponuka pracovných príležitostí je veľmi obmedzená. Aj napriek tomu, že v zmysle novely školského zákona č. 415/2021 Z. z.⁹⁴ už existuje možnosť absolvovať nižšie stredné vzdelanie aj formou komisionálnych skúšok alebo externého testovania.
- Absencia interpersonálnych a interkultúrnych kontaktov počas plnenia školskej dochádzky je ďalšou prekážkou pre socializáciu takýchto detí a umocňuje ich sociálne vylúčenie. Dochádza tu k vysokej miere segregácie danej skupiny žiakov.

Formy diskriminácie:

- a) Nepriama diskriminácia
 - Neúmyselné konanie v podobe nesprávne osvojených/aplikovaných odborných postupov pri diagnostike.
- b) Priama diskriminácia:
 - Zámerne ignorované stanovené odborné postupy diagnostiky detí MRK a zo SZP.
 - Zaraďovanie detí do špeciálnych škôl motivované zvýšeným finančným normatívom alebo snahou udržať danú školu v sieti pri hrozbe nízkeho počtu žiakov.
 - Otvorený alebo skrytý rasizmus ako príčina nesprávneho postupu.

⁹⁴ § 13c ods. 3 písm. b) zákona č. 415/2021 Z. z.

Riešenia EK1a) a EK1b) v oblasti nadmerného podielu rómskych detí v špeciálnom prúde vzdelávania

Problém	Možné riešenia	Návrhy foriem riešení	Kľúčoví aktéri a spolupracujúce subjekty
Nesprávne aplikované štandardy odborných činností VÚDPaP.	Informovanosť o štandardoch VÚDPaP, s osobitým dôrazom na odborné postupy pri diagnostike detí/žiakov zo SZP/MRK.	Upozornenie na dodržiavanie štandardov smerom k ZPP formou listu a odkazu na zverejnené štandardy.	MŠVVaŠ, RÚŠS
		Dôsledný výkon riadiacej funkcie v ZPP.	Riaditelia, ZPP
		Metodické usmerňovanie zamestnancov ZPP k odborným postupom pri vykonávaní diagnostiky.	VÚDPaP, Riaditelia, ZPP
		Inovačné vzdelávanie PZaOZ.	NIVAM
		Výmena dobrej praxe medzi jednotlivými ZPP, najmä pôsobiacimi v regiónoch so zvýšeným podielom MRK/SZP.	Riaditelia, ZPP, RÚŠS, VÚDPaP
	Ďalšie vzdelávanie zamestnancov ZPP.	Ďalšie vzdelávanie PZaOZ, vrátane hodnotového vzdelávania, vzdelávania o desegregácii a interkultúrneho vzdelávania.	NIVAM
	Posilnenie supervízie, kontrol a sankcií.	Metodické usmerňovanie zamestnancov ZPP k odborným postupom pri vykonávaní diagnostiky.	VÚDPaP, supervízori
		Supervízia odborných činností ZPP.	
		Kontrolná činnosť a dohľad ŠŠI, prípadne RÚŠS. V odôvodnených prípadoch vyvodenie sankcií.	ŠŠI + nezávislí experti, RÚŠS
Neexistencia štandardizovaných testov v menšinových jazykoch.	Štandardizácia testov v menšinovom jazyku prispôbena sociálnym a kultúrnym špecifikám národnostnej menšiny (nie mechanický preklad slovenských testov, ale ani nie prebratie testov používaných v zahraničí).	Štandardizácia testov v menšinovom jazyku v rámci Národného projektu VÚDPaP „Systémová podpora duševného zdravia a prevencie detí, žiakov a študentov cez systém poradenstva a prevencie“ ⁹⁵ a ich následná primeraná aplikácia aj pre deti SZP s maďarským, prípadne rómskym materinským jazykom.	VÚDPaP, prizvaní experti zo ZPP
	Aplikácia správnych metód diagnostiky detí zo SZP, ktorých jazyk je rómčina.	Kombinácia odborných postupov pre prácu s deťmi zo SZP s využitím neverbálnych metód a intervencií.	VÚDPaP, prizvaní experti zo ZPP

⁹⁵ [Nový národný projekt VÚDPaP](#), tlačová správa (MŠVVaŠ SR, 21.11.2023)

Rómski rodičia nenamietajú zaradenie ich detí do špeciálnych škôl pre žiakov s mentálnym postihnutím.	Osveta v radoch rodičov i rómskej komunity ako takej. Vytvorenie priateľského a inkluzívneho prostredia v škole i komune.	PZaOZ/riaditeľ školy/podporný tím prejavujú intenzívny záujem o každé dieťa, vyvíjajú maximálnu snahu, aby sa presvedčili, či je zaradenie dieťaťa do špeciálnej školy pre MP naozaj odôvodnené. Pravidelne a intenzívne konzultujú a komunikujú aj s rodičmi či s pracovníkmi sociálno-právnej ochrany detí a sociálnej kurately.	školský podporný tím
		Nedostatočný záujem o informácie týkajúce sa diagnostických postupov, či o spoznanie dôsledkov neodôvodneného navštevovania špeciálnej školy pre vzdelávaciu cestu dieťaťa vyvažuje škola, či sociálny pracovník alebo zamestnanec miestneho rozvojového tímu cieľnou edukáciou a osvetou rodičov a systematickou prácou s nimi.	zamestnanci ZPP, školský podporný tím, špecialista desegregácie
		Zamestnanci ZPP dbajú pri výkone odborných činností na konzekventné dodržiavanie princípu informovaného súhlasu zákonných zástupcov.	ZPP
		V prípade, že jedna rodina má viacej školopovinných detí, z ktorých jedno je nespochybniteľne diagnostikované s MP a zo strany rodiny je snaha, aby všetky deti z rodiny boli spolu práve v špeciálnej škole, škola a ZPP tomuto želaniu nevyhoví, avšak školy i samosprávy vyvinú maximálne úsilie, aby sa našlo riešenie zodpovedajúce najlepšiemu záujmu všetkých detí, prípadne aj formou zmeny bydliska.	Škola, ZPP, samospráva
Finančná motivácia vyplývajúca z vyššie stanovených noratívov na žiaka a vyšších mzdových noratívov pre špeciálne školy.	Zlepšenie finančnej motivácie zaraďovať deti zo SZP do bežných škôl (preraďovať ich zo špeciálnych škôl do bežných). Dôsledná kontrola dodržiavania štandardov odborných činností VÚDPaP.	Vytvorenie novej metodiky financovania príspevku pre deti a žiakov zo SZP v kontexte systému podporných opatrení .	MŠVVaŠ
		Kontrola aplikácie štandardov diagnostiky na zaraďovanie detí do špeciálnych škôl.	ŠŠI, MŠVVaŠ
Vzdelávacie politiky nevytvárajú mechanizmy na prechod zo špeciálneho do hlavného prúdu vzdelávania.	Kontrolné overovanie mentálneho postihnutia (rediagnostika) u žiakov v špeciálnych školách a triedach. Vytváranie inkluzívneho prostredia a podmienok pre individualizáciu výchovy a vzdelávania dieťaťa zo SZP v bežných školách.	Systematické kontrolné overovanie žiakov zaradených do špeciálnych škôl a tried.	ŠŠI, VÚDPaP, ZPP
		Preraďovanie žiakov do bežných škôl, pri ktorých je odborným postupom zistená zmena diagnózy pri striktnom dodržaní princípu nesegregácie (nezaraďovať do prostredia s rizikom segregácie). Prihliadať na materinský jazyk dieťaťa/žiaka.	Riaditelia, zriaďovatelia, RÚŠS
		Čo najoptimálnejšie a najefektívnejšie uvádzanie do praxe podporných opatrení pre inklúziu detí so ŠVVP, osobitne SZP, vrátane využitia príspevku pre deti zo SZP, skvalitnenie práce podporných tímov a pomáhajúcich profesií v bežnej škole.	MŠVVaŠ, zriaďovatelia, riaditelia
	Pri prestupe žiakov do hlavného prúdu vzdelávania neudržiavať umelo nízky počet detí v špeciálnych školách a triedach.	Pokiaľ klesne počet žiakov v špeciálnych školách pre osoby s mentálnym postihnutím pod zákonom určený počet, tieto školy či triedy umelo neudržiavať a snažiť sa o individuálnu integráciu žiakov do bežných škôl. Nájdienie uplatnenia uvoľnených zamestnancov v bežných školách – posilnenie podporných tímov o špeciálnych pedagógov, psychológov a iné pomocné profesie.	MŠVVaŠ, zriaďovatelia, riaditelia škôl, podporné tímy, PZaOZ

EK2 ŠKOLSKÁ SEGREGÁCIA V ZMIEŠANOM PROSTREDÍ

Školská segregácia v zmiešanom prostredí predstavuje situáciu, keď etnická skladba škôl v rámci obce alebo etnická skladba tried v rámci škôl nezodpovedá etnickej skladbe a demografickým pomerom danej obce či lokality a dochádza k neprípustnému oddeľovaniu detí a žiakov na základe etnicity alebo k neodôvodnenej etnickej koncentrácii rómskych detí a žiakov v rámci niektorých škôl, elokovaných pracovísk či tried.

EK2a) Koncentrácia MRK vo vnútri alebo na okraji lokality

Podtyp 2aa) Školy alebo elokované pracoviská v rámci lokality sa diferencujú podľa etnicity

Charakteristika:

Situácia je charakteristická pre stredne veľké mestá alebo veľké obce, v ktorých existuje koncentrácia MRK buď vo vnútri lokality alebo na jej okraji (ale nie mimo lokality vo väčšej vzdialenosti), a v ktorých je zriadená viac ako jedna škola alebo jedna škola s aspoň jedným elokovaným pracoviskom. Školy môžu patriť pod rôznych zriaďovateľov (samospráva, štát, súkromný subjekt, cirkev). Segregačná situácia spočíva v skutočnosti, že v jednej škole sa koncentrujú deti z MRK a v druhej (či ďalších) deti z majority. Prípadne sa v niektorých školách koncentrujú deti z MRK a v ostatných deti z majority – podľa veľkosti zastúpenia detí z MRK v celkovej detskej populácii danej lokality. Pokiaľ je koncentrácia MRK v lokalite relatívne nízka, môže oddelené vzdelávanie detí z MRK nadobudnúť aj formu oddelených tried či častí školských budov. Špecifická forma situácie môže nastať na národnostne zmiešanom území južného Slovenska, kde sa príslušníci rómskeho etnika spravidla hlásia k maďarskej národnosti, či hovoria maďarským jazykom. Tu sa niekedy štátna škola s vyučovacím jazykom maďarským stáva „školou rómskou“ a nerómske deti maďarskej národnosti prechádzajú na inú školu, či už novozriadenú súkromnú či cirkevnú, alebo slovenskú.

Dôsledky:

- Koncentrácia detí/žiakov z MRK v rámci jednej školy vedie spravidla k nižšej úrovni vzdelávania na danej škole, čo môže byť u mnohých žiakov prekážkou úspešného ukončenia PŠD alebo prekážkou ďalšieho pokračovania v štúdiu na vyšších stupňoch vzdelávania.
- Takáto situácia je aj prekážkou prirodzeného rozvoja interkultúrnych a interpersonálnych kontaktov a socializácie detí z MRK.
- Zároveň u detí z majority vedie absencia systematicky pestovaných interkultúrnych a interpersonálnych kontaktov tiež k znižovaniu miery emočnej inteligencie, utvrdzovaniu rasových predsudkov a stereotypov.
- To všetko sťažuje zaradenie detí/žiakov z MRK na trh práce a ich celkovú sociálnu inklúziu a umocňuje riziko ich sociálneho vylúčenia.

Formy diskriminácie:

a) Nepriama diskriminácia

- Samotný fakt koncentrácie detí z MRK na jednej škole je priamou diskrimináciou len v tom zmysle, že je zrkadlovým obrazom neprijímania detí z MRK do druhých škôl. Je však nepriamou diskrimináciou z hľadiska svojich dôsledkov, ktoré uvádzame vyššie.

b) Priama diskriminácia:

- Situácia nesie v sebe potenciál priamej diskriminácie, pokiaľ niektoré školy v rámci danej lokality odmietajú prijímať rómskych žiakov, alebo kladú ich prijímaniu umelé prekážky, alebo takéto umelé prekážky kladie zriaďovateľ, napríklad formou nesprávneho alebo zámerne deformovaného nastavenia hraníc školských obvodov.

Podtyp 2ab) V lokalite je škola, v ktorej dochádza k vnútornej segregácii

Charakteristika:

Situácia je charakteristická predovšetkým pre väčšie obce s etnicky zmiešaným obyvateľstvom, alebo pre obce, ktorých škola je spádovou školou školského obvodu pre viaceré (menšie) obce v rámci mikroregiónu, v ktorom je zastúpenie detí z majority a z etnickej minority v jednotlivých vekových kohortách v relatívnej rovnováhe. V takýchto prípadoch niekedy dochádza k situácii, že pre deti z etnickej minority sa v rámci školy vyčleňujú osobitné triedy trvalého charakteru, niekedy aj v osobitných, oddelených a izolovaných traktoch školskej budovy alebo areálu školy. Stravovanie a hygienické priestory tiež môžu byť oddelené. V prípade nadmerného počtu žiakov sa vyučovanie niekedy realizuje formou dvojzmennej prevádzky, pričom rómske deti z MRK sú spravidla zaradené do popoludňajšej zmeny.

Dôsledky:

- Zaraďovanie rómskych detí do osobitných tried, často izolovaných od zvyšného priestoru školy je vo vzťahu k deťom porušením ich ľudskej dôstojnosti.
- Vzájomná izolácia detí zosilňuje predsudky a stereotypy, prekáža zdravej socializácii oboch skupín a neumožňuje vytvorenie správnych interkultúrnych a interpersonálnych kontaktov.
- Trvalé zaradenie detí do oddelených tried, kde sa koncentrujú deti zo SZP a MRK, vedie aj k znížovaniu ich šancí úspešne ukončiť školskú dochádzku a pokračovať v štúdiu.
- Trvalé zaradenie detí do popoludňajšej zmeny znižuje ich výkony, zvyšuje nároky na dochádzku a môže viesť k absentérstvu s ďalšími dopadmi na vzdelávanie.

Formy diskriminácie:

a) Priama diskriminácia:

- Vytváranie trvale izolovaných a oddelených tried.
- Oddelené vchody, šatne, hygienické zariadenia, stravovanie.
- Dvojzmenná prevádzka, rómske deti (SZP/MRK) sú v popoludňajšej zmene.

Riešenia EK2a)

Riešenia spojené so zmenou postojového a hodnotového nastavenia na úrovni [štátu a politických elít](#), [zriaďovateľov a riaditeľov](#), [rodičov](#) a špecificky aj z [prostredia majority](#) aj [MRK/SZP](#) sú uvedené vyššie, v časti [B.2.2.1](#).

Ďalšie príčiny:

- Určenie školských obvodov - hranice školských obvodov sú určené spôsobom, že neprirodzene rozdeľujú deti z majority a minority.

Možné riešenie		Návrhy foriem riešení	Kľúčoví aktéri a spolupracujúce subjekty
Citlivá zmena hraníc školských obvodov pri zohľadnení všetkých podmienok stanovených zákonom.		Mapovanie etnických pomerov v rámci lokality a určenie školských obvodov tak, aby nevytvárali etnicky homogénne celky. Prerokovanie určovania školských obvodov vykonať v rámci participatívneho procesu so zapojením obyvateľov príslušných častí mesta/obce, najmä rodičov školopovinných detí. Etnické pomery v danej časti mesta/školského obvodu by sa mali približne odrážať v pomere zastúpenia etník v jednotlivých školách. Citlivé zváženie všetkých aspektov a prijatie rozhodnutia, ktoré žiadna zo strán nebude považovať za prehru, ale porozumie dôvodom, ktoré samosprávu vedie k uvedenému rozhodnutiu. Využitie mediácie a facilitácie špecialistu na desegregáciu.	Samospráva, riaditelia, špecialisti desegregácie

- Realokácia žiakov z etnicky homogénnej školy/triedy do ostatných škôl/tried, alebo opačne, podľa miestnych podmienok, so zohľadnením logistických, organizačných a kapacitných podmienok a pedagogických a ľudskoprávných princípov.

Možné riešenie		Návrhy foriem riešení	Kľúčoví aktéri a spolupracujúce subjekty
Vytvorenie desegregačného/inkluzívneho plánu pre danú lokalitu školy/školu.		Vytvorenie akčnej skupiny na miestnej úrovni – zapojenie všetkých zainteresovaných aktérov: primátor/starosta, zástupcovia odboru školstva a školskej komisie mesta/obce, zástupcovia rodičov školopovinných detí v obvode z majority i minority, školských samospráv, zástupca MŠVVaŠ SR – metodik, špecialista na desegregáciu, zástupca RÚŠS, zástupcovia rozvojového tímu ÚSVRK, pracovníci sociálnej kurately, miestnych podnikov a podnikateľských zväzov, MVO atď.	Samospráva, primátor/starosta, zástupcovia odboru školstva a školskej komisie mestu/obce, zástupcovia rodičov školopovinných detí v obvode z majority i minority, školských samospráv, zástupca MŠVVaŠ – metodik, špecialista na desegregáciu,
Vypracovanie detailného plánu rušenia oddeleného vzdelávania s efektívnym využitím podporných opatrení .		Zohľadnenie priority preradenia do vzdialenostne najbližšej školy žiakov 1. stupňa z dôvodu uprednostnenia dochádzky pešo.	
		Zohľadnenie priority umiestnenia súrodencov alebo príbuzných do rovnakej školy.	
		Zohľadnenie vôle rodičov v čo najvyššej možnej miere, ale spôsobom, aby neprekazila proces desegregácie.	
		Príprava prostredia v prijímajúcej škole – práca riaditeľa a podporného tímu s PZaOZ, ako aj PZaOZ s deťmi v prijímajúcej škole, aby boli pripravené a pozitívne naladené na príchod nových spolužiakov.	

	Úprava počtov žiakov v prijímajúcich triedach, aby celkový počet detí umožňoval individuálnu prácu s „kmeňovými“ i novými žiakmi ⁹⁶ .	zástupca RÚŠŠ, zástupcovia rozvojového tímu ÚSVRK, pracovníci sociálnej kurately, miestnych podnikov a podnikateľských zväzov, angažovaných MVO atď.
	Maximálne zaangažovanie členov podporného tímu do procesu integrácie a inklúzie nových žiakov, vrátane uplatnenia individuálnych výchovno-vzdelávacích a špecializovaných postupov a metód, vrátane uplatnenia minimálneho učebného výstupu pri hodnotení.	
	Dočasná úprava učebného plánu s väčším dôrazom na spoločné aktivity podporujúce vzájomné spoznávanie detí, vrátane mimoškolských kultúrnych a športových aktivít, napomáhajúcich interkultúrnemu a interpersonálnemu porozumeniu, účelné využitie voliteľných (disponibilných hodín) v učebnom pláne školy a vypracovanie učebných osnov aj vo vzdelávacej oblasti Človek a spoločnosť.	
	Aktívne zapájanie nových detí a žiakov do vyučovania a chodu školy, vrátane do práce v triednych a školských samosprávach.	
	Ak je to potrebné, vhodná úprava priestorov školy z bežných výdavkov; prípadne investície do rozširovania priestorov, či dobudovania hygienických zariadení, či priestorov používaných na spoločné kultúrne a športové aktivity – s využitím pomoci mesta/obce alebo štátu, príp. súkromnej sféry.	
	Aktívna podpora spoločných mimoškolských záujmových aktivít žiakov v rámci ZUŠ, športových klubov či CVČ.	

⁹⁶ Pri dodržaní minimálnych počtov žiakov podľa [§ 29 ods. 7 a 8 zákona č. 245/2008 Z. z. \(školský zákon\)](#)

Podtyp 2ac) Spoločné vzdelávanie rómskych detí a žiakov v škole s vyučovacím jazykom národnostnej menšiny, ak je ich jazyk odlišný

Charakteristika:

Situácia je charakteristická pre niektoré obce na južnom Slovensku s prevahou obyvateľstva maďarskej národnosti. V obci je jedna škola s vyučovacím jazykom maďarským, škola s vyučovacím jazykom slovenským nie je, nie je dostatok detí na jej zriadenie. Do obce sa prisťahuje (spravidla na základe organizovanej akcie v mieste pôvodného pobytu) skupina príslušníkov rómskej komunity napríklad zo severnejších oblastí Slovenska, ktorí hovoria rómsky, prípadne slovensky. Je potrebné ich integrovať do života školy.

Dôsledky:

- Pokiaľ budú rómske deti zaradené do tried s vyučovacím jazykom maďarským, môže vzniknúť námietka, že dochádza k ich nežiaducej asimilácii.
- Pokiaľ sa pre deti prisťahovaných Rómov a Rómky otvorí samostatná trieda s vyučovacím jazykom slovenským, môže vzniknúť námietka, že dochádza k segregácii.

Formy diskriminácie:

- a) Priama diskriminácia:
- Vytváranie trvale izolovaných a oddelených tried.
 - Nežiaduca asimilácia.

Riešenia EK2ac)

Možné riešenia	Návrhy foriem riešení	Kľúčoví aktéri a spolupracujúce subjekty
Nepodporovať organizovanú migráciu občanov rómskeho pôvodu spôsobom, že ich motivujú k presťahovaniu rôznymi výhodami.	Zlepšiť participatívne procesy a komunitnú prácu v lokalitách, odkiaľ Rómovia odchádzajú. Zlepšiť informovanosť rómskych obyvateľov o lokalite, kde sa chystajú presťahovať.	Samospráva, ZMOS
Vytvorenie inkluzívneho prostredia v škole v novom bydlisku.	V škole s vyučovacím jazykom maďarským sa otvorí slovenská trieda/triedy pre rómske deti. V nich sa vyučovanie deje na základe upravených učebných plánov, zohľadňujúcich špecifické potreby rómskych detí. Škola dbá na otvorenú komunikáciu s rodičmi detí, zapája ich do života školy a dbá na to, aby sa medzi deťmi nerozšírovalo absentérstvo. Škola deťom poskytuje maximálnu pozornosť. Žiaci nikdy nie sú od seba izolovaní. Spoločne trávajú čas počas prestávok vo vyučovaní, stravovaní aj všetky ostatné školské aktivity sú spojené. Niektoré hodiny výtvarnej výchovy, hudobnej výchovy, telesnej výchovy a technického vyučovania môžu byť tiež vyučované spoločne. Škola i samospráva kladú veľký dôraz na interkultúrnú komunikáciu a vzdelávanie. Škola organizuje množstvo spoločných záujmových umeleckých, technických (napríklad robotika) a športových aktivít mimo vyučovania a podnecuje deti a rodičov aj na účasť v organizovaných formách záujmovej činnosti mimo školy.	Samospráva, zriaďovatelia, školy

EK3 ŠKOLSKÁ SEGREGÁCIA SPOJENÁ S REZIDENČNOU SEGREGÁCIOU

Školská segregácia spojená s rezidenčnou segregáciou vzniká v prostredí, kde v rámci lokality alebo v rámci viacerých susedných lokalít v danom mikroregióne tvorí rómske obyvateľstvo lokálnu väčšinu, respektíve, keď vplyvom demografických procesov dochádza k situácii, že deti z rómskej komunity tvoria väčšinu všetkých detí v rámci jednotlivých vekových kohort detí. Rezidenčná segregácia, ktorá sa prejavuje výraznou koncentráciou až homogenitou obyvateľstva patriaceho k rómskemu etniku v rámci obce alebo skupiny obcí, môže byť výsledkom viacerých subjektívnych aj objektívnych faktorov, napríklad politických rozhodnutí z minulosti, migračných pohybov, regionálnych politík, či individuálneho odlivu detí majority do škôl v najbližšom meste (tzv. fenomén „white flight“).

EK3a) Obce a lokality s väčšinou rómskeho obyvateľstva

Charakteristika:

V niektorých lokalitách, kde v jednotlivých vekových kohortách populácie začínajú prevažovať rómske deti, vznikajú **etnicky homogénne školy na základe fenoménu „white flight“**, individuálnym odlivom nerómskych detí zo škôl. Vytváranie etnicky homogénnej školy môže byť aj dôsledkom nedomyslených parciálnych rozhodnutí v rámci snáh o komplexné riešenia, napr. elimináciou dopravného spoja, ktorá spájala koncentrované rómske osídlenie so školou. Fenomén „white flight“ môžu zosilniť aj iné faktory: sociálna a ekonomická deprivácia daného mikroregiónu, odliv majoritného obyvateľstva pre nedostatok vhodných pracovných príležitostí či možnosti štúdia, alebo jednoducho nezvratný trend urbanizácie, sťahovania príslušníkov strednej triedy do miest. Príslušníci strednej triedy väčšinou vlastnia vlastné dopravné prostriedky a vozia svoje deti do mesta, kde sú aj oni zamestnaní. Príslušníci rómskej komunity autá spravidla nevlastnia, doprava je v regiónoch komplikovaná, nezriedka nie sú zladené časy premávky riadnych spojov s časom školskej dochádzky, pokrytie železničnou sieťou je nedostatočné a v hornatých regiónoch sa ďalej rozvíjať ani nebude, viaceré trate, najmä na južnom Slovensku sa v ostatných desaťročiach zrušili. Málo obcí prevádzkuje školské autobusy. Etnickú homogenizáciu podporujú aj demografické trendy – v niektorých regiónoch východného a južného Slovenska je natalita v rómskych rodinách podstatne vyššia ako v rodinách bielej majority. Fenomén „white flight“ v konečnom dôsledku vedie k situácii segregácie vo výchove a vzdelávaní spojenej s rezidenčnou segregáciou.

Existujú obce, ktoré sa stali **etnicky homogénnymi v dôsledku politických a spoločenských udalostí v minulosti** a v dôsledku politík minulých vlád (aj desaťročia dozadu). Napríklad do niektorých lokalít na Spiši, kde pôvodní obyvatelia boli spišskí Nemci, no po ich odchode či odsune po 2. svetovej vojne tam štát presťahoval Rómov, pričom zároveň sa zaviedla politika zákazu kočovného života. Etnicky plne homogénnymi sa stali v priebehu nasledovných desaťročí vplyvom regionálnej migrácie za prácou. Vo väčších obciach takéhoto typu (napr. Lomnička, Veľká Lomnica) existujú etnicky homogénne školy, alebo etnicky homogénne elokované (vysunuté) pracoviská škôl so sídlom v susedných obciach alebo mestách, ktoré sú niekedy postavené ako modulové (kontajnerové) školy. Kontajnerové školy sa stavajú aj v lokalitách, kde v dôsledku demografického vývoja počet detí z MRK za relatívne krátku dobu značne vzrástol. Kontajnerové školy sú jedným z nástrojov riešenia dvojzmennej prevádzky, avšak v niektorých lokalitách je dvojzmenná prevádzka bežnou praxou.

Modulové alebo kontajnerové školy vznikajú aj v **koncentrovaných lokalitách MRK mimo mesta či obce**, i keď formálne na jej katastrálnom území. Budovanie takýchto škôl, či už v podobe pevných konštrukcií alebo modulových zariadení, môže byť motivované aj snahou o priblíženie školy segregovanej časti obyvateľstva, avšak môže byť zo strany zriaďovateľov motivované aj snahou o umelé udržiavanie pracovných miest v elokovaných pracoviskách škôl a tried s výlučne rómskymi žiakmi.⁹⁷ Deti a žiaci na elokovaných pracoviskách alebo zaradené do popoludňajšej zmeny nemajú prístup k celodennej školskej výchove, naopak, už základnú školu absolvujú v núdzovom režime. Školské kluby detí sú často pre rodičov detí z MRK prakticky nedostupné kvôli existencii skrytých poplatkov.

⁹⁷ [Publikácie eduRoma](#)

Na rozdiel od základných škôl, materské ani stredné školy nemajú stanovené spádové oblasti, no k vzniku etnicky homogénnych rómskych škôl dochádza aj na týchto úrovniach vzdelávania. V prípade materských škôl môže byť príčinou ich vzniku odliv detí z majority, alebo umiestnenie materskej školy (alebo jej elokovaného pracoviska) do blízkosti vylúčenej lokality, do ktorej následne nedochádzajú deti z iných častí obce. Problematické sú **elokované pracoviská stredných odborných škôl**, ktoré sú umiestnené v tesnej blízkosti vylúčených lokalít a sú navštevované výhradne rómskymi žiakmi. V ponuke majú tzv. F-odborné, ktoré ponúkajú dvojročné nižšie stredné odborné vzdelanie bez výučného listu a maturity. Tým pádom neumožňujú ďalšie pokračovanie vzdelávacej cesty.

Osobitnou kapitolou v tejto súvislosti je **národnostne zmiešané prostredie**, kde situáciu komplikujú aj protichodné záujmy jednotlivých zriaďovateľských subjektov. Z niektorých škôl s vyučovacím jazykom maďarským v zriaďovateľskej právomoci samospráv sa vplyvom „white flight“ i vplyvom demografických faktorov postupne stávajú „rómske školy“. Deti z majority prehlasujú ich rodičia na novozriadené neštátne (cirkevné, súkromné) školy s vyučovacím jazykom maďarským, alebo na najbližšiu školu s vyučovacím jazykom slovenským. Rómske školy však zároveň ostávajú školami „maďarskými“, väčšina Rómov na južnom Slovensku sa totiž hlási k maďarskej národnosti, respektíve hovorí doma po maďarsky. Tieto školy síce sú školami s vyučovacím jazykom maďarským, čo je legálny a legitímny dôvod ich existencie, ale zároveň sa stávajú homogénnymi z hľadiska rómskeho etnického charakteru.

Ďalším podtypom sú neplnoorganizované školy s malým počtom žiakov v menších obciach s prevahou rómskeho obyvateľstva. Tu niekedy dochádza k nadmernému javu prepádávania žiakov, ktoré môže byť motivované aj snahou o zachovanie školy z dôvodu minimálneho počtu žiakov stanovených zákonom.

Dôsledky:

- Koncentrácia detí/žiacov z MRK v rámci jednej školy vedie spravidla k nižšej úrovni vzdelávania na danej škole, čo môže byť u mnohých žiakov prekážkou úspešného ukončenia PŠD alebo prekážkou ďalšieho pokračovania v štúdiu na vyšších stupňoch vzdelávania.
- Takáto situácia je aj prekážkou prirodzeného rozvoja interkultúrnych a interpersonálnych kontaktov a socializácie detí z MRK.
- Zároveň u detí z majority vedie absencia systematicky pestovaných interkultúrnych a interpersonálnych kontaktov tiež k znižovaniu miery emočnej inteligencie, utvrdzovaniu rasových predsudkov a stereotypov.
- To všetko sťažuje zaradenie detí/žiacov z MRK na trh práce a ich celkovú sociálnu inklúziu a umocňuje riziko ich sociálneho vylúčenia.
- Viacnásobným prepadnutím sa šance na úspešné pokračovanie vzdelávacej cesty po ukončení povinnej školskej dochádzky prakticky uzatvárajú. Na druhej strane, nadmerný počet často prepádávajúcich detí je vlastne dôkazom, že škola nedokáže plniť svoju funkciu, že nie je dostatočne kvalitná a inkluzívna.

Formy diskriminácie:

a) Nepriama diskriminácia

- Nedostupnosť predprimárneho vzdelávania má nepriamo diskriminačné dôsledky, pretože nepripravenosť detí z MRK na školskú dochádzku zosilňuje dôvody pre „white flight“ rodičov majority.
- Neodôvodnené a časté prepádávanie žiakov s akoukoľvek motiváciou je v konečnom dôsledku nepriamou diskrimináciou a segregáciou (ak sa deje vo väčších počtoch).
- Fakt koncentrácie detí z MRK na jednej škole môže ústiť do nepriamej diskriminácie z hľadiska svojich dôsledkov, ktoré uvádzame vyššie; tie totiž vedú k sociálnemu vylúčeniu a ďalšej marginalizácii.

b) Priama diskriminácia:

- Situácia nesie v sebe potenciál priamej diskriminácie, pokiaľ niektoré školy v rámci danej lokality odmietajú prijímať rómskych žiakov, alebo kladú ich prijímaniu umelé prekážky, alebo takéto umelé prekážky kladie zriaďovateľ, napríklad formou nesprávneho alebo zámerne deformovaného nastavenia hraníc školských obvodov.

Riešenia EK3a

Riešenia spojené so zmenou postojuvého a hodnotového nastavenia na úrovni [štátu a politických elít](#), [zriaďovateľov a riaditeľov](#), [rodičov](#) a špecificky aj z [prostredia majority](#) aj [MRK/SZP](#) sú uvedené vyššie, v časti [B2.2.1](#).

Podtyp: 3aa) Etnicky homogénna škola vplyvom demografických pohybov

Ďalšie príčiny:

- nerómski rodičia prehlasujú deti do školy v najbližšom meste; rómske deti ostávajú, lebo rodičia nepracujú (v meste), nemajú auto, lepšie sa cítia "doma".
- demografické trendy vedú k nárastu rómskych detí v danom mikroregióne.

Možné riešenia	Návrhy foriem riešení	Kľúčoví aktéri a spolupracujúce subjekty
Zvýšenie úrovne a kvality poskytovaného vzdelávania v škole, zvýšenie prestíže školy, čo môže postupne viesť k prehodnoteniu zmýšľania majoritných rodičov a „návratu“ ich detí do pôvodnej školy.	Vypracovať si vlastné zásady disciplíny školy/triedy, aby bolo pre všetkých jasné a akceptovateľné, aké správanie je prípustné a aké následky možno očakávať.	Školy, žiaci, podporné tímy
	Pravidelne realizovať základné lekárske prehliadky žiakov. Dbať na dodržiavanie hygienických štandardov žiakov.	MZ SR -Terénni asistenti zdravia, Školy, Zriaďovatelia, MŠVVaŠ SR
	Viesť žiakov k ochrane životného prostredia.	MŠVVaŠ SR, NIVAM, školy, PZaOZ
	Cielene a systematicky rozvíjať mimoškolské aktivity zacielené na rozvoj interetnických, interkultúrnych a interpersonálnych vzťahov. Organizovať spoločné rekreačné, športové, kultúrne podujatia v obci, ktoré spoja všetkých občanov. Zaangažovať ich do organizácie. Na podujatiach obce/mesta prezentovať školu, šíriť jej dobrú povesť.	Školy, zriaďovatelia, samosprávy
	Zapojiť sa do projektov a výziev zameraných na zlepšenie inkluzívneho prostredia v školách aj v spolupráci s mimovládnyimi organizáciami.	Školy, zriaďovatelia, ministerstvá, MVO
	Efektívne využívať všetky podporné opatrenia pre podporu detí zo SZP/MRK.	Zriaďovatelia, školy

EK3: SITUÁCIE REZIDENČNEJ SEGREGÁCIE

Zlepšenie celkových sociálno-ekonomických podmienok a vzťahov v rámci lokality a (mikro)regiónu, zvýšením atraktivity lokality.	Podporovať zamestnanosť a sociálne bývanie pre rómskych obyvateľov. Budovať hygienickú infraštruktúru a inžinierske siete, aj v záujme eliminácie dôvodov spôsobujúcich sociálny dištanc medzi majoritnou a minoritnou populáciou.	MPSVaR SR, ÚSVRK, samosprávy
	Aktívna práca s rómskymi rodičmi, podpora poskytovania ranej starostlivosti pre deti zo SZP už od najmenšieho veku; podpora inštitucionalizovanej komplexnej ranej starostlivosti; motivovanie a podpora zaškoľovania detí zo SZP do materských škôl, aby zaostávanie detí zo SZP nebol dôvodom „white flightu“, či už v podobe odkazu majoritných rodičov na kognitívne zaostávanie rómskych detí, alebo v podobe ich odkazu na absenciu hygienických či iných „civilizačných“ návykov rómskych detí.	Samosprávy, MVO, MŠVVaŠ SR, MPSVaR SR, ÚPSVaR – sociálna kuratela, ÚSVRK
	Komunitný rozvoj, práca s rodičmi, osвета v radoch rodičov i komunity ako takej. Vytvorenie priateľského a inkluzívneho prostredia v škole i komunite.	Samosprávy, MVO, MPSVaR, ÚSVRK
Rómska národnostná škola ako jedno z riešení práva na rozvoj jazyka a identity a práva na vzdelávanie v materinskom jazyku.	V prípade lokalít alebo zhluku lokalít, kde je etnická homogenita vysoká, môže byť v prípade Rómov, ktorých materinský jazyk je rómsky (t. j. približne 60 % Rómov) zvažovaná aj možnosť zriadenia rómskej národnostnej školy. Ide o školu s vyučovaním rómskeho jazyka, v ktorej sa zohľadňujú „osobitosti vzdelávania národnostných menšín“ v zmysle § 12 školského zákona, čiže vyučujú sa v nich v rámci vzdelávacích oblastí Človek a spoločnosť a Umenie a kultúra aj obsahy spojené s kultúrou, históriou a identitou Rómov a Rómok. Takéto školy však musia byť inkluzívne (aj v zmysle otvorenosti pre deti z majority), musia dodržiavať štandard kvality a musia byť zriadené v súlade s Dohovorom UNESCO proti diskriminácii vo vzdelávaní a s Medzinárodným dohovorom na odstránenie rasovej diskriminácie. Tieto školy musia zároveň fungovať takým spôsobom, aby neviedli k sociálnemu vylúčeniu svojich žiakov, aby ich vzdelávacie cesty ostali po absolvovaní školy otvorené. Najlepšie riešenie je, ak je rómska národnostná škola súčasťou klastra. Podrobnosti o tejto možnosti sú popísané v Prílohe č. 4 tohto materiálu.	Školy, zriaďovatelia, samosprávy, MŠVVaŠ SR, ÚSVRK, RÚŠS

Podtyp 3ab) Etnicky homogénne školy alebo ich elokované pracoviská v dôsledku rezidenčnej segregácie

Príčiny:

- Obec/odlúčená časť obce je v situácii rezidenčnej segregácie (etnickej koncentrácie) vytvorenej v minulosti.
- Neexistuje vzdelávanie pre rómske deti v dostupnej vzdialenosti od bydliska.

Možné riešenia	Návrhy foriem riešení	Kľúčoví aktéri
V čo najväčšej možnej miere sa vyvarovať riešení, ktoré oddelené vzdelávanie robia nezvratným.	Ak je to prechodne nevyhnutné, školu alebo elokované pracovisko školy udržať len pre deti na prvom stupni (prípadne, po kurikulárnej reforme, na prvom cykle). Pre malé deti môže byť náročné cestovať či chodiť pešo niekoľko kilometrov do centra obce, najmä ak ich rodičia nepracujú a/alebo nevlastnia auto, čo je väčšinový prípad. Aj v tomto prípade robiť všetky možné opatrenia, aby deti neostali izolované vo svojej komunite a aby nedochádzalo ku getoizácii. Organizovať podujatia a aktivity takého charakteru, aby sa pravidelne stretávali s deťmi zo susedných škôl v obci alebo v okolí.	MŠVVaŠ, samospráva, školy, zriaďovatelia, riaditelia, PZaOZ, ÚSVRK
	Dôsledne dbať na pravidelnú školskú dochádzku detí, netolerovať absentérstvo. Pracovať s rodičmi, spolupracovať so samosprávou, pracovníkmi sociálno-právnej ochrany detí a sociálnej kurately, s miestnou samosprávou, prípadne aj s políciou. Vynechávanie dochádzky nezneužívať ako dôvod pre časté prepádávanie detí a umelé udržiavanie niektorých ročníkov, či umelé udržiavanie malých neplnoorganizovaných škôl.	Samosprávy, zriaďovatelia, MVO, ÚPSVaR – sociálna kuratela

Ďalšie riešenia sú spoločné aj pre [podtyp 3ac](#)) a sú uvedené v nasledujúcej časti Riešení pri určovaní školských obvodov a vytváraní klastrov.

Podtyp 3ac) Viacero obcí s koncentráciou MRK tvoria spoločný školský obvod

Príčiny:

- K segregácii formou oddeleného vzdelávania alebo dvojzmennej prevádzky často dochádza aj vytváraním spoločných školských obvodov pre viacero obcí s koncentráciou MRK.

Možné riešenia	Návrhy foriem riešení	Kľúčoví aktéri a spolupracujúce subjekty
Je potrebné zabezpečiť vzdelávanie pre rómske deti v dostupnej vzdialenosti od bydliska.	Pri výstavbe nových objektov preferovať výber lokality tak, aby bola v hlavnej časti obce príjemnom prostredí na polceste medzi hlavnou časťou obce a oddelenou časťou obce. V prípade neexistencie vhodných disponibilných pozemkov prepojiť v rámci plánu strednodobého rozvoja obce vhodne časti obce aj dobudovaním dopravnej infraštruktúry a inžinierskych sietí, rekreačných priestorov, nákupných centier, športovísk a priestorov pre kultúrne využitie.	Samosprávy, zriaďovatelia, ÚSVRK
	Vzdelávanie starších žiakov (2. stupeň, resp. 2.a 3. cyklus po kurikulárnej reforme) v každom prípade riešiť spoločným vzdelávaním. V prípade potreby zabezpečiť servis školských autobusov vo vlastníctve obce, ktoré sa môžu využiť aj na iné účely pre obyvateľov. Zabezpečiť sociálny a pedagogický sprievod pri preprave žiakov.	Samosprávy, zriaďovatelia, školy, ÚSVRK
	Pri začleňovaní žiakov z vylúčenej či oddelenej lokality do inej školy využiť všetky metodické, pedagogické a ľudské postupy a podporné opatrenia, vrátane kultivácie postojov rodičov z majority i minority, napríklad aj s účasťou mediátora a aktívneho zapojenia detí i rodičov do života školy.	Zriaďovatelia, školy, MVO
Nastavovanie školských obvodov striktne podľa kritérií stanovenými v zákone a medzinárodných právnych záväzkov SR, aby nedochádzalo k segregácii formou oddeleného vzdelávania alebo vytvorenia dvojzmennej prevádzky.	Vytvoriť oficiálny zoznam školských obvodov na MŠVVaŠ SR a vytvárať o nich pravidelné analytické dokumenty.	MŠVVaŠ SR
	Pri určovaní spoločného školského obvodu na úrovni samospráv dôsledne postupovať podľa zákona č. 596/2003 Z. z. ⁹⁸ , a zároveň dodržiavať ustanovenia školského zákona o zákaze segregácie a rovnakom prístupe k vzdelávaniu pre všetkých žiakov. Určovanie školských obvodov by malo prirodzeným spôsobom podporovať aj mobilitu a posilňovať sociálnu a etnickú kohéziu v danom (mikro)regióne.	Samosprávy, zriaďovatelia, RÚŠS
	Pri určovaní spoločných školských obvodov postupovať dôsledne participatívnym spôsobom, so zapojením miestnych komunit, zástupcov rodičov, orgánov miestnej štátnej správy v školstve, špecialistov na desegregáciu, multidisciplinárnych rozvojových tímov ÚSVRK, prípadne mediátorov.	Samosprávy, zriaďovatelia, RÚŠS
	Určovať spoločné školské obvody spôsobom, aby sa odstránila alebo v čo najväčšej možnej miere zredukovala dvojzmenná prevádzka a pokiaľ je nutné ju prechodne udržať, tak len spôsobom neposilňujúcim segregáciu či stereotypy.	Samosprávy, zriaďovatelia, RÚŠS
	Zriaďovanie elokovaných pracovísk využiť len ako krajnú možnosť, a to pre žiakov na 1. stupni (či pre žiakov 1. cyklu). Aj v tomto prípade robiť všetky možné opatrenia, aby deti neostali izolované vo svojej komunite a aby nedochádzalo ku getoizácii.	Samosprávy, zriaďovatelia, RÚŠS

⁹⁸ § 8 ods. 1 a 2 zákona 596/2003 Z. z.

EK3: SITUÁCIE REZIDENČNEJ SEGREGÁCIE

	Zaviest celodenný výchovný systém pre žiakov zo SZP a z MRK znížením alebo odpustením príspevku na čiastočnú úhradu nákladov spojených s účasťou detí v školskom klube detí.	Zriaďovatelia, samosprávy riaditelia škôl, ÚSRK
	V prípade väčších vzdialeností medzi obcami, resp. v prípade komplikovanej dopravnej logistiky, zväžiť vytvorenie rôznych spoločných obvodov pre žiakov na 1. stupni a na 2. stupni zohľadnením kritéria dostupnosti a možnosti dopravnej obslužnosti územia obce, pre ktoré má obec určiť školský obvod, resp. kritéria primeranej vzdialenosti dochádzky žiaka do školy, ktorá neohrozí plnenie povinnej školskej dochádzky žiakov ⁹⁹ .	Samosprávy, zriaďovatelia, RÚŠS
	Na národnostne zmiešaných územiach vytvárať spoločné školské obvody spôsobom, aby zohľadňovali záujem obyvateľov s trvalým bydliskom v obci/v obciach tvoriacich spoločný obvod o vzdelávanie v slovenskom jazyku a v jazyku národnostných menšín. Spoločné obvody môžu byť rôzne pre školy s vyučovacím jazykom slovenským a s vyučovacím jazykom/s vyučovaním jazyka národnostnej menšiny. Ich určovaním by sa nemali klásť ani nepriame prekážky, aby občania mohli využiť právo na vzdelávanie vo svojom materinskom jazyku podľa príslušných ustanovení školského zákona, či zákona o štátnej správe v školstve a školskej samospráve.	Samosprávy, zriaďovatelia, RÚŠS
Vytváranie klastrov – zakladanie združení škôl a školských zariadení v rámci daného mikroregiónu zápasiaceho so štrukturálnymi nerovnosťami ako jeden z nástrojov zvyšovania úrovne, kvality a inkluzívnosti vzdelávania.	Dopracovať presné parametre fungovania klastrov.	MŠVVaŠ SR, ÚSVRK, PRO MŠVVaŠ SR, ZMOS
	Školy a zariadenia združené v klastri si môžu vzájomne zdieľať niektoré režijné náklady, môžu v rámci klastra hospodárnejšie využívať disponibilné finančné a materiálo-technické prostriedky, môžu si zdieľať odborných zamestnancov pomáhajúcich profesií (podporných tímov), môžu si zdieľať pedagogických zamestnancov niektorých predmetov, pedagogické zbory si môžu efektívnejšie vymieňať skúsenosti a príklady dobrej praxe, môžu spoločne organizovať mimoškolské športové, kultúrne, záujmovo-umelecké a rekreačné aktivity, čím sa utužujú interetnické, interkultúrne a medziludské vzťahy.	Školy, samosprávy
	Výchovno-vzdelávacie aktivity sa môžu realizovať v spolupráci s ďalšími školami v klastri, ktoré navštevujú deti z majoritnej spoločnosti. Tieto sa môžu realizovať medzi školami v okolí, vrátane podpory tzv. „výmenného učenia“ ¹⁰⁰ aj v prípade, ak školy (ešte) nie sú združené v klastri.	Školy
	Spoznaním profilu iných škôl v rámci klastra a cielenou prácou s rodičmi, vrátane využitia špecializovaného kariérového poradenstva môžu byť postupne aj rómske deti motivované k tomu, aby sa prehlásili do iných škôl v rámci klastra.	Školy, rodičia
	„Klastrové školy“ sú súčasťou komplexnejšieho plánu hospodárskeho, sociálneho a kultúrneho rozvoja mikroregiónu a nadväzujú na rozvoj širšej spolupráce medzi jednotlivými obcami.	Samosprávy, školy
	Vytvorenie klastrov môže v prípadoch rezidenčnej segregácie pomôcť vyriešiť problém správneho určenia spoločných školských obvodov.	Samosprávy, školy

⁹⁹ § 8 ods. 1 písm. b) a c) zákona č. 245/2008 Z. z. (školský zákon)

¹⁰⁰ Publikácie.eduRoma

POUŽITÁ LITERATÚRA

Legislatívne dokumenty:

Ústava Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb. Dostupné na: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/1992/460/>

Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. PL. ÚS 8/04 z 18. októbra 2005 uverejnený v Zbierke zákonov Slovenskej republiky, čiastka 220, pod č. 539/2005. Dostupné na: <https://www.slov-lex.sk/judikaty/-/spisova-znacka/PL%252E%2B%25C3%259AS%2B8%252F04>

Zákon č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní (školský zákon) a o zmene a doplnení niektorých zákonov. Dostupné na: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2008/245/>

Zákon č. 182/2023 Z. z. ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní (školský zákon) a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony. Dostupné na: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2023/182>

Zákon č. 596/2003 Z. z. o štátnej správe v školstve a školskej samospráve a o zmene a doplnení niektorých zákonov. Dostupné na: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2003/596>

Zákon č. 597/2003 Z. z. o financovaní základných škôl, stredných škôl a školských zariadení. Dostupné na: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2003/597/20230901#paragraf-4e>

Zákon č. 365/2004 Z. z. o rovnakom zaobchádzaní v niektorých oblastiach a o ochrane pred diskrimináciou a o zmene a doplnení niektorých zákonov (antidiskriminačný zákon). Dostupné na: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2004/365/>

Vyhláška Ministerstva školstva Slovenskej republiky č. 322/2008 zo 6. augusta 2008 o špeciálnych školách. Dostupné na: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2008>

Vyhláška Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu SR č. 24/2022 zo 17. januára 2022 o zariadeniach poradenstva a prevencie. Dostupné na: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2022/24>

Smernica Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu SR č. 36/2018 k prevencii a riešeniu šikanovania detí a žiakov v školách a školských zariadeniach. Dostupné na: <https://www.minedu.sk/data/att/031/16073.f8ed54.pdf>

Smernica RADY 2000/43/ES z 29. júna 2000, ktorou sa zavádza zásada rovnakého zaobchádzania s osobami bez ohľadu na rasový alebo etnický pôvod. Dostupné na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=CELEX:32000L0043%20>

Strategické dokumenty verejnej politiky

Úrad vlády SR. Zásady vládnej politiky k Rómom a ich rozpracovanie v rezortoch. In. Uznesenie Vlády Slovenskej republiky č. 153 z roku 1991.

MŠVVaŠ SR. Stratégia inkluzívneho prístupu vo výchove a vzdelávaní. 2021. Dostupné na: <https://www.minedu.sk/30864-sk/strategia-inkluzivneho-pristupu-vo-vychove-a-vzdelavani/>

ÚSVRK. Stratégia rovnosti, inklúzie a participácie Rómov do roku 2030. Dostupné na: https://www.romovia.vlada.gov.sk/site/assets/files/1113/strategia_2030.pdf?csrt=6984474512365341457

MŠVVaŠ SR. Národná klasifikácia vzdelania. 2018. Dostupné na: <https://www.minedu.sk/data/files/3772.pdf>

Úrad vlády SR. Plán obnovy a odolnosti Slovenskej republiky. 2021. Dostupné na: <https://www.planobnovy.sk/>

Súdne rozhodnutia

D.H. a ďalší proti Českej republike. Rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva.

[https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-83256%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-83256%22]})

Horváth a Kiss proti Maďarsku. Rozsudok Európskeho súdu pre ľudské

práva. [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-116124%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-116124%22]})

Oršuš a ďalší proti Chorvátsku. Rozsudok Európskeho súdu pre ľudské

práva. [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-97689%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-97689%22]})

Lavida a ďalší proti Grécku. Rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva.

[https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-120188%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-120188%22]})

Elmazova a ďalší proti Severnému Macedónsku z roku 2022. Rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva.

[https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-221503%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-221503%22]})

Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky z 15. decembra 2022, sp. zn. 5Cdo/102/2020. Dostupné na:

<https://poradna-prava.sk/wp-content/uploads/2023/02/rozsudok-NS-SR-zo-dna-15122022.pdf>

Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky z 28. marca 2023, sp. zn. 4Cdo/112/2021. Dostupné na:

<https://www.nsud.sk/rozhodnutia/4cdo1122021/>

Rozsudok Najvyššieho súdu Českej republiky z 5. mája 2022, spis. zn. 25 Cdo 473/2021. Dostupné na:

https://www.nsoud.cz/Judikatura/judikatura_ns.nsf/WebSearch/2A32AD763CFC9A92C125889000161213?openDocument&Highlight=0

Rozsudok Okresného súdu Prešov z 5.12.2011, sp. zn. 25C/133/2010. Dostupné na: <https://poradna-prava.sk/wp-content/uploads/2021/11/rozsudok-okresneho-sudu-presov-v-pripade-verejnej-zaloby-proti-zakladnej-skole-v-sarisskych-michalanoch.pdf>

Rozsudok Krajského súdu v Prešove z 30. októbra 2012, sp. zn. 20Co/126/2012. Dostupné na:

<https://www.ochrance.cz/uploads-import/DISKRIMINACE/aktuality/Rozsudek-KS-Presov.pdf>

Rozsudok Krajského súdu v Prešove z 28. februára 2023, sp. zn. 20Co/21/2022-680. Dostupné na:

<https://poradna-prava.sk/wp-content/uploads/2023/05/Anonymizovany-rozsudok-KS-PO-diskriminacia-romskych-deti-v-specialnom-vzdelavani.pdf>

Medzinárodné právne a politické dokumenty a odporúčania

Medzinárodný dohovor o odstránení všetkých foriem rasovej diskriminácie. OSN, 1965. In Vyhláška ministra

zahraničných vecí o Medzinárodnom dohovore o odstránení všetkých foriem rasovej diskriminácie. MZ SR, 1974.

Dostupné na: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/1974/95/19741018>

Dohovor o právach osôb so zdravotným postihnutím. In Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej

republiky č. 317/2010 Z. z. OSN, 2006. Dostupné na: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2010/317/20100710>

Dohovor o zabránení a trestaní zločinu genocídy. In Vyhláška ministra zahraničných vecí č. 32/1955 Zb. OSN,

1948. Dostupné na: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/1955/32/>

Convention against Discrimination in Education - Dohovor proti diskriminácii vo vzdelávaní. Dostupné

v anglickom jazyku na: <https://www.unesco.org/en/legal-affairs/convention-against-discrimination-education>.

UNESCO, 1960. Neoficiálny slovenský preklad dostupný na:

https://www.statpedu.sk/files/articles/nove_dokumenty/ucebnice-metodiky-publikacie/publikacie/publikacia_pravo_na_vzdelanie.pdf, s. 291 a ďalšie.

Európsky dohovor o ľudských právach (Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd). Council of Europe, 1960. Dostupné na: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_slk

Európska charta regionálnych alebo menšinových jazykov. In Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky č. 588/2001 Z. z. Council of Europe, 1992. Dostupné na: https://cloud-1.edupage.org/cloud/EUROPSKA-CHARTA-regionalnych-alebo-mensinovyh-jazykov.pdf?z%3APyV6EOdvB%2BZoS5dEuWjTU%2FWVfD%2BIHswilu3SYIm2w49_yiSD7ifT1uQSaj3TbGAvq

Smernica Rady 2000/43/ES z 29. júna 2000, ktorou sa zavádza zásada rovnakého zaobchádzania s osobami bez ohľadu na rasový alebo etnický pôvod. Rada ES, 2000. Dostupné na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/HTML/?uri=CELEX:32000L0043>

Charta základných práv Európskej únie. EÚ, 2000. Dostupné na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=CELEX:12016P/TXT>

Všeobecná deklarácia ľudských práv. OSN, 1948. Dostupné na: https://www.ustavnysud.sk/documents/10182/992240/DE01_48.pdf/0d4bbd21-2476-4881-a7b3-145f72f2564b. Neoficiálny preklad v slovenčine dostupný na: <https://www.amnesty.sk/wp-content/uploads/2012/01/UDHRvSVK.pdf>

Všeobecné odporúčanie č. 29 Výboru pre odstránenie všetkých foriem rasovej diskriminácie. General recommendation of the Committee on the Elimination of the Racial Discrimination No 29 (Descent). Dostupné v anglickom jazyku na: https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=INT%2FCERD%2FGEC%2F7501&Lang=en

Všeobecný komentár č. 13 Výboru pre hospodárske, sociálne a kultúrne práva OSN o práve na vzdelanie. CESCR, 1999. (V origináli: General Comment No. 13: The Right to Education. Committee on Economic, Social and Cultural Rights.) Dostupné v anglickom jazyku na: https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=E%2FC.12%2F1999%2F10&Lang=en Neoficiálny slovenský preklad dostupný na: https://www.statpedu.sk/files/articles/nove_dokumenty/ucebnice-metodiky-publikacie/publikacie/publikacia_pravo_na_vzdelanie.pdf

Všeobecné odporúčanie č. 7 [revidované] Európskej komisie proti rasizmu a intolerancii o prijímaní vnútroštátnej legislatívy zameranej na boj proti rasizmu a rasovej diskriminácii. ECRI.2002. (General policy recommendation no. 7 (revised) on national legislation to combat racism and racial discrimination. European Commission against Racism and Intolerance). Dostupné v anglickom jazyku na: <https://rm.coe.int/ecri-general-policy-recommendation-no-7-revised-on-national-legislatio/16808b5aae>

Odporúčanie Rady EÚ z 12. marca 2021 o rovnosti, začleňovaní a účasti Rómov (2021/C 93/01). Dostupné na: [eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=CELEX:32021H0319\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=CELEX:32021H0319(01))

Guidance for Member States on the use of European Structural and Investment Funds in tackling educational and spatial segregation. European Commission, 2015. EGESIF_15-0024-01 11/11/2015). Dostupné na: https://www.minv.sk/swift_data/source/mvsr_a_eu/oplz/vyzvy/thematic_guidance_fiche_segregation_en.pdf

Fighting school segregation in Europe through inclusive education. Position paper. Council of Europe Commissioner for Human Rights. (Odstraňovanie školskej segregácie v Európe prostredníctvom inkluzívneho vzdelávania.) Dostupné v anglickom jazyku na: <https://rm.coe.int/fighting-school-segregation-in-europe-through-inclusive-education-a-posi/168073fb65>

Thematic Commentary No. 1 on Education under the Framework Convention for the Protection of National Minorities. (Tematický komentár č. 1 o vzdelávaní Rámcového dohovoru o právach národnostných menšín.) Council of Europe (Rada Európy), August 2024.

Odborné publikácie, analytické a metodické materiály

ÚSVRK. *Atlas rómskych komunit* [online]. Bratislava: Úrad splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity, 2019. Dostupné na: <https://romovia.vlada.gov.sk/atlas-romskych-komunit/atlas-romskych-komunit-2019/>

DEBRECÉNIOVÁ, J.: *Antidiskriminačný zákon. Komentár*. Bratislava: Občan, demokracia a zodpovednosť, 2008. ISBN: 9788089140169.

FARKAS, L., GERGELY, D.: *Racial discrimination in education and EU equality law*. Brussels: European Commission, 2020. ISBN: 978-9-76-08834-9. Dostupné na: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/a9ac3183-634c-11ea-b735-01aa75ed71a1/language-en>

HORNÁ D., PETŐCZ K. *Právo na vzdelanie a jeho kľúčové aspekty* [online]. Bratislava: Štátny pedagogický ústav, 2015. Dostupné na: https://www.statpedu.sk/files/articles/nove_dokumenty/ucebnice-metodiky-publikacie/publikacie/publikacia_pravo_na_vzdelanie.pdf

HUTTOVÁ J. a kol. *Segregácia alebo inklúzia Rómov vo vzdelávaní: Voľba pre školy?*. Bratislava: Nadácia otvorenej spoločnosti, 2012. Dostupné na: https://www.noveskolstvo.sk/upload/pdf/OSF_2012.pdf

MŠVVaŠ SR. *Katalóg podporných opatrení*. Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu SR, 2023. Dostupné na: <https://podporneopatrenia.minedu.sk/katalog-podpornych-opatreni/>

KOREŇOVÁ S. a kol. *Metodika vzdelávacieho a poradenského programu v oblasti občianskych a ľudských práv*. Bratislava: eduRoma – Roma Education Project, 2022. ISBN: 978-80-974465-1-2. Dostupné na: <https://eduroma.sk/wp-content/uploads/2022/12/FINALISBNMetodika-CT-FIN-1.pdf>

LAJČÁKOVÁ J. a kol. *Školy proti segregácii Metodická príručka na prevenciu a odstraňovanie segregácie rómskych žiakov*. Bratislava: eduRoma – Roma Education Project, 2017. ISBN: 978-80-972-680-4-6. Dostupné na: <https://eduroma.sk/docs/skoly-proti-segregacii.pdf>

LISTER R. *Povert*. Cambridge: Blackwell/Polity Press, 2004. ISBN 0745625630/0745625649

VÚDPaP, 2023. *Odborná starostlivosť poskytovaná deťom/žiakom zo sociálne znevýhodneného prostredia*. Bratislava: Výskumný ústav psychológie a patopsychológie, 2023. Dostupné na: <https://www.minedu.sk/data/att/27185.pdf>

PETRASOVÁ A., PAVLOV I. *Príbeh školy v Šarišských Michaľanoch Kritická reflexia a výzvy*. Bratislava: eduRoma – Roma Education Project, 2017. ISBN: 978-80-972680-0-8. Dostupné na: <https://eduroma.sk/docs/pribeh-skoly-v-sarisskych-michalanoch.pdf>

PISA 2012 results: Excellence through equity – giving every student the chance to succeed (Volume II), Paris: PISA, OECD Publishing, 2013. Dostupné na: <https://www.oecd.org/pisa/keyfindings/pisa-2012-results-volume-ii.pdf>

PISA 2018 na Slovensku. Dostupné na: <https://www2.nucem.sk/sk/merania/medzinarodne-merania/pisa/cyklus/2018>

HISTORY.COM EDITORS. *Plessy vs. Fergusson*. In History. 2023. Dostupné na: <https://www.history.com/topics/black-history/plessy-v-ferguson>

RAFAEL V. a kol. *Vzdelávanie na okraji – Ako si poradiť so školskou segregáciou*. Bratislava: eduRoma – Roma Education Project, 2022. ISBN: 978-80-972680-9-1. Dostupné na: <https://eduroma.sk/docs/vzdelavanie-na-okraji-2022.pdf>

RAFAEL V. a kol. *Odpovede na otázky rómskych žiakov vo vzdelávacom systéme na Slovensku*. Bratislava: Nadácia otvorenej spoločnosti – Open Society Foundation, 2011. ISBN: 978-80-970143-7-7. Dostupné na: <https://eduroma.sk/docs/odpovede-na-otazky-desegregacie.pdf>

RAFAEL V., ANDRÉ I. *Od segregácie k inkluzívnemu vzdelávaniu - Prípady školy v Šarišských Michaľanoch*. Bratislava: Regionálne centrum Rozvojového programu OSN pre Európu a Spoločenstvo nezávislých štátov v Bratislave, 2014. ISBN: 978-80-89263-20-2. Dostupné na: <https://eduroma.sk/docs/od-segregacie-k-inkluzivnemu-vzdelavaniu.pdf>

RAFAEL V., KREJČÍKOVÁ K. *Ako zostať blízko na diaľku*. Bratislava: eduRoma – Roma Education Project, 2020. ISBN: 978-80-972680-8-4. Dostupné na: <https://eduroma.sk/docs/ako-zostat-blizko-na-dialku.pdf>

MF SR. *Revízia výdavkov na skupiny ohrozené chudobou alebo sociálnym vylúčením - Záverečná správa*. Ministerstvo financií SR, 2020. Bratislava: Ministerstvo financií SR, 2020. Dostupné na: <https://www.minedu.sk/data/att/15944.pdf>

SNSLP. *Správa o dodržiavaní ľudských práv vrátane zásady rovnakého zaobchádzania v Slovenskej republike za rok 2022*. Slovenské národné stredisko pre ľudské práva, Bratislava, 2023. Dostupné na: <https://www.snslp.sk/wp-content/uploads/Sprava-o-LP-za-rok-2022-na-web.pdf>

MŠVVaŠ SR. *Spolu v jednej lavici. Metodický materiál desegregácie škôl pre zriaďovateľov a riaditeľov* [online]. Bratislava: 2022. Dostupné na: <https://www.minedu.sk/data/att/23399.pdf>

Štatistická ročenka školstva. Dostupné na: https://www.cvtisr.sk/cvti-sr-vedecka-kniznica/informacie-o-skolstve/statistiky/statisticka-rocenka-publikacia/statisticka-rocenka-specialne-skoly.html?page_id=9600#

ŠÚ SR. *Národná analytická správa – Sčítanie obyvateľov, domov a bytov 2021*. Štatistický úrad SR: 2023. Dostupné na: https://www.scitanie.sk/storage/app/media/dokumenty/SODB_Narodna_analyticka_sprava.pdf

NIVAM. *Výchova a vzdelávanie žiakov zo sociálne znevýhodneného prostredia*. Bratislava: Národný inštitút vzdelávania a mládeže, 2023. Dostupné na: <https://www.statpedu.sk/sk/svp/statny-vzdelavaci-program/vychova-vzdelavanie-ziakov-so-svvp/ziak-so-sociálne-znevýhodneného-prostredia/>

NIVAM. *Výchova a vzdelávanie žiakov so zdravotným znevýhodnením*. Bratislava: Národný inštitút vzdelávania a mládeže, 2023. Dostupné na: <https://www.statpedu.sk/sk/svp/statny-vzdelavaci-program/vychova-vzdelavanie-ziakov-so-svvp/novy-podadresar/>

Interné materiály, rukopisy

HRICA P. *Koreňové príčiny segregácie na školách* [interný dokument MŠVVaŠ SR]. Bratislava: 9.6.2023.

PETŐCZ K. *Rasová segregácia/desegregácia na Slovensku - Metodologické a ľudskoprávne východiská* [interný dokument MŠVVaŠ SR]. Bratislava: 20.6.2023.

RAVASZ Á. *Typy segregácie rómskych detí a motivácií na jej vytváranie* [interný dokument MŠVVaŠ SR]. Bratislava: 21.5.2023.

ŠPOTÁKOVÁ, M.: *Poznámky k textu: Definícia segregácie* [interný dokument MŠVVaŠ SR]. Bratislava: 16.8.2023.

PRÍLOHY

Príloha č. 1

Ustanovenia právnych predpisov vzťahujúce sa na uplatňovanie zásady rovnakého zaobchádzania vo výchove a vzdelávaní, vrátane dodržiavania zákazu segregácie. Sú uvedené v aktuálnom znení k decembru 2023.

A. Legislatíva – Zákony

Aa) Zákon č. 460/1992 Zb. – Ústava Slovenskej republiky¹⁰¹

➤ Všeobecná zásada rovnosti a nediskriminácie - Čl. 12 ods. 1 a ods. 2 ústavy

- (1) *Ludia sú slobodní a rovní v dôstojnosti i v právach. Základné práva a slobody sú neodňateľné, nescudziteľné, nepremlčateľné a nezrušiteľné.*
- (2) *Základné práva a slobody sa zaručujú na území SR všetkým bez ohľadu na pohlavie, rasu, farbu pleti, jazyk, vieru a náboženstvo, politické, či iné zmysľanie, národný alebo sociálny pôvod, príslušnosť k národnosti alebo etnickej skupine, majetok, rod alebo iné postavenie. Nikoho nemožno z týchto dôvodov poškodzovať, zvýhodňovať alebo znevýhodňovať.*

➤ Osobitná zásada nediskriminácie z dôvodu príslušnosti k národnostnej menšine alebo etnickej skupine - Čl. 33 ústavy

Príslušnosť ku ktorejkoľvek národnostnej menšine alebo etnickej skupine nesmie byť nikomu na ujmu.

➤ Práva národnostných menšín a etnických skupín - Čl. 34. ods. 1 a ods. 2 ústavy

- (1) *Občanom tvoriacim v Slovenskej republike národnostné menšiny alebo etnické skupiny sa zaručuje všestranný rozvoj, najmä právo spoločne s inými príslušníkmi menšiny alebo skupiny rozvíjať vlastnú kultúru, právo rozširovať a prijímať informácie v ich materinskom jazyku, združovať sa v národnostných združeniach, zakladať a udržiavať vzdelávacie a kultúrne inštitúcie. Podrobnosti ustanoví zákon.*
- (2) *Občanom patriacim k národnostným menšinám alebo etnickým skupinám sa za podmienok ustanoveným zákonom zaručuje okrem práva na osvojenie si štátneho jazyka aj*
 - a) právo na vzdelanie v ich jazyku,*
 - b) právo používať ich jazyk v úradnom styku,*
 - c) právo zúčastňovať sa na riešení vecí týkajúcich sa národnostných menšín a etnických skupín.*

➤ Právo na vzdelanie - Čl. 42 ústavy

- (1) *Každý má právo na vzdelanie. Školská dochádzka je povinná. Jej dĺžku po vekovú hranicu ustanoví zákon.*
- (2) *Občania majú právo na bezplatné vzdelanie v základných školách a stredných školách, podľa schopností občana a možnosti spoločnosti aj na vysokých školách.*
- (3) *Zriaďovať iné školy ako štátne a vyučovať v nich možno len za podmienok ustanovených zákonom; v takýchto školách sa môže vzdelávanie poskytovať za úhradu.*
- (4) *Zákon ustanoví, za akých podmienok majú občania pri štúdiu právo na pomoc štátu.*

¹⁰¹ [Ústava SR](#)

Ab) Zákon č. 365/2004 Z. z. o rovnakom zaobchádzaní v niektorých oblastiach a o ochrane pred diskrimináciou a o zmene a doplnení niektorých zákonov (antidiskriminačný zákon)¹⁰²

➤ Definícia zásady rovnakého zaobchádzania (zákazu diskriminácie) § 2 ods. 1 a ods. 3 zákona

- (1) *Dodržiavanie zásady rovnakého zaobchádzania spočíva v zákaze diskriminácie z dôvodu pohlavia, náboženského vyznania alebo viery, rasy, príslušnosti k národnosti alebo etnickej skupine, zdravotného postihnutia, veku, sexuálnej orientácie, manželského stavu a rodinného stavu, farby pleti, jazyka, politického alebo iného zmýšľania, národného alebo sociálneho pôvodu, majetku, rodu alebo iného postavenia alebo z dôvodu oznámenia kriminality alebo inej protispoločenskej činnosti.*
- (3) *Dodržiavanie zásady rovnakého zaobchádzania spočíva aj v prijímaní opatrení na ochranu pred diskrimináciou.*

➤ Formy diskriminácie, definícia priamej a nepriamej diskriminácie - § 2a ods. 1 až ods. 3 zákona

- (1) *Diskriminácia je priama diskriminácia, nepriama diskriminácia, obťažovanie, sexuálne obťažovanie a neoprávnený postih; diskriminácia je aj pokyn na diskrimináciu a nabádanie na diskrimináciu.*
- (2) *Priama diskriminácia je konanie alebo opomenutie, pri ktorom sa s osobou zaobchádza menej priaznivo, ako sa zaobchádza, zaobchádzalo alebo by sa mohlo zaobchádzať s inou osobou v porovnateľnej situácii.*
- (3) *Nepriama diskriminácia je navonok neutrálny predpis, rozhodnutie, pokyn alebo prax, ktoré znevýhodňujú alebo by mohli znevýhodňovať osobu v porovnaní s inou osobou; nepriama diskriminácia nie je, ak takýto predpis, rozhodnutie, pokyn alebo prax sú objektívne odôvodnené sledovaním oprávneného záujmu a sú primerané a nevyhnutné na dosiahnutie takého záujmu.*

➤ Diskriminácia z dôvodu vzťahu k určitej osobe - § 2 ods. 11 písm. b) zákona

- (11) *Za diskrimináciu z dôvodu (...)*
 - b) *rasového pôvodu, národnostného alebo etnického pôvodu sa považuje aj diskriminácia z dôvodu vzťahu k osobe určitého rasového, národnostného alebo etnického pôvodu;*

➤ Diskriminácia na základe mylnej domnienky - § 3 ods. 3 zákona

- (3) *Pri posudzovaní, či ide o diskrimináciu alebo nie, sa neberie do úvahy, či dôvody, ktoré k nej viedli, vychádzali zo skutočnosti alebo z mylnej domnienky.*

➤ Dočasné vyrovnávacie opatrenia - § 8a zákona

- (1) *Diskriminácia nie je prijatie dočasných vyrovnávacích opatrení orgánmi verejnej správy alebo inými právnickými osobami smerujúcich k odstráneniu znevýhodnení vyplývajúcich z dôvodov rasového alebo etnického pôvodu, príslušnosti k národnostnej menšine alebo etnickej skupine, rodu alebo pohlavia, veku alebo zdravotného postihnutia, ktorých cieľom je zabezpečiť rovnosť príležitostí v praxi. Dočasnými vyrovnávacími opatreniami sú najmä opatrenia*
 - a) *zamerané na odstránenie sociálneho alebo ekonomického znevýhodnenia, ktorými sú nadmerne postihnutí príslušníci znevýhodnených skupín,*
 - b) *spočívajúce v podporovaní záujmu príslušníkov znevýhodnených skupín o zamestnanie, vzdelávanie, kultúru, zdravotnú starostlivosť a služby,*
 - c) *smerujúce k vytváraniu rovnosti v prístupe k zamestnaniu, vzdelávaniu, zdravotnej starostlivosti a bývaniu, a to najmä prostredníctvom cielených prípravných programov pre príslušníkov znevýhodnených skupín alebo prostredníctvom šírenia informácií o týchto programoch alebo o možnostiach uchádzať sa o pracovné miesta alebo miesta v systéme vzdelávania.*

¹⁰² [Zákon č. 365/2004 \(antidiskriminačný zákon\)](#)

- (2) Dočasné vyrovnávacie opatrenia uvedené v odseku 1 môžu byť prijaté, ak
 - a) existuje preukázateľná nerovnosť,
 - b) cieľom opatrení je zníženie alebo odstránenie tejto nerovnosti,
 - c) sú primerané a nevyhnutné na dosiahnutie stanoveného cieľa.
- (3) Dočasné vyrovnávacie opatrenia je možné prijímať len v oblastiach uvedených v tomto zákone. Tieto opatrenia môžu trvať len do doby odstránenia nerovnosti, ktorá viedla k ich prijatiu. Orgány podľa odseku 1 sú povinné ukončiť vykonávanie týchto opatrení po dosiahnutí stanoveného cieľa.

➤ Konanie vo veciach súvisiacich s porušením zásady rovnakého zaobchádzania - § 11 zákona

- (1) Konanie vo veciach súvisiacich s porušením zásady rovnakého zaobchádzania sa začína na návrh osoby, ktorá namietá, že jej právo bolo dotknuté porušením zásady rovnakého zaobchádzania (ďalej len „žalobca“). Žalobca je povinný v návrhu označiť osobu, o ktorej tvrdí, že porušila zásadu rovnakého zaobchádzania (ďalej len „žalovaný“).
- (2) Žalovaný je povinný preukázať, že neporušil zásadu rovnakého zaobchádzania, ak žalobca oznámi súdu skutočnosti, z ktorých možno dôvodne usudzovať, že k porušeniu zásady rovnakého zaobchádzania došlo.
- (3) Na konanie vo veciach súvisiacich s porušením zásady rovnakého zaobchádzania sa vzťahuje Občiansky súdny poriadok, ak tento zákon neustanovuje inak.

Ac) Zákon č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní (školský zákon) a o zmene a doplnení niektorých zákonov¹⁰³

➤ Princípy výchovy a vzdelávania, vrátane zákazu segregácie - § 3 písm. f) zákona

- f) Výchova a vzdelávanie podľa tohto zákona sú založené na princípoch (...)
 - d) rovnoprávnosti prístupu k výchove a vzdelávaniu so zohľadnením výchovno-vzdelávacích potrieb jednotlivca a jeho spolu-zodpovednosti za svoje vzdelávanie,
 - e) inkluzívneho vzdelávania,
 - f) zákazu všetkých foriem diskriminácie a obzvlášť segregácie.(...)

➤ Definícia segregácie vo výchove a vzdelávaní - § 2 písm. ai) zákona

- ai) „segregáciou vo výchove a vzdelávaní konanie alebo opomenutie konania, ktoré je v rozpore so zásadou rovnakého zaobchádzania podľa osobitného predpisu^{2a}) a v dôsledku ktorého dochádza alebo by mohlo dôjsť k priestorovému, organizačnému alebo sociálnemu vylúčeniu skupiny detí a žiakov alebo účastníkov výchovy a vzdelávania alebo k ich oddelenému vzdelávaniu okrem vzdelávania poskytovaného v súlade s medzinárodnou zmluvou, ktorou je Slovenská republika viazaná^{2b}) pri uplatňovaní práv národnostných menšín na výchovu a vzdelanie v jazyku príslušnej národnostnej menšiny a pri vytváraní podmienok na vzdelávanie detí so zdravotným znevýhodnením alebo nadaním a žiakov so zdravotným znevýhodnením alebo s nadaním so zohľadnením ich vôle a záujmov a vôle a záujmov ich zákonných zástupcov, ak je účasť na takom vzdelávaní voľiteľná a zodpovedá úprave podmienok výchovy a vzdelávania podľa tohto zákona, osobitne pre výchovu a vzdelávanie na rovnakom stupni vzdelania,“

Poznámky pod čiarou k odkazom 2a a 2b znejú:

„2a) Zákon č. 365/2004 Z. z. o rovnakom zaobchádzaní v niektorých oblastiach a o ochrane pred diskrimináciou a o zmene a doplnení niektorých zákonov (antidiskriminačný zákon) v znení neskorších predpisov.

2b) Dohovor proti diskriminácii vo vzdelávaní (Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí a európskych záležitostí Slovenskej republiky č. 276/2024 Z. z.).

¹⁰³ [Zákon č. 245/2008 Z. z. \(školský zákon\)](#)

Dohovor o právach osôb so zdravotným postihnutím (Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky č. 317/2010 Z. z.).“

aj) dodržiavaním zákazu segregácie vo výchove a vzdelávaní prijímanie opatrení na jej predchádzanie a jej elimináciu.

ak) žiakom v riziku predčasného ukončenia školskej dochádzky žiak, u ktorého existuje riziko, že vzdelávanie ukončí pred dosiahnutím najmenej stredného odborného vzdelania.“

➤ Zriaďovanie adaptačných tried: § 29 odsek 14 zákona:

„V základnej škole možno so súhlasom zriaďovateľa zriadiť adaptačnú triedu na účely kompenzácie chýbajúceho obsahu vzdelávania pre žiakov, a) ktorí nedostatočne ovládajú vyučovací jazyk alebo b) ktorým zariadenie poradenstva a prevencie na základe diagnostiky odporučilo úpravu cieľov, metód, foriem alebo prístupov vo výchove a vzdelávaní.“

➤ Zriaďovanie základnej školy a triedy pre žiakov so zdravotným znevýhodnením - § 97 ods. 6 zákona

(6) základná škola pre žiakov so zdravotným znevýhodnením sa spravidla zriaďuje pre najmenej desať žiakov s rovnakým zdravotným znevýhodnením a zriaďovateľ ju zruší, ak počet žiakov klesne pod osem. V odôvodnených prípadoch možno školu ponechať zriadenú aj pri nižšom počte žiakov, najmä v prípadoch, ak v nasledujúcom školskom roku je predpoklad zvýšenia počtu žiakov. Triedy pre žiakov so zdravotným znevýhodnením možno zriadiť pre najmenej štyroch žiakov a najviac desať žiakov. Riaditeľ školy môže povoliť prekročenie najvyššieho počtu žiakov v triede najviac o dvoch.

➤ Zaškoľovanie detí zo sociálne znevýhodneného prostredia: V § 107 odsek 2:

„(2) Dieťa alebo žiak, ktorého špeciálne výchovno-vzdelávacie potreby vyplývajú výlučne z jeho vývinu v sociálne znevýhodnenom prostredí, nemôže byť prijatý do školy pre deti a žiakov so zdravotným znevýhodnením alebo do triedy pre deti a žiakov so zdravotným znevýhodnením v materskej škole, základnej škole alebo v strednej škole.“

➤ Transformácia systému výchovného poradenstva - § 130 až § 133 zákona

Transformáciou systému výchovného poradenstva boli vytvorené podmienky pre pozdvihnutie kvality a odbornosti poskytovaných služieb v zariadeniach poradenstva a prevencie. Zariadenia poradenstva a prevencie už nemôžu byť súčasťou škôl, čím sa sťažuje možnosť zaraďovania detí do špeciálnych škôl „na objednávku“.

➤ Rovnoprávny prístup ku vzdelávaniu - § 144 ods. 1 písm. a) zákona

(1) a) Dieťa alebo žiak má právo na rovnoprávny prístup ku vzdelávaniu.

➤ Zásada rovnakého zaobchádzania vo vzdelaní a zavedenie štandardov dodržiavania zákazu segregácie vo výchove a vzdelávaní - § 145 ods. 1 a 3 zákona

(1) Práva ustanovené týmto zákonom sa zaručujú rovnako každému uchádzačovi, dieťaťu, žiakovi a poslucháčovi v súlade so zásadou rovnakého zaobchádzania vo vzdelaní ustanovenou osobitným predpisom. Škola alebo školské zariadenie pri dodržiavaní zákazu segregácie vo výchove a vzdelávaní postupuje podľa štandardov, ktoré vydáva a na svojom webovom sídle zverejňuje ministerstvo školstva. Tieto štandardy sú záväzné pre vypracovanie školského poriadku.

(3) Uchádzač, dieťa, žiak a poslucháč, ktorý sa domnieva, že jeho práva alebo právom chránené záujmy boli dotknuté v dôsledku nedodržania zásady rovnakého zaobchádzania, môže sa domáhať právnej ochrany na súde podľa osobitného predpisu.

➤ Vzájomná prepojenosť vzdelávacích ciest - § 155 ods. 9 zákona

Legislatíva umožňuje získať nižšie stredné vzdelanie úspešným absolvovaním externého testovania alebo úspešným absolvovaním komisionálnej skúšky na získanie nižšieho stredného vzdelania v rámci vzdelávacieho programu nižšieho stredného odborného vzdelávania. Zákon teda v princípe umožňuje aj žiakom špeciálnych škôl, ktoré poskytujú (len) primárne vzdelávanie, ukončiť úspešne základnú školu.

(9) *Externého testovania na účel získania nižšieho stredného vzdelania sa môže na základe žiadosti zúčastniť (...) fyzická osoba, ktorá dosiahla primárne vzdelanie a skončila povinnú školskú dochádzku. (...)*

➤ Prijímanie detí a žiakov so zdravotným znevýhodnením do špeciálnych škôl - Vyhláška 322/2008 Z. z. o špeciálnych školách - § 7 vyhlášky¹⁰⁴

Deti a žiaci so zdravotným znevýhodnením sa do špeciálnych škôl prijímajú na základe diagnostických vyšetrení a so súhlasom rodiča alebo zákonného zástupcu dieťaťa. Pred prijatím dieťaťa so zdravotným znevýhodnením alebo žiaka so zdravotným znevýhodnením do školy zariadenie poradenstva a prevencie vykoná diagnostické vyšetrenie dieťaťa alebo žiaka; súčasťou podkladov na rozhodnutie o prijatí dieťaťa alebo žiaka do školy je správa z diagnostického vyšetrenia.

¹⁰⁴ [Vyhláška č. 322/2008 Z. z. o špeciálnych školách](#)

Ad) Zákon č. 596/2003 Z. z. o štátnej správe v školstve a školskej samospráve¹⁰⁵

➤ Úlohy Štátnej školskej inšpekcie:

§ 13 ods. (1): „Štátna školská inšpekcia plní funkciu kontroly štátu nad úrovňou pedagogického riadenia, nad úrovňou výchovy a vzdelávania a materiálno-technických podmienok vrátane praktického vyučovania v školách a školských zariadeniach, na pracoviskách praktického vyučovania a nad úrovňou činností v špeciálnych výchovných zariadeniach a školských zariadeniach výchovného poradenstva a prevencie (ďalej len „kontrolovaný subjekt“). V tejto oblasti vybavuje sťažnosti a petície.³³⁾

ods. (15) Štátna školská inšpekcia pri výkone školskej inšpekcie ďalej

a) kontroluje súlad školského vzdelávacieho programu so štátnym vzdelávacím programom, s cieľmi a princípmi výchovy a vzdelávania, (...)

ods. (17) Za závažné nedostatky zistené v škole sa považuje

(...)

b) neuskutočňovanie výchovy a vzdelávania v súlade s princípmi a cieľmi výchovy a vzdelávania, (...)

(7) Školská inšpekcia podľa závažnosti zistených nedostatkov uplatňuje tieto opatrenia:

a) odporúčanie,

b) prijatie opatrení zo strany kontrolovaného subjektu,

c) uloženie opatrení,

(...)

➤ § 3 ods. (7) Zriaďovateľ odvolá riaditeľa:

(...)

e) na návrh hlavného školského inšpektora [§ 12 ods. 3 písm. f) – pozn.: po zistení závažných nedostatkov]

(..)

„g) ak zistenia Štátnej školskej inšpekcie preukázali, že opakovane neriešil sociálno-patologické prejavy v škole alebo v školskom zariadení.“

➤ Pravidlá určovania školských obvodov v rámci obce - § 8 ods. 1 zákona

(1) Obec určí svojim všeobecne záväzným nariadením školský obvod základnej školy zriadenej obcou. Školský obvod základnej školy tvorí územie obce alebo jej časť. Ak je obec zriaďovateľom viacerých základných škôl, obec svojim všeobecne záväzným nariadením určí školské obvody pre jednotlivé základné školy. Obec pri určení školského obvodu základnej školy zohľadní najmä

a) kapacitu školských budov vo vlastníctve obce alebo v jej prenájme, v ktorých sa uskutočňuje vzdelávanie, a kapacitu iných budov vo vlastníctve obce alebo v jej prenájme, ktoré sú svojim funkčným usporiadaním vhodné na vzdelávanie,

b) dostupnosť a možnosti dopravnej obsluhy územia obce, pre ktoré obec má určiť školský obvod,

c) primeranú vzdialenosť dochádzky žiaka do školy, ktorá neohrozí plnenie povinnej školskej dochádzky žiakov,

d) záujem obyvateľov obce s trvalým bydliskom v obci o vzdelávanie v štátnom jazyku a v jazyku národnostných menšín na území obce.“

¹⁰⁵ [Zákon 596/2003 Z. z.](#)

➤ Pravidlá určovania spoločného školského obvodu pre viacero obcí a prípade vyradenia školy zo siete a jej zrušenia - § 8 ods. 2 a ods. 4 zákona

- (2) Ak obec nezriadi základnú školu, môže sa dohodnúť so susednými obcami na spoločnom školskom obvode základnej školy. Obec a susedné obce pri určení spoločného školského obvodu základnej školy zohľadnia skutočnosti podľa odseku 1; územím obce sa v tomto prípade rozumie aj územie susedných obcí, pre ktoré sa má určiť spoločný školský obvod základnej školy. Regionálny úrad rozhodne o spoločnom školskom obvode základnej školy, ak je ohrozené plnenie povinnej školskej dochádzky žiakov na území obce z dôvodu, že sa dohoda o spoločnom školskom obvode základnej školy neuzatvorila alebo dohoda bola uzavretá bez zohľadnenia skutočností podľa odseku 1. Regionálny úrad pri rozhodovaní o spoločnom školskom obvode základnej školy zohľadňuje skutočnosti podľa odseku 1. Ak bol spoločný školský obvod určený na základe dohody, spoločný školský obvod zaniká po uplynutí výpovednej lehoty, ktorá trvá najmenej do konca nasledujúceho školského roka.
- (4) V prípade vyradenia základnej školy zo siete a jej následného zrušenia obec určí školský obvod základnej školy, v ktorom budú žiaci zrušenej základnej školy plniť povinnú školskú dochádzku podľa odsekov 3 a 4. Ak sa tak nestane, školský obvod základnej školy, v ktorom budú žiaci zrušenej základnej školy plniť povinnú školskú dochádzku, určí regionálny úrad.

➤ Plnenie školskej dochádzky - § 8 ods. 3 a ods. 4 zákona

- (3) Žiak plní povinnú školskú dochádzku v základnej škole v školskom obvode, v ktorom má trvalé bydlisko, ak sa zákonný zástupca žiaka nerozhodne podľa odseku 4.
- (4) Žiak môže plniť povinnú školskú dochádzku v základnej škole mimo školského obvodu, v ktorom má trvalé bydlisko, so súhlasom riaditeľa základnej školy, do ktorej sa hlási. Riaditeľ základnej školy, do ktorej bol žiak prijatý, oznámi túto skutočnosť riaditeľovi základnej školy v školskom obvode, v ktorom má žiak trvalé bydlisko, ako aj zriaďovateľovi základnej školy, do ktorej bol žiak prijatý. Obec, ktorá je zriaďovateľom tejto základnej školy, oznámi obci, v ktorej má žiak trvalé bydlisko, jeho prijatie do základnej školy v príslušnom školskom obvode.

➤ Podmienky zaradenia a vyradenia elokovaných pracovísk zo siete škôl a školských zariadení - § 18 ods. 6 zákona

- (6) Rozhodnutie o zmenách v sieti predchádza aj zriadeniu alebo zrušeniu elokovaného pracoviska. Rozhodnutím o zmene v sieti ministerstvo rozhodne o zmene v sieti, ktoré spočíva
- a) v zaradení elokovaného pracoviska do siete,
 - b) vo vyradení elokovaného pracoviska zo siete.

➤ Zriaďovanie elokovaných pracovísk škôl a školských zariadení - § 19 ods. 6

- (6) Elokované pracovisko možno zriadiť iba na území kraja podľa adresy školy alebo školského zariadenia až po rozhodnutí o zmene v sieti. Elokované pracovisko sa nezriaďuje pri školských účelových zariadeniach.

➤ Regionálne združenia škôl a školských zariadení (klastre) - § 20a zákona

- (1) Na základe dohody zriaďovateľov sa môžu materské školy, základné školy, základné umelecké školy a školské zariadenia združiť do jednej právnickej osoby. Zriaďovateľom združenia škôl a školských zariadení sú všetci zriaďovatelia spoločne.
- (2) Školy a školské zariadenia, ktoré sú združené v združení, zostávajú právnickými osobami.
- (3) Pri združení škôl alebo školských zariadení podľa odseku 1 zriaďovatelia vo vzájomnej dohode najmä
- a) určia zriaďovateľa, ktorý je splnomocnený na vykonávanie všetkých úkonov týkajúcich sa združenia škôl a školských zariadení,
 - b) vymedzia vzájomné vzťahy vrátane finančného zabezpečenia výchovy a vzdelávania v jednotlivých školách a školských zariadeniach a majetkových vzťahov,
 - c) určia organizačnú štruktúru združenia škôl a školských zariadení,
 - d) upravia práva a povinnosti z pracovnoprávných vzťahov zamestnancov škôl a školských zariadení združených v združení,

e) upravia postup pri obsadení funkcie štatutárneho orgánu združenia škôl a školských zariadení.

(4) Združeniu škôl a školských zariadení podľa [odseku 1](#) nepredchádza ich vyradenie zo siete. Právnická osoba podľa odseku 1 sa zriaďuje po zaradení združenia škôl a školských zariadení do siete podľa [§ 18 ods. 9.](#)“

➤ Dohľad štátu - §13 ods. 1 zákona

(1) Štátna školská inšpekcia (ŠŠI) plní funkciu kontroly štátu nad úrovňou pedagogického riadenia, nad úrovňou výchovy a vzdelávania (...) a nad úrovňou činností v (...) školských zariadeniach výchovného poradenstva a prevencie (...).

Ae) Zákon č. 597/2003 Z. z. o financovaní základných škôl, stredných škôl a školských zariadení

➤ Príspevok pre žiakov so SZP - § 4e (ustanovenie platné do 31.8.2024)¹⁰⁶

(7) Príspevok na skvalitnenie podmienok na výchovu a vzdelávanie žiakov zo SZP sa poskytuje podľa počtu žiakov zo SZP, ktorí nie sú vzdelávaní v špeciálnej triede alebo formou školskej integrácie. Príspevok je určený na úhradu nákladov na:

- a) osobné náklady asistenta učiteľa pre žiakov zo sociálne znevýhodneného prostredia alebo sociálneho pedagóga,
- b) vybavenie didaktickou technikou a učebnými pomôckami,
- c) účasť žiakov na aktivitách podľa osobitného predpisu (= aktivity vyplývajúce z § 107 školského zákona)
- d) výchovu a vzdelávanie žiakov v špecializovaných triedach,
- e) zabránenie prenosu nákazy prenosného ochorenia,
- f) príplatok za prácu so žiakmi zo sociálne znevýhodneného prostredia,
- g) zabezpečenie chýbajúcich pomôcok pre žiakov nad rámec dotácie na školské potreby poskytnutej podľa osobitného predpisu.

➤ Príspevok na podporné opatrenie - § 4e (ustanovenie platné od 1.9.2024)¹⁰⁷

(1) Ministerstvo môže na účel poskytovania podporných opatrení a na účel poskytovania odborných činností podpornej úrovne prvého stupňa a druhého stupňa v systéme poradenstva a prevencie prideliť podľa metodiky schválenej na príslušný školský rok z kapitoly ministerstva v priebehu kalendárneho roka zriaďovateľovi školy alebo zriaďovateľovi školského zariadenia príspevok na úhradu nákladov na

- a) pedagogického asistenta,
- b) školského špeciálneho pedagóga alebo odborného zamestnanca alebo iného pedagogického zamestnanca na zabezpečenie poskytovania činností podpornej úrovne prvého stupňa v systéme poradenstva a prevencie,
- c) zamestnanca školy alebo školského zariadenia, ktorý nie je pedagogickým zamestnancom ani odborným zamestnancom, a v škole alebo v školskom zariadení zabezpečuje pre dieťa alebo pre žiaka vykonávanie sebaobslužných úkonov,
- d) zdravotníckeho pracovníka,

¹⁰⁶ [§ 4e Zákon č. 597/2003](#) v znení do 31.8.2024

¹⁰⁷ [§ 4e Zákon č. 597/2003](#) v znení od 1.9.2024

- e) *vzdelávanie zamestnancov školy zamerané na poskytovanie podporných opatrení,*
 - f) *skvalitnenie podmienok výchovy a vzdelávania detí a žiakov zo sociálne znevýhodneného prostredia.*
- (2) *Ministerstvo môže na účel poskytovania podporných opatrení prideliť z kapitoly ministerstva v priebehu kalendárneho roka na základe skutočnej potreby zriaďovateľovi školy alebo školského zariadenia, ktorý o to požiada, príspevok na*
- a) *špeciálne edukačné publikácie a kompenzačné pomôcky,*
 - b) *odstraňovanie fyzických bariér v priestoroch školy alebo školského zariadenia,*
 - c) *úpravy priestorov školy určených na podporu vnímania a nadobúdanie zručností,*
 - d) *zabezpečenie diétného stravovania.*
- (3) *Žiadosť podľa odseku 2, ktorú predkladá zriaďovateľ ministerstvu prostredníctvom príslušného regionálneho úradu, obsahuje najmä*
- a) *návrh príslušného podporného opatrenia uvedený v príslušnom vyjadrení,*
 - b) *predpokladané náklady.*
- (4) *Ministerstvo každoročne zverejňuje na svojom webovom sídle zoznam zriaďovateľov, ktorým boli pridelené finančné prostriedky podľa odseku 1 alebo odseku 2, ich výšku, konkrétny účel a názvy príslušných škôl a školských zariadení; ak ide o finančné prostriedky podľa odseku 1, zverejňuje aj metodiku prideľovania finančných prostriedkov.*
- (5) *Finančné prostriedky podľa odsekov 1 a 2 možno použiť len na účel zverejnený podľa odseku 4.*

B. Odborné postupy

- Dôležité zásady zo Štandardov odborných činností diagnostiky detí a žiakov zo SZP, vrátane postupov pre deti s iným materinským jazykom, vypracované VÚDPaP-om pre zariadenia poradenstva a prevencie, schválené ministerstvom školstva.¹⁰⁸

1. Diagnostikovať mentálne postihnutie výlučne na základe testových výsledkov je nesprávne; takýto postup nezodpovedá definícii mentálneho postihnutia (MKCH 10109 používa termín mentálna retardácia alebo duševná zaostalosť). Pri podozrení na mentálne postihnutie dieťaťa/žiaka musí byť zrealizované komplexné diagnostické vyšetrenie kognitívnych schopností. Prvé komplexné diagnostické vyšetrenie kognitívnych schopností poskytuje údaje, s ktorými možno porovnať výsledky získané pri kontrolnom komplexnom vyšetrení na lepšie odhadnutie kognitívnej a vzdelávacej kapacity dieťaťa/žiaka. Až po porovnaní a vyhodnotení výsledkov možno dospieť k diagnostickému záveru o aktuálnej úrovni kognitívnych schopností a kognitívnom potenciáli dieťaťa/žiaka.
2. Jednoznačne stanoviť diagnózu mentálna retardácia v predškolskom veku a na začiatku školskej dochádzky je možné iba v prípadoch závažnejšieho postihnutia, ktoré je potvrdené aj anamnestickými údajmi a zdravotnou dokumentáciou.
3. Ak na základe vyšetrenia a anamnestických údajov nie je možné mentálne postihnutie dieťaťa/žiaka vyrastajúceho v SZP jednoznačne potvrdiť, odporúča sa konštatovať, že jeho špeciálne výchovno-vzdelávacie potreby vyplývajú z vývinu v SZP (a zaradiť ho do hlavného prúdu vzdelávania s odporúčaním individuálnej podpory pri začleňovaní takéhoto žiaka).

- Nesprávnosť postupu môže umocniť aj faktor jazyka. V špecifikách diagnostického procesu u detí/žiakov zo SZP¹¹⁰ je uvedená dôležitosť jazyka diagnostického nástroja:

„Diagnostické nástroje mali byť zadávané v jazyku, ktorý dieťa/žiak používa, a štandardizované v sociokultúrnom prostredí, z ktorého dieťa/žiak pochádza.“ Keďže to v diagnostickej praxi nie je pri deťoch zo SZP často možné splniť, siaha sa preto často po kultúrne nezávislých metódach, ktoré nie sú štandardizované a preto ich výsledky môžu byť použité iba ako orientačné podklady na odbornú úvahu.

¹⁰⁸ Odborná starostlivosť poskytovaná deťom/žiakom zo sociálne znevýhodneného prostredia (VÚDPaP, 2023), str. 16

¹⁰⁹ Medzinárodná klasifikácia chorôb – MKCH-10

¹¹⁰ VÚDPaP, 2023, ref. 104, str. 9

C. Judikatúra Európskeho súdu pre ľudské práva

Ca) Priestorová a organizačná segregácia v rámci lokality

- Jedným z najnovších rozsudkov (2023) Európskeho súdu pre ľudské práva v Štrasburgu je prípad *Elmazova a ostatní vs. Severné Macedónsko*.¹¹¹

Ide o stredne veľké mesto (približne veľkosti Žiliny) v Severnom Macedónsku, v ktorej v rámci jedného obvodu existujú dve štátne školy, pričom v obvode žije relatívne početná rómska komunita. Zapisovanie detí je podľa trvalého bydliska, ale v princípe existuje slobodná voľba školy zo strany rodičov pre svoje deti. Došlo k situácii, že v jednej škole sa koncentrovali takmer výlučne bieli a v druhej takmer výlučne rómski žiaci. Súd skonštatoval, že v prípade sťažovateľov – rodičov dvoch rómskych detí, ktorým jedna zo škôl odmietla prestup z druhej školy, kým deťom z majority takýto prestup umožnila, došlo k ich diskriminácii. Keďže takýto postup škola aplikovala voči celej skupine rómskych detí, súd skonštatoval, že môže ísť o segregáciu. Súd však skúma individuálne podania, takže konštatovanie segregácie vyslovil len ako odôvodnený predpoklad. Najznámejším doterajším prípadom rozhodovania Európskeho súdu v obdobnej veci bol prípad *Lavida proti Grécku* z roku 2013.¹¹²

Cb) Priestorová a organizačná segregácia v rámci školy

- Často citovaným rozsudkom Európskeho súdu pre ľudské práva v obdobnej veci je prípad *Oršuš a ostatní proti Chorvátsku*.¹¹³

Súd dôvodil, že zaradenie a zotrvanie skupiny rómskych detí po celý čas ich vzdelávania na základnej škole do osobitnej, etnicky homogénnej triedy, je možné považovať za segregáciu. Argument, že neovládali dostatočne vyučovací jazyk, resp. mali veľa absencií, väčšina sudcov nepovažovala za rozhodujúci. Bolo úlohou školy, aby sa príslušnými opatreniami s týmito faktormi vysporiadala.

Cc) Nesprávne zaraďovanie rómskych detí do špeciálnych škôl pre deti s mentálnym postihnutím

- Vo veci zaraďovania rómskych detí do špeciálnych škôl sú najznámejšie dva rozsudky Európskeho súdu pre ľudské práva: *D.H. a ďalší v. Česká republika*¹¹⁴ a *Horváth a Kiss proti Maďarsku*.¹¹⁵

Veľká komora súdu v kauze *D.H.* vyriekla, že situácia nadmerného zastúpenia rómskych detí v špeciálnych školách pre mentálne postihnutých v dôsledku nesprávneho používania odborných postupov je formou nepriamej diskriminácie.

¹¹¹ [Elmazova a ďalší proti Severnému Macedónsku z roku 2022](#)

¹¹² [Lavida a ďalší proti Grécku z roku 2013](#)

¹¹³ [Oršuš a ďalší proti Chorvátsku z roku 2010](#)

¹¹⁴ [D.H. a ďalší proti Českej republike z roku 2007](#)

¹¹⁵ [Horváth a Kiss proti Maďarsku z roku 2009](#)

Príloha č. 2

Infringement – vývoj v rokoch:

- V apríli 2015 Európska komisia začala proti Slovensku konanie pre porušovanie európskej smernice o rasovej rovnosti.¹¹⁶
- V októbri 2019 Európska komisia pristúpila k ďalšiemu kroku a Slovensku zaslala takzvané odôvodnené stanovisko.¹¹⁷
- V apríli 2023 Európska komisia iniciovala postúpenie prípadu na Súdny dvor Európskej únie pre nedostatočný pokrok pri riešení segregácie Rómov vo vzdelávaní na Slovensku. Po ďalšom zvážení môže Európska komisia rozhodnúť o podaní žaloby.¹¹⁸
- V decembri 2023 Európska komisia podala na Slovenskú republiku žalobu (C-799/23 - Európska komisia v. Slovenská republika). Dôvodom je porušenie smernice 2000/43/ES z dôvodu systematickej a pretrvávajúcej nesprávnej administratívnej praxe orgánov Slovenskej republiky, pokiaľ ide o nepriamu diskrimináciu rómskej komunity v oblasti vzdelávania.¹¹⁹

Odôvodnené stanovisko¹²⁰

Európska komisia zasiela Slovensku odôvodnené stanovisko, v ktorom ho žiada, aby dodržiavalo pravidlá EÚ týkajúce sa rovnakého zaobchádzania s rómskymi žiakmi.

„Európska komisia sa rozhodla zaslať Slovensku odôvodnené stanovisko, v ktorom ho vyzýva, aby dodržiavalo pravidlá EÚ týkajúce sa rovnosti. Smernica EÚ o rasovej rovnosti zakazuje diskrimináciu z dôvodu rasového alebo etnického pôvodu vo viacerých kľúčových oblastiach života vrátane vzdelávania. Na Slovensku je však **neprimeraný podiel rómskych detí umiestňovaný do špeciálnych škôl alebo tried pre deti s mentálnym postihnutím a v hlavnom vzdelávacom prúde taktiež dochádza rôznymi spôsobmi k marginalizácii rómskych detí ich umiestňovaním do výhradne rómskych tried alebo škôl.** Po formálnej výzve, ktorá bola Slovensku zaslaná v apríli 2015, Slovensko prijalo niekoľko opatrení zameraných na riešenie tohto problému. Po dôkladnom posúdení opatrení a monitorovaní situácie v teréne Komisia však dospela k záveru, že tieto opatrenia nepostačujú na vyriešenie tohto problému. Diskriminácia na školách z dôvodu etnického pôvodu je aj naďalej vážnym problémom. Slovensko má teraz dva mesiace na to, aby reagovalo a prijalo príslušné opatrenia. V opačnom prípade môže Komisia rozhodnúť o postúpení tohto prípadu Súdnemu dvoru EÚ.“

¹¹⁶ [Smernica o rasovej rovnosti](#) (Smernica, ktorou sa zavádza zásada rovnakého zaobchádzania s osobami bez ohľadu na rasový alebo etnický pôvod.)

¹¹⁷ [Októbrový súbor prípadov porušenia povinnosti: kľúčové rozhodnutia](#), tlačová správa (EK, 10.9.2019)

¹¹⁸ [Európska komisia sa rozhodla postúpiť prípad Slovenska Súdnemu dvoru Európskej únie](#), tlačová správa, (EK, 19.4.2023)

¹¹⁹ [Žaloba podaná dňa 22. decembra 2023 – Európska komisia v. Slovenská republika](#)

¹²⁰ In Októbrový súbor prípadov, [ref. 113](#)

Príloha č. 3.

Box č. 9: **Dôsledky segregácie vo vzdelávaní podľa Rady Európy**¹²¹

- „Znižujú sa šance detí získať základné sociálne zručnosti a vzdelávacie kompetencie prostredníctvom kontaktu a interakcie s inými deťmi.
- Znižuje sa úroveň a kvalita vzdelávania, ktoré sa často nekončí získaním osvedčenia o dosiahnutom stupni vzdelania; segregáciou sú ohrozené budúce pracovné príležitosti a príjmové možnosti dotknutých detí a mladých ľudí.
- Segregácia má negatívny vplyv aj na majoritnú, resp. ekonomicky silnejšiu populáciu, pretože obmedzuje možnosti sociálnych a kultúrnych interakcií s deťmi s odlišným sociálnym a kultúrnym pozadím alebo zdravotným znevýhodnením; bráni rozvoju emocionálnej inteligencie a empatie, v dôsledku čoho sa znižuje miera sociálnej a kultúrnej kohézie spoločnosti.
- Nedostatok interkultúrnych kontaktov v procese výchovy a vzdelávania má za následok aj nižšiu mieru tolerance, absenciu rešpektu k náboženským či kultúrnym rozdielom a vytvára podhubie pre posilňovanie rasizmu a xenofóbie.
- Segregácia negatívne ovplyvňuje celkovú (priemernú) vzdelanostnú úroveň spoločnosti a celkovú efektivitu systému výchovy a vzdelávania; štúdie OECD ukazujú, že školy s heterogénnym zložením žiakov dosahujú lepšie priemerné výsledky v testovaniach.
- Heterogenita/diverzita významne pomáha znevýhodneným žiakom, pričom „brzdíaci“ efekt na najlepších žiakov je marginálny alebo neexistujúci, naopak vysoká koncentrácia detí s ťažkosťami v učení v jednej triede či škole zásadným spôsobom negatívne ovplyvňuje celkové výsledky.¹¹
- Segregácia má aj výrazne negatívne ekonomické dopady, jednak z hľadiska priamych nákladov (udržiavanie špeciálnych škôl a zariadení je finančne náročnejšie), a tiež z hľadiska dlhodobých celospoločenských ekonomických dopadov z dôvodu slabého začlenenia osôb, ktoré absolvujú segregované vzdelávanie, či predčasne ukončia školskú dochádzku, na trhu práce a z dôvodu výpadku ľudského kapitálu v národnom hospodárstve.“

Box č. 10: **Priaznivé dopady eliminácie segregovaného vzdelávania podľa Krajského súdu v Prešove**¹²²

- „Výhody pre nerómske dieťa: Individuálny prístup učiteľa k dieťaťu, ktorý pomôže objaviť jeho skryté schopnosti. Dieťa sa učí prirodzene vnímať a reagovať na zmeny a odlišnosti. Rozmanitosť triedy poskytuje dieťaťu skutočný obraz o odlišnostiach v spoločnosti, v ktorej bude raz ako dospelý človek existovať a tým je dieťa lepšie pripravené na budúcnosť.
- Výhody pre rómske dieťa: Individuálny prístup učiteľa k dieťaťu, ktorý pomôže objaviť jeho skryté schopnosti. Príležitosť nájsť si priateľov aj v bežnom kolektíve. Takto jeho sociálne prostredie nie je obmedzené len na rómske deti, tak ako je tomu v špeciálnych triedach alebo na rómskom podlaží. Získava pocit, že je súčasťou spoločnosti, a to posilňuje jeho sebaistotu. Rozmanitosť triedy poskytuje dieťaťu skutočný obraz o odlišnostiach v spoločnosti, v ktorej bude ako dospelý človek raz existovať a tým je dieťa lepšie pripravené na budúcnosť. Zaostalejšie dieťa, ktoré trávi viac času a kopíruje zdatnejších, ukazuje zvýšenie sociálnych a akademických znalostí ako deti, ktoré sú izolované výlučne v rómskych triedach.
- Výhody pre spoločnosť: Škola zameraná na inkluzívne vzdelávanie pomáha riešiť tabuizované témy, akými sú diskriminácia, segregácia a rasizmus a zvyšuje toleranciu, empatiu a porozumenie. Vedie k menšiemu ekonomickému zaťaženiu spoločnosti, nakoľko zaostalejšie deti sú vedené viac k samostatnosti. Zvyšuje sa možnosť ich uplatnenia na aktívnom trhu práce.
- Výhody pre školu: Neustále rozvíjanie profesionálnych schopností pedagogických zamestnancov. Z celého pedagogického zboru sa tým stáva profesionálny tím. Inkluzívne školy kladú dôraz na kvalitnú spoluprácu všetkých pedagogických zamestnancov, čo uľahčuje prácu jednotlivcovi.
- Inkluzívna škola je kultúrnym, osvetovým, preventívnym a rodinným centrom, čím zohráva dôležitú úlohu v živote študentov, ale pozitívne ovplyvňuje aj rodičov pri výchove ich dieťaťa.
- (...) z nových vecí majú ľudia zväčša obavy, ako budú použiteľné v praxi. Tieto obavy môžu prameniť z predsudkov a nedostatočnej informovanosti. Môžu vznikať obavy, že rómske dieťa dostatočne nezapadne do kolektívu, že bude

¹²¹ [Fighting school segregation in Europe through inclusive education](#). (Commissioner for Human Rights, 2017). str. 13 – 15.

¹²² [Rozsudok Krajského súdu v Prešove](#) z 30.10.2012. sp. zn. 20Co/126/2012

odcudzované a ponižované, čo môže znížiť jeho sebavedomie a sebaúctu. Zo strany rodičov nerómskych detí môže vzniknúť obava, že deti vyžadujúce zvláštnu potrebu budú brzdiť zdravého jedinca vo vývoji alebo im nebude poskytovaná dostatočná pozornosť práve preto, že sa vyučujúci bude venovať zaostalejšiemu rómskemu dieťaťu.

- Okruh týchto pochybností zhrňuje práve obava, že nerómske deti patria do normálnych škôl a ostatní patria do škôl špeciálnych. Odvolací súd však poukazuje na to, že deti, ktoré chodia do inkluzívnej školy už od raného veku, inakosť ostatných spolužiakov berú ako niečo prirodzené, na rozdiel od detí v nie inkluzívnych školách, kde sú začlenené výlučne v rámci rómskych skupín. Tam problém s diskrimináciou zo strany detí vznikáť môže. Avšak preto musia vznikáť školy inkluzívne, aby sa takýmto nepríjemnostiam značne predchádzalo a aby každý znevýhodnený jedinec zapadol medzi rovesníkov, ktorí hendikep zaostalosti nemajú.
- Takisto aj predsudky, že nerómske dieťa bude nevšimané a zanedbávané učiteľom, odvolací súd považuje za neopodstatnené, nakoľko dieťa so špeciálnymi vzdelávacími potrebami nemá na množstvo prebraného učiva žiadny vplyv. Vďaka hravému, interaktívnemu, vysvetľujúcemu a kreatívnemu postupu vyučovania sa deti naučia viac. A nakoľko sa každému jedincovi učiteľ venuje individuálne, zaručuje všetkým deťom takú starostlivosť, akú potrebujú a to bez ohľadu na to či ide o znevýhodnené alebo nadané dieťa (inklúzia).“

Príloha č. 4

Oddelené vzdelávanie podľa vyučovacieho jazyka (rozšírená verzia)

Oddelené vzdelávanie podľa vyučovacieho jazyka môžeme interpretovať dvoma spôsobmi. Prvý sa týka národnostných škôl, druhý škôl bilingválnych. Podstatné z hľadiska problematiky tejto príručky je národnostné školstvo. Právo na vzdelávanie v materinskom jazyku, o ktoré sa opiera existencia národnostného školstva je v medzinárodnom práve, ako aj v Ústave SR definované ako základné právo. Ústava SR je v tomto jednoznačná. Čl. 34 ods. 2, písm. a)¹²³ nášho základného zákona stanovuje: „Občanom patriacim k národnostným menšinám alebo etnickým skupinám sa za podmienok ustanoveným zákonom zaručuje okrem práva na osvojenie si štátneho jazyka aj právo na vzdelanie v ich jazyku“. V školskom zákone je uvedené právo upravené v § 2 v § 12¹²⁴ a v súvisiacich rezortných predpisoch.

Vzdelávanie v národnostných školách na základe práva na vzdelávanie v materinskom jazyku je jedným z tých legitímnych dôvodov oddeleného vzdelávania vyplývajúcich zo školského zákona, na ktorý sa odvoláva aj definícia segregácie vo vzdelávaní. Existencia národnostných škôl je opretá aj o medzinárodné právo, konkrétne Dohovor UNESCO, ako aj iné medzinárodnoprávne normy, ktoré spomenieme nižšie.

Ústava, ani iný vykonávací zákon síce neobsahuje presnú definíciu pojmu národnostná menšina, ale v kontexte súvisiacich vnútroštátnych právnych predpisov a medzinárodných noriem môžeme povedať, že národnostnú menšinu tvorí skupina obyvateľov Slovenskej republiky, ktorí:

- sú občanmi Slovenskej republiky;
- spája ich spoločný jazyk, zvyky a tradície, spoločné historické vedomie a podstatné znaky a prejavy kultúrnej identity;
- žijú na svojich sídelných územiach relatívne dlhú dobu (minimálne niekoľko generácií);
- hlásia sa k príslušnej národnosti slobodne.¹²⁵

Po roku 1990 bola v Československu, resp. na Slovensku oficiálne **uznaná aj rómska národnostná menšina**. Národnostné práva, vrátane práva na vzdelávanie v materinskom jazyku a/alebo vyučovania materinského jazyka sa teda vzťahuje aj na ňu.¹²⁶

Z hľadiska predchádzania a eliminácie rizika segregácie je kľúčové pochopiť **vzájomný vzťah medzi** možnosťou zriaďovania rómskych národnostných škôl, čiže **realizáciou práva na vzdelávanie v materinskom jazyku a princípom rómskej inklúzie** v spojení so zákazom rasovej segregácie.

Rozsah práva na vzdelávanie v materinských jazykoch národnostných menšín na Slovensku je definovaný dokumentom pripojeným Slovenskou republikou k ratifikačným listinám Európskej charty regionálnych alebo menšinových jazykov¹²⁷ a je rozpracovaný v štátnych vzdelávacích programoch a rámcových učebných plánoch, ktoré schvaľuje ministerstvo školstva. Pre maďarský jazyk sa SR napríklad zaviazala „umožniť vzdelávanie od predprimárneho vzdelávania až po univerzitu“. Pre rómsky jazyk sa zaviazala „umožniť vzdelávanie v rómskom jazyku alebo vyučovanie rómskeho jazyka aspoň pre žiakov z rodín, ktoré prejavia záujem, za predpokladu dostatočného počtu žiakov od predškolskej výchovy až po stredné školy, vrátane odborných škôl“. Ďalej sa SR zaviazala „zabezpečiť prostriedky na štúdium rómskeho jazyka ako odborného predmetu univerzitného

¹²³ Čl. 34 ods. 2 písm. a) Ústavy SR

¹²⁴ § 12 zákona č. 245/2008 Z. z. (školský zákon)

¹²⁵ Čl. 12 ods. 3 Ústavy SR: „Každý má právo slobodne rozhodovať o svojej národnosti.(...)“

¹²⁶ Podľa Ústavy SR sa teda za národnostné menšiny nepovažujú cudzinci, alebo skupiny cudzincov, ktorí prichádzajú na Slovensko buď ako ekonomickí migranti alebo osoby pod medzinárodnou ochranou (utečenci, azylanti). Okrem tradične na území Slovenska žijúcich národnostných skupín (napríklad maďarskej, rusínskej, ukrajinskej, nemeckej, poľskej) bola v roku 2023 za národnostnú menšinu prvýkrát uznaná „neeurópska“ národnostná komunita, a to vietnamská. Vietnamci, ktorí začali prichádzať do bývalého Československa najmä v 70. rokoch 20. storočia, sa odvtedy stali viacgeneračnými občanmi Slovenskej republiky.

¹²⁷ Európska charta regionálnych alebo menšinových jazykov (Štrasburg, 1992)

a iného vysokoškolského štúdia“, ako aj „umožniť, aby sa rómsky jazyk stal predmetom vzdelávania dospelých alebo súčasťou ďalšieho vzdelávania“.

Právo vzdelávať sa v materinskom jazyku je ústavným právom príslušníkov národnostných menšín. Z toho vyplýva, že možnosť zriaďovania národnostných škôl platí aj na rómsku národnostnú menšinu. **V prípade Rómov však kategórie etnikum, národnosť a jazyk nie sú totožné.** Ako sme na to poukázali v úvodnej teoretickej časti tohto materiálu, kategórie etnikum a národnosť sa síce prelínajú, ale zďaleka sa nekryjú. Len menšia časť etnických Rómov sa hlási k rómskej národnosti, väčšina sa hlási k národnosti slovenskej a maďarskej. Neplatí ani, že rodný jazyk všetkých etnických Rómov je rómčina, ani rodný jazyk všetkých Rómov hlásiacich sa k rómskej národnosti nemusí byť rómčina. Časť Rómov (či už etnických alebo podľa národnosti) hovorí po rómsky, časť po slovensky, časť po maďarsky, časť po rusínsky.

Dohovor UNESCO podčiarkuje, že oddelené vzdelávanie podľa vyučovacieho jazyka je legitímne, ak je účasť na takomto vzdelávaní voľiteľná a zodpovedajúca stanoveným normám. To samozrejme musí platiť aj v prípade, ak by sme rómske národnostné školy považovali za jedno z riešení pozdvižnutia Rómov a Rómkov všeobecne, či konkrétne tých, čo žijú v marginalizovanom prostredí.

- Rómske národnostné školstvo by mohlo byť riešením pre Rómov, ktorí oň majú záujem. Je vysoko pravdepodobné, že Rómovia, ktorých materinský jazyk je slovenský alebo maďarský, resp. sa nehlásia k rómskej národnosti, by oň záujem nemali. Podľa Ústavy SR sa zakazuje akékoľvek (nátlakové) ovplyvňovanie rozhodovania o voľbe národnosti a aj podľa Dohovoru UNESCO by mala byť účasť na takomto vzdelávaní voľiteľná.
- Problém so segregovanými školami na základe etnického a sociálneho vylúčenia spočíva najmä v nemožnosti dosiahnuť zodpovedajúcu kvalitu a úroveň vzdelávania. Koncentrácia na jednom mieste takých žiakov, ktorí majú ťažkosti s učením vyplývajúcich z málo podnetného prostredia, pričom čelia neustálemu priamemu či latentnému ponižovaniu či stigmatizácii, je veľmi zlým východiskom pre individuálne napredovanie aj tých žiakov, ktorí by za iných okolností mali veľmi dobré alebo vynikajúce výsledky. Aj podľa Dohovoru UNESCO by takéto vzdelávanie malo „zodpovedať stanoveným normám“.
- Podľa zákona môže národnostnú školu zriadiť obec alebo v osobitných prípadoch regionálny úrad školskej správy. Základnú školu možno zriadiť, ak sa prihlásia rodičia najmenej 30 žiakov. Je veľmi otáznne, či by sa rómske národnostné školy mohli zriadiť vo väčšom počte len na základe vôle rodičov v zmysle zákona. Jednoduchá „prekvalifikácia“ segregovaných škôl na národnostné zmenou v sieti škôl by zas narážala na právne limity a určite by bola terčom ďalšej kritiky zo strany Európskej komisie a medzinárodných organizácií.

Rómska národnostná škola, ktorá je slobodnou voľbou rodičov a žiakov, ktorá spĺňa kritériá kvality a inkluzívnosti (v zmysle rešpektovania a podpory individuálnych potrieb žiakov) a ktorá nie je izolovaná, ale udržiava čulé interkultúrne vzťahy a aktivity s celou komunitou, v ktorej pôsobí, s väčšinovými školami a ich žiakmi, a po absolvovaní ktorej je žiak plne pripravený na vstup pracovný trh a do spoločenského života, je na druhej strane plne legálnym a legitímnym riešením. Samozrejme, kvalitná a inkluzívna rómska národnostná škola môže byť otvorená aj pre Rómov, ktorých materinský jazyk nie je rómčina. Dokonca, ak je škola naozaj kvalitná a inkluzívna, môže byť otvorená aj pre učiacich sa z nerómskej majority, ktorí majú záujem naučiť sa po rómsky. Takáto národnostná škola by bola tým najlepším príkladom inkluzívnosti vzdelávania.

Rozvoj rómskeho národnostného školstva by však nemal byť prostriedkom priameho ani nepriameho nátlaku smerujúcemu k tomu, aby sa všetci etnickí Rómovia akýmsi zrýchlénym sociálnym inžinierstvom pretransformovali na rómsku národnosť, ak o to nemajú eminentný záujem. To však nezabavuje štát povinnosti podporovať interkultúrne vzdelávanie a podporovať také dôležité ustanovenia Charty regionálnych alebo menšinových jazykov, ako:

- prijať opatrenia na zabezpečenie vyučovania dejín a kultúry, ktoré ovplyvnili regionálny alebo menšinový jazyk. To znamená dôležité aspekty, hodnoty, artefakty a udalosti spojené s dejinami a kultúrou národnostných menšín by mali stať súčasťou štátnych vzdelávacích programov (pre všetkých), pričom

vyučovanie dejín a kultúry menšín v národnostných školách samotných je (malo by byť) úplnou samozrejmosťou;

- zabezpečiť základné a ďalšie vzdelávanie pedagogických zamestnancov potrebných na realizáciu všetkých opatrení, ktoré zmluvná strana v oblasti vzdelávania pre národnostné menšiny ratifikáciou charty prijala.

K takémuto, skutočne inkluzívnemu cieľu, však vedie mnoho krokov a veľa koncentrovaného úsilia. Napríklad dostatok učiteľov rómskeho jazyka a kultúry. Podpora prípravy učiteľov romistiky na univerzitách a romológie vo výskumných inštitúciách. Podpora vzdelávania k ľudským právam a interkultúrneho vzdelávania všeobecne v záujme posilnenia ducha tolerancie, rešpektu a inkluzívneho prostredia v spoločnosti. Otvorenosť zamestnávateľov zamestnávať príslušníkov rómskeho etnika. Zásadné obmedzenie nenávisťných prejavov voči akýmkoľvek menšinám, ich ostrakizácie, či symbolického vylúčenia zo spoločnosti.

Práve to je obsahom vyššie citovaného čl. 7 **Medzinárodného dohovoru o zabránení všetkých foriem rasovej diskriminácie, v ktorom** sa zmluvné strany zaväzujú, že podniknú bezodkladné a účinné opatrenia, najmä v oblasti vyučovania, výchovy, kultúry a informácií na **boj proti predsudkom, ktoré vedú k rasovej diskriminácii, a pre podporu porozumenia, znášanlivosti a priateľstva medzi národmi a rasovými alebo etnickými skupinami**. Slovenská republika musí pri realizácii uvedeného článku dohovoru spraviť v nasledujúcom období zásadnejší pokrok.

Väčšina národnostných škôl na Slovensku sú školy s vyučovacím jazykom maďarským. Dôvody sú demografické (je to najpočetnejšia národnostná menšina) a historické a zároveň maďarská menšina je najviac organizovanou menšinovou komunitou. Väčšina škôl s vyučovacím jazykom maďarským na Slovensku nie je „novozriadená“, mnohé tieto školy pôsobia v daných lokalitách, a často aj v tých istých budovách, sto až stopäťdesiat rokov. V období rokov 1945 – 1948 boli školy s vyučovacím jazykom maďarským a nemeckým na základe opatrení Košického vládneho programu zrušené. Po roku 1948 boli školy s vyučovacím jazykom maďarským administratívnym aktom opätovne zriadené štátom.

Problematica inklúzie a segregácia v prípade nerómskeho, predovšetkým maďarského národnostného školstva má iné aspekty ako v prípade rómskeho etnika. Školy s vyučovacím jazykom maďarským nie sú segregované. Právo na vzdelávanie v materinskom jazyku je zákonným dôvodom oddeleného vzdelávania, čo však neznamená, že maďarské deti majú, či môžu, žiť a vzdelávať sa úplne izolovane od iných detí. Živé interkultúrne a interpersonálne kontakty sú jedným z predpokladov vytvárania inkluzívnej spoločnosti.

Existencia národnostných škôl je teda prípustná na základe dovoleného dôvodu vyučovania v materinskom jazyku viazaného na príslušnosť k národnostnej menšine, ktorý je definovaný ako základné právo. Existencia oddeleného vzdelávania na základe etnicity však z uvedeného práva nevyplýva a nemôže byť odôvodnená ani vôľou rodičov, aby sa ich deti vzdelávali (výhradne) „spolu s ďalšími deťmi rovnakého etnika“, či už je to vôľa rómskych rodičov, alebo vôľa rodičov detí z nerómskej majority. Ako na to poukázal aj Európsky súd pre ľudská práva, takýmto spôsobom nie je možné interpretovať ustanovenie o „*práve rodičov na výchovu a vzdelávanie svojich detí v súlade so svojím náboženským či filozofickým presvedčením*“, ktoré je obsiahnuté v Európskom dohovore o ľudských právach.

Príloha č. 5

Kritériá kvalitného a inkluzívneho vzdelávania „4A“

Sú popísané vo Všeobecnom komentári č. 13 O práve na vzdelanie, ktorý vydal Výbor pre hospodárske, sociálne a kultúrne práva OSN na základe správy predloženej osobitnou spravodajkyňou OSN pre vzdelanie Kataríny Tomaševič v roku 1999.¹²⁸ Odkazy na princípy 4A nájdeme aj v Stratégii inkluzívneho prístupu k vzdelávaniu z roku 2021¹²⁹.

Box č. 11: Princípy 4A

*Funkčné vzdelávacie inštitúcie a programy musia byť v rámci pôsobnosti konkrétneho zmluvného štátu v dostatočnom množstve **dostupné**. Čiže štát by mal vytvoriť podmienky (právne, inštitucionálne, finančné) pre existenciu a dostatočný počet všetkých typov a druhov škôl, a to na všetkých úrovniach, s odborne kvalitným a kvalifikovaným pedagogickým a ostatným podporným personálom a materiálno-technickým vybavením.*

*Školy/vzdelávacie inštitúcie by mali byť pre každého človeka **prístupné**. Prístupnosť sa chápe v 3 rovinách:*

- *musí platiť zásada nediskriminácie na základe dôvodov uvedených v Medzinárodnom pakte o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach (zhodných s dôvodmi uvedenými v Ústave SR);*
- *školy by mali byť fyzicky prístupné, čiže by sa mali nachádzať v rozumnej zemepisnej vzdialenosti od bydliska žiaka. Prípadne by mal byť prístup k vzdelávaniu zabezpečený prostredníctvom moderných technológií napr. online vzdelávaním, dištančným vzdelávaním;*
- *vzdelávanie na školách by malo byť ekonomicky prístupné, učiaci sa (ich zákonní zástupcovia) musia byť schopní dovoliť si vzdelávať sa, a to počas celého života.*

*Tretím kritériom kvalitného a inkluzívneho vzdelávania podľa princípov 4A je **prijateľnosť**. „Forma a obsah vzdelávania, vrátane osnov a učebných metód, musia byť prijateľné (t. j. významné, kultúrne vyhovujúce a v primeranej kvalite) pre žiakov a žiačky a v odôvodnených prípadoch aj pre ich rodičov“.*

*Štvrtým zo základných kritérií „4 A“ je **prispôsobivosť**, adaptabilita. Podľa tohto kritéria vzdelávanie musí byť pružné, aby sa dokázalo prispôbovať potrebám meniacej sa spoločnosti a jej súčasti, aby sledovalo rozvoj vedeckého poznania a aby mohlo reagovať na potreby žiakov a žiačok pochádzajúcich z rozličného sociálneho a kultúrneho prostredia. Posledné dve kritériá teda formulujú tú požiadavku, aby vzdelávací systém rešpektoval aj individuálne osobitosti detí, účastníkov a účastníčok vzdelávania.*

¹²⁸ [General Comment No. 13: The Right to Education](#) (CESCR, 1999)

¹²⁹ [Stratégia inkluzívneho prístupu vo výchove a vzdelávaní](#) (MŠVVaŠ SR, 2021) str. 8

Financované
Európskou úniou
NextGenerationEU

PLÁN
[OBNOVY]

MINISTERSTVO
ŠKOLSTVA, VÝSKUMU,
VÝVOJA A MLÁDEŽE
SLOVENSKEJ REPUBLIKY